SOYUT

aylık edebiyat dergisi / şubat 1974 / sayı 67 / 10 lira

SOYUT

AFŞAR TİMUÇİN
SABRİ ALTINEL
TONGUÇ
İSMET ZEKİ EYÜBOĞLU
SAİD MADEN
DEMİR ÖZLÜ
ARİF DAMAR
BEDRETTİN CÖMERT
NİHAT ZİYALAN
GÜNEL ALTINTAŞ
MUZAFFER ARABUL
ATİLLÂ ÖZKIRIMLI
LEYLA ERBİL
TOMRİS UYAR
HALİM UĞURLU
ÖMER FARUK TOPRAK
ÖMER NİDA
UĞUR KÖKDEN
MEHMET TANER
RAGIP GELENCİK
ALÂATTİN SOYKAN
SALÂH BİRSEL
ERDOĞAN TOKMAKÇIOĞLU
ORHAN DURU
MUSTAFA BALEL
HIFZI TOPUZ

•

ŞUBAT 1974
SAYI : 67
10 LİRA

haberler

•

16. 12. 1973 — 15. 1. 1974

19\. 12. Eylık Edebiyat ve Kültür Dergisi "Yeni Adımlar"ın Ekim 1973 sayısı 2. Sulh Ceza Mahkemesinin 4.12.1973 tarih ve 973/182 Müt. Karar sayılı kararı ile toplatılmıştır... Dergideki yazı, telif ve çeviri şiirlerden dolayı A. Kadir, Selâhattin Yıldırım, Metin İlkin, Tarık Arslan, Kadri Öztopçu hakkında **"İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi"**nde soruşturma açılmıştır. (Cumhuriyet)

19\. 12. İkinci Dünya Savaşından sonra Fransa'da dikkati çeken ünlü kuramcılardan Charles Bettelheim'ın "Sosyalist Ekonomiye Geçiş Sorunları" adlı ünlü eseri Ankara'da büyük bir yayınevinin "bilgi dizisi" arasında yayımlanmıştır. (Yeni Ortam)

25\. 12. Faik Baysal'ın "Rezil Dünya" ve "Drinada Son Gün" adlı romanı Türkolog Prof. Herman P. Willy tarafından Almancaya çevrilmektedir (Cumhuriyet)

26\. 12. Varşova'da yayımlanmakta olan Polonya'nın en ünlü ve en büyük edebiyat ve sanat dergisi "Kultura"da Türk Sanat ve edebiyatıyla ilgili geniş kapsamlı bir yazı yayımlanmıştır. Sabahattin Âli ve Orhan Kemal'i ilk kez Polonezceye çeviren Türkolog Edward Tryjarski'nin imzasını taşıyan yazıda çağdaş Türk kültür ve sanat hayatı, çeşitli yönlerden incelenmekte, 1973 yılı yazında Türkiye Cumhuriyetinin 50. yılı dolayısiyle İstanbul'da yapılan "Uluslararası Türkologlar Kongresi"nden izlenimler yansıtılmaktadır. (Yeni Ortam)

2. 1. Sovyet yazarı Aleksandr Soljenitsin'in son romanının (Gulag Takımadası) Paris'te yayımlanması, uluslararası bir telif hakkı davasına konu olacak gibi görünmektedir. Sovyetler Birliğinde rejime karşı çevreler, bu davanın sonucunun, Sovyet muhalif yazarları için bir ölüm - kalım sorunu olacağını ileri sürmektedirler. Geçen Mayıs'ta telif hakkıyla ilgili uluslararası bağışlatmayı imzalamış olan Sovyet makamları, bu bağışlatmanın kendilerine herhangi bir Sovyet yazarının yapıtının yabancı ülkede yayımlanmasına karşı çıkma yetkisini verdiğini zaten açıklamışlardır. Nitekim Sovyet makamları bu amaçla geçen Eylül'de bir "Telif Hakkı Ajansı" kurmuşlardır. (Cumhuriyet)

10. 1. Aslen Ayvalıklı olan ve Yunanistan'da büyük bir üne sahip olan yazar İlias Venezis'in eserleri ölümünden sonra bir çok yabancı dile çevrilmeye başlanmıştır. Yazar 1922 bozgunu sırasında Türklere esir düşmüş, daha sonra ise serbest bırakılmıştır. İllias Venezis'in en önemli yapıtı sayılan Eolia Toprağı, Fransızcaya çevrilmiştir. Yazarın dilimizde ilk yapıtı şubat ayında yayımlanacaktır. (Yeni Ortam)

11. 1. Yeni Ortam muhabirinin, Ankaralı kitapçılar arasında yaptığı bir araştırmaya göre yılın en çok satan kitabının İsviçreli yazar Erich Von Daeniken'in "Tanrıların Arabaları" adlı eseri olduğu saptanmıştır. (Yeni Ortam)

1970 yılında ülkemizin bir çok değerli yazar ve sanatçısının girşimiyle kurulan "Türkiye Sanatçılar Birliği", yeni dernekler yasasına uygun bir biçimde dördüncü büyük kongresini yapmış ve adını "Sanatçılar Birliği Derneği" olarak değiştirmiştir. (Yeni Ortam)

15. 1. Üçüncü dünyanın sayılı düşünür ve yazarlarından, El Ehram Gazetesi başyazarı Muhammet Haseneyn Heykel'in "Nasır Dosyası / Kahire Belgeleri" adlı ilginç eseri önümüzdeki günlerde yayımlanacaktır. "Nasır Dosyası / Kahire Belgeleri", Başkan Nasır'ın bazan uyuşmazlık, bazan dostluk düzeyinde, bazan her iki düzeyde de karşılaştığı on bir devlet adamı, uluslararası politika arenasının on bir devi ile karşılıklı ilişkilerinin içyüzünü açıklamaktadır. (Yeni Ortam)

15. 1. Fransız Akademisi'nin 1973 yılı Roman Büyük Ödülü'nü Mi-

chei Déon'un "Un Taxi Mauve - Mor Taksi" adlı romanı kazanmıştır. Roman Büyük Ödülü'nün bu yapıta verilmesi, eleştirmenlerce bir bakıma, "yeni roman" alanındaki araştırmalardan bıkan okurların "deyiş ustalığına dönüş" isteklerini yansıtması şeklinde yorumlanmıştır. Gerçekten de Michel Déon, yapıtlarında biçimden çok öze ve deyişe önem veren klasik tutumdaki yazarlar arasında yer almasıyla tanınmaktır. (Cumhuriyet)

afşar timuçin

•

büyüklük duygusu küçüklük duygusu

Bütün insanların, özellikle de büyük işler peşinde olanların bucak bucak kaçmak zorunda olduğu iki öldürücü duygu var: büyüklük duygusu ve küçüklük duygusu. Sonuçları birbirininkinden pek ayrı olmayan bu iki duygu, aslında tek bir duygunun, dünyaya ayak basamamışlık duygusunun tersi ve yüzü gibidir. Dünyada olmadıktan sonra, ha dünyanın üstünde olmuşsunuz ha altında, aynı kapıya çıkar. Önemli olan toprağa, bütün insanın bulunduğu düzeye ayak basabilmek. Önemli olan herkesle yanyana, içiçe, omuz omuza olabilmek. Kalanı hastalıktır. Büyüklük duygusu da, küçüklük duygusu da dünyamızda eksikliği duyulmayan duygulardır. Bir de bakarsınız bir küçüklük duygusu, büyüklük duygusu gibi vurmuş dışa: adam önüne gelene basıyor sopayı. Bir de bakarsınız büyüklük duygusu küçüklük duygusu gibi dışlaşmış: adam, ellerini oğuştura oğuştura, "Bunların hepsi, abd-i acizlerinin çömezleridir" diyor.

Bu konuda dirsek çürütmüş uzmanlar ne der bilmem ama, bana kalırsa büyüklük duygusu da küçüklük duygusu da kendini küçük görmenin iki ayrı anlatımıdır. Sağlıklı bir kişinin kendi büyüklüğüyle ya da kendi küçüklüğüyle problemli olabileceğini düşünemiyorum ben. Gerçekten, büyüklük gösterilerine kalkanlara bakın, hiçbiri gerçek bir büyüklüğün adamı değildir. Kafasını ikide bir yukarıya doğru çeviren, omuzlarını havaya kaldıran, kollarını geriye doğru kasan, konuştuğu zaman mangalda kül bırakmayan kişiler, yerini bulmuş kişiler değiller aslında. Bir kuruluşun içinde en çok poz atanlar, umduğu, düşündüğü, tasarladığı başarıya varamamış olanlardır. Bir topluluğun seçme kişileri, herhangi insanlar olarak konuşurlar, dolaşırlar, eylerler. Bir topluluğun yerini bulamamış kişileri ya tortu gibi dibe çökerler ya da zeytinyağı gibi üste çıkarlar. Kendini çok bü-

yük görenlerle kendini çok küçük görenlerin sık sık birleştiği, aynı hareketin içinde bütünleştiği çok görülmüştür.

Soğuksu'daki evimizi yaptırırken bir duvarcı ustası sardırdık başımıza. Ustalar götürsün onu! Karadenizliydi. Boyu bir buçuk metrenin üstünde değildi. Mala tutmayı bile bilmiyordu. El attığı duvar akordeona dönüyordu. Onun sıvadığı odalar koskoca bir elin buruşturduğu küçücük kutulara benzedi. Durmadan kadından kızdan sözediyor, aralıksız sululuk ediyor, ortalığı şarkıya türküye boğuyordu. Yanında çalıştırdığı işçilere etmediğini koymuyordu. Çok çirkin bir suratı, iğrenç bir sesi vardı. Bu suratla, bu sesle, önüne geleni azarlıyor, "Kesecoğum yoğmiyeni!" diye tehditler savuruyordu. Sabah getirdiği adam akşama kaçıyordu. Bu onun biraz da istediği bir şeydi. En çok Memet dayı dediği adamla çalıştı. Çekiştiler çekişmesine ama, birbirlerinden uzun zaman ayrılmadılar. Memet dayı Trakya'lıydı. Onun bütün aşağılamalarını kaldırdı. En çok, "Niye böyle dersin yavrum be!" diye karşı koyuyordu, o kadar. "Memet dayı, ha o harci aliştur!"

Bizim usta bozuntusu, o büyüklük duyguları içinde, en sadık adamını bulmuştu. Yetinmedi onunla, sağa sola saldırmayı bırakmadı. Bir gün büyük bir budalalık etti: kalfanın kardeşi Mustafa'ya taktı aklını. Mustafa da Karadeniz'liydi. Yapılıydı, gururlu çocuktu; işini çok seviyordu. Fazlı'nın (adı Fazlı'ydı kuklanın) sataşmalarına önce aldırmadı Mustafa. Sonra, benimle oynarsan kötü olur gibilerden belirlemelerde bulundu. Dinletemedi. Bir gün kapıştılar. O zamanlar bizim ev yaptırdığımız yerler ıpıssızdı. Orada kavgaya kalkmak, sonuna kadar dövüşmeyi göze almak demekti. Savaş bir akşamüstü başladı. Mustafa, Fazlı'yı tuttu tuttu yere çaldı. Ama Fazlı yılmak bilmiyor, düşer düşmez kalkıyor, yeni bir saldırıya geçiyordu. Uzun sürdü bu seyirlik oyun. Babam da ben de Fazlı'yı iriyarı Mustafa'nın elinden alamıyorduk. Bir süre sonra Mustafa dövmekten yoruldu, kavga ona anlamsız gelmeye, tiksinti vermeye başladı: belli ki Fazlı kadar inançlı değildi bu kavgada. O küçücük Fazlı et ve kemik olmaktan çıkmış, tam bir eylem haline gelmişti. Mustafa baktı ki olmayacak, Fazlı'yı kucağına aldı, ağzına kadar dolu olan kireç kuyusuna attı. Biz büyük bir korkuya kapıldık. Mustafa da korktu. Kireç daha o sabah yakılmıştı. Üçümüz birbirimize baktık. O sıra kireç kuyusunda hafif bir dalgalanma oldu. Bir hayalet yavaş yavaş yüze çıktı. Bembeyaz heykel bağırdı: "Kaçma anasına yandığımın oğlu, yüzümü yıkayıp geliyorum!" Bu sesi duyan Mustafa'nın var gücüyle yokuş aşağı kaçtığını hatırlıyorum.

Bu bana edepsizliğin zaferi gibi göründü. Gönlüm razı olmadı bu

zafere. Nitekim, Fazlı edepsizliğini daha da artırdı. Ancak, bütün şamatasının altında gittikçe çiçeklenen bir korkunun izleri seziliyordu. Fazlı, birkaç gün sonra babamla takıştı. Babam, eli sopalılığı efendiliğiyle örtmeyi bilirdi. Ama kötü söze gelmez, pek çabuk parlardı. Fazlı'nın kafasını küt küt duvarlara vurduğunu hatırlıyorum. Birdenbire saldırmıştı Fazlı'ya. Ne yapacağımı bilemiyordum. Elin adamı beyin kanamasından gidebilirdi. Düpedüz yalvardım babama. Beni kırmazdı. Bıraktı Fazlı'yı. Fazlı üç beş saniyenin içinde toz oldu. Malasını, keserini, çekicini almaya da gelmedi. Besbelli yılmıştı artık. Buraya kadardı edepsizliğin zaferi.

Fazlı büyüklüğünü ortaya koymak, ikide bir duyurmak zorundaydı. Besbelli, bunu yapmadığı zamanlar huzuru kaçıyordu, eli yanmış, ayağı burkulmuş, çişi gelmiş gibi oluyordu. Her büyüklük duygusunun uğrayacağı sona uğradı onun büyüklük duygusu da: sonuna kadar aşağılandı. Ama, ben, Fazlı'nın bu duyguyu bugün de orada burada sergilediğine inanırım. Büyüklük duygusu da, küçüklük duygusu da ortalıkta don paça dolaşmadan edemez. Gerçekliği olmayan hiçbir görüntünün yaşama şansı yoktur şu dünyada, bu duygular da bir gün çamura saplanıverirler. Nitekim, nice kasıntı adamın eninde sonunda gülünç düştüğünü görmüşüzdür. Bu gibi duyguların sahipleri, doğru dürüst yürüyerek bir yere varamazlar. Becerseler becerseler zengin olmayı becerirler. Gerisi haramdır onlara, yasaktır.

İnsan ayıklamalı kendini bu gibi duygulardan. İnsan olarak, ne o kadar büyük olmaya, ne o kadar küçük olmaya hakkımız var. Büyüklük, büyüklüğe ve küçüklüğe sırt çevirdiğimiz yerde gerçekleşir. Toplumu büyük insanlardan ve küçük insanlardan ayıklamalıyız. Büyük toplumlar herhangi insanların, sıradan insanların, başkalarının üstüne çıkmamış ve başkalarının altında kalmamış insanların egemen olduğu toplumlardır.

sabri altınel

•

notlar

I

Gecenin yarası kapandı, gecenin yarası kapandı, açıldı
şafak;
Kurudu kan yolağızlarında, dindi hüzünlerin ağrısı, güne
döndü çiçekler;
Büyüyoruz köylerde koyaklarda, en güzel biçimini alıyor
insan, acımasız bir umutta,
Göz yaşlarından bir anıt yok artık, alınterinden bir anıt
yok;
Büyüyoruz, düşünceler gibi karanlıkta, kımıldıyor el, kı-
mıldıyor yüz,
Sabahların keskin kılıçlarında, şafağın kumunda
İnsan ellerimizle,
Girebilmek için yabansı bir çığlığa;
Bakışlarımız kırıyor artık ölü bir geçmişi, zamanın açık
elleri önümüzde,
Pırıl pırıl güneşte özgürlüğün yanık yüzü ve umudun apa-
çık suyu.

Büyüyoruz bir çocukta, büyüyoruz bir ölüde - kanı durur,
ıssızda daha kanı durur -
Kendine döndüğünde yavaşça aklın ve belleğin,iç acıları-

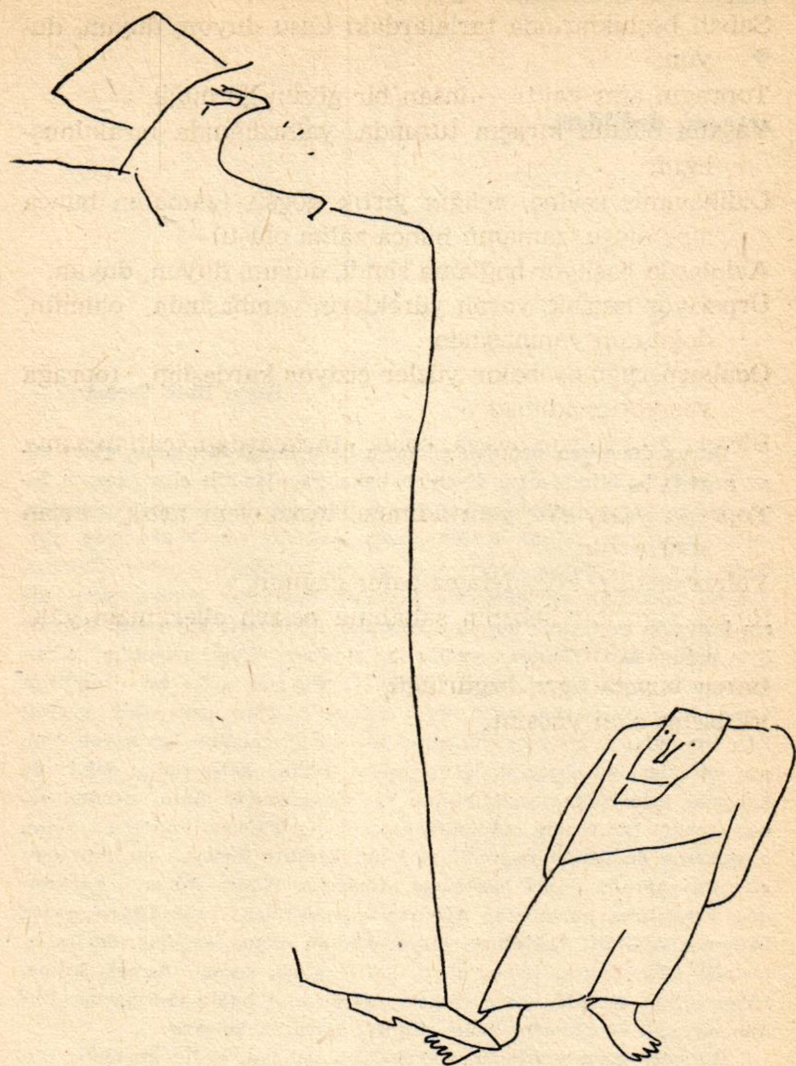
nın, ödenmemiş gündeliklerin,
— Erken ölümlerin yalnızlığı çürütür taşı, yaşamı çürütür — ötelerde inildeyen bir sabrın kendine döndüğünde,
Eski bir gecenin karanlığı biter evlerde, sabah olur çılgın otta,
Rüzgârın türküsü buğdalarda, toprağın kör bağlama'sı — ötelerde
Umuda ve yaşama girebilmek için,
Büyüyor geceyi bölen çığlık, kocaman bir gül oluyor alnımızda;
Ne ki bizden kalanlar, neyimiz var neyimiz yok, taşımak için bir kıyıya,
Kuru ekmek parçaları harman yerlerinde, toprakta tuz,
Kerpiç odalarımızda yangını yaşama değen ellerimizin,
Anılarımızın üstüne kuruyoruz geleceği bu sürgün günümüzde;
Unutulan zamanların sağır yüreği ısıtır bizi, yaşanmamış zamanların,
Ağrıyan bir öfke yolların ucunda, varoşlarında kentlerin, bakışlarımız kırıyor artık ölü bir geçmişi,
Yepyeni bir ot ilk - yazlarda, bereli ellerimizle onaracağız insanı, ağır ellerimizle,
Bu yeni tarihte, bu yeni tarihte, bir hüznü döndüren yüce bir sevince.

Ey büyük onuruz biz, gölgesiz bir saatte, gür bir yüreğin vuruşları
Kıyılara düşürür ışığı, güveni ve zaferi getirir, acının oluşturduğu bağışıklık bu, yaranın; çağın iyi yanı
Çağın iyi yanı,
Bizim kurduğumuz çağın, akan kandan ve yıkıntıdan.

II

Artık ne acıları saklarız biz, ne de külü avuçlarımızdaki,

Soğumaz umudun eskiliği, duyun sesleri;
Sabah boşluklarında tarlalardaki kuşu duyun, duyun, duyun;
Toprağın ağır vakti — insan bir gözün gördüğü,
Yaşamı ödedik kıraçın tuzunda, yalnızlığında bırakılmışlığın;
Didiklenmiş sevinç, açlığın yırtık göğsü (zamanın bunca ağır oluşu, zamanın bunca zalim oluşu)
Avlularda başlıyor bağlama şimdi, duyun, duyun, duyun,
Ürperiyor ıssızlık, yaralı yüreklerin yanıbaşında, ölümün, doğumun yanıbaşında,
Odaların ışığında bakır yüzler çiziyor kardeşliği, toprağa yazıyoruz adımızı,
Bir çiğ gibi iniyor ovaya, soluk tarlalardan çatlarcasına yürek,
Toprağa yazıyoruz yeni adımızı, insan yeni artık, insan yeni artık;
Yalnız değiliz, kıyısındayız zafer çağının,
Bırakacağız bir bebenin sabahına nasırlı ellerimizin yaktığı türküyü,
Barışı bırakacağız, özgürlüğü,
Ve bizim olan yaşamı.

TONGUÇ

ismet zeki eyüboğlu

•

ortaçağ dedikleri

— Sayın Hale Teoman'a —

Durup dururken nereden çıkardın bu ortaçağ sorununu, onun günü geçmiş, işi bitmiş artık diyenler, bana çatanlar bile olur sanırım. İnsan bütün yapıp ettiklerini kendine borçlu değildir boyuna. Gün olur, en verimsiz, en güçsüz durumunuzda bile size güç kazandıran, yazmaya, bir iş yapmaya doğru iten canlar, tanıdıklar, dostlar bulunur. Bir de bakarsınız el değmemiş, üzerinde durmanız gerekmesine karşın boşverip geçtiğiniz konular, sorunlar dikiliverir karşınıza. Ben de öyle oldum işte. Bundan yedi sekiz ay önce "Cumhuriyet"te çıkan kadınlarla ilgili bir yazımdan dolayı C. Thomas adlı bir İngiliz'in Londra'dan gönderdiği mektubu almıştım. Aradan uzun süre geçtiği için ona karşılık vermek inceliğini bile gösteremedim. Hıristiyan dininin kadınları yücelttiğini, Havva'nın Adem'in kalçasından değil de kaburga kemiğinden yaratıldığını söylüyor, kendi dinini candan savunuyordu. Bir teolog olduğunu sanırım bu Thomas kardeşin. Oysa o yazımda da benim değindiğim konu kadının önemi, dinlerin onu erkeğin yanında ikinci basamağa atmasıydı. Kadın Adem'in neresinden yaratılırsa yaratılsın, Adem'in gövdesinden türedikten sonra bağımsız değildir. Tektanrıcı dinler kadına seçme, seçilme, devlet işlerinde görev alma, imam olma, halife olma, cuma namazı kılma, yargı verme, tanıklık etme (erkekle eş ölçüde) hakkı tanımazlar. Bunun en açık örneklerini islâm dininde görürüz kolayca.

Bir süre geçmiş aradan, Ankara'dan, ışıl ışıl, aydın gencimiz Hale Teoman'ın da aşağı yukarı eş konuya, başka bir açıdan, bir kitap dolayısıyla değiniverdiğini gördüm. O da hıristiyan usçuluğuna (akılcılığına), ortaçağ anlayışına takılıyor düşünce gücüyle. Soruyu, ben-

ce, daha çetin yönünden alıyor ele, felsefe açısından bir açıklama yapmaya itiyor insanı. Birbirinden çok mu çok uzaklarda bulunan bu iki insanı sağduyunun eş konuda birleştirdiğini anladım. "Akıl için yol birdir" demiş eskiler, ne doğru söz. Beni bunları yazmaya iten de Hale Teoman'ın değindiği sorunlar oldu. Gerçekten de bu ortaçağ denen dönem üstüne, felsefe kitapları dışında, önemli açıklamalar yapılmamış bizim yazınımızda. İyi bilnmiyor ortaçağ bizce. Onu tutanlar büyük, aydınlık bir dönem sayıyor. İslâm düşünürleri ortaçağı islam bilgisinin Avrupayı aydınlattığı, uygarlaştırdığı, karanlıktan kurtardığı bir çağ diye yorumluyor. Öyle midir işin gerçeği dersiniz? Biraz duralım bu konu üzerinde, bakalım ne gibi bir ışık, bir aydınlık getirmiş Avrupaya karanlık islam ülkesi eski Grek, Lâtin yapıtlarının birkaçını arapçaya aktarmaktan başka.

İsa'dan sonra üçüncü y.y.dan Humanisme ile Renaissance yıllarına değin uzayan, aşağı yukarı binüçyüz yıl süren ortaçağ dönemi tektanrıcı dinlerin bütün düşünce alanlarını egemenliği altına aldığı bir dönemdir. Ortaçağda tek gerçek kaynağı İncil ile Kur'an'dır. İslamlar Kur'an'a, Hıristiyanlar İncil'e dayanır. Gerek bilimsel düşünce, gerekse felsefe alanında bu dönemin de tek kaynağı ilkçağdır. İlkçağın Plato (Eflatun), Aristoteles gibi iki bilgesidir. Eflâtunun yazılarına dayanan yorumlardan Yenieflatunculuk akımı, Aristoteles'in yazılarını kaynak alan yorumlardan aristoculuk denen, daha çok mantık ilkelerine yaslanan düşünce çığırı doğmuştur.

İşte ortaçağın düşünce kaynağı bu iki bilgedir. Yenieflatunculuktan islam dünyasında tasavvuf, aristoculuktan islam dünyasında da, Batıda da dinci felsefe türemiştir. Bütün çalışmalar bu iki grek bilgesinin düşüncelerini İncil,Kur'an gibi din kitaplarında geçen görüşlerle bağdaştırmak içindir.

Din imana dayanan, usu (aklı) imanın buyruğu altında kalmaya, onun gösterdiği yolda yürümeye iten bir yol tutmuştur. Onun amacı gerçeği aramak değil, Tanrının gönderdiği kitabı açıklamak, onu anlamak, kavramaktır. Bütün gerçekler bu gönderilen kitapta vardır. İnsanın tek işi onu okuyup anlamaktır. Tanrının gönderdiği kitabın dışında bir gerçek, bir doğru yoktur. Bu din kitabına uymayan, onda bulunmayan bir düşünce gerçek değildir. İnsan usu sınırlıdır, dardır, eksiktir, yüce gerçekleri (tanrısal gerçekleri) anlama, kavrama gücünden yoksundur. Bu eksikliği ancak iman giderir. İman, usu aydınlığa götüren, gerçekleri bulmasına yarayan bir ışık kaynağıdır. Us, içinde bulunduğumuz evreni, varlık türlerini, Tanrıyı, yaratılış olayını, evrenin sonunda yok olacağı sorununu, ölümden sonra dirilmeyi, ruhun ölümsüzlüğünü, Tanrının yüce niteliklerini, bilginin ger-

çek kaynağını, sözün kısası "varlık" kavramı altında toplanan bütünü anlayamaz, yalnız düşünür, yorumlar. İman ise usun yapamayacağını yapar. İnsanı inandırır. Adı geçen sorunların varlığına inanmayı, onlardan kuşkulanmamayı sağlar. Ortaçağ düşüncesine göre us (akıl) soru sorar, iman pekiştirir. Usun sorduğu soru aydınlatıcı bir sonuca götürmez, çözümleyici olamaz, bu yüzden de kuşku uyandırır, insanın içinde sarsıntı, çalkantı yaratır. Oysa, önemli olan kuşku değil bağlanma, sarsılma, çalkalanma değil dayanmadır. Us kuşkuya yol açtığı için yetersizdir, ya da yetersiz olduğu için kuşkuya yolaçar. İman ise, kuşkudan kurtardığı için, yeterlidir.

Bütün ortaçağ boyunca sürer gider bu sorunlar. Bilgeler Yenieflatuncu, Aristotelesçi diye ikiye ayrılır. Ayrılır da gene eş konu, eş sorun üzerinde dururlar. Eflatuncular, Aristotelesçiler yeni sorun, yeni çözüm getirmez. Ele aldıkları sorunlar us süzgecinden, deneyin ölçü taşından geçmeye uygun, elverişli olmadığı için çözümlenemez de. Bu adı geçen sorunları islam bilgeleri Kur'an'dan çıkarır, gene onunla açıklar. Hıristiyan bilgeleri İncil'den çıkarır gene onunla çözümlemeye çalışır. Oldukça uzun bir düşünce dönemini kaplayan ortaçağ boyunca ele alınan bu tür sorunların bir teki bile üzerinde anlaşılabilecek bir sonuca vardırılamamıştır .Bütün sorunlar boyuna yeni baştan ele alınmış, düşünülmüş, yeni yeni yorumlar, açıklamalar yapılmıştır. Bir dairenin çevresine döner gibi dönülür ortaçağın ele aldığı sorunlar düzeyinde.

Ortaçağın üzerinde durduğu ikinci tür konu da evrenin, insanın, varlık kavramının içerdiği bütün nesnelerin sonlu olduğu, yoktan yaratıldığı, ruhun bilinmezliği, tanrı bilgisinin geçmiş gelecek bütün zaman boyutlarını bir bütünlük içinde kuşattığı, zamanı aştığı, ölümden sonra dirilecek insanın bu dünyada yaptıklarının karşılığını göreceği, gerçek yaşamın öteki evrende olduğu gibi değişik sorunlarla örülü olduğudur. Bunlar usla açıklanamaz, değerlendirilemez, ancak iman edilir (inanılır) onlara. İslâmlık da, hıristiyanlık da ilk insanın Adem olduğunu, Havva'nın onun gövdesinden, bir kemiğinden türediğini sürer ileri. Ayrıca, alınyazısı denen değişmez bir kuralın bulunduğunu, insan isteminin (iradesinin) Tanrı istemine bağlı olduğunu, insanın yapıp edeceği bütün işlerin, eylemlerin daha önceden, Tanrı eliyle belirlendiğini, insanın yazgının dışına çıkamayacağını, başına gelecek olanların yazgıda bildirildiğini söyler. Böylece us sınırlanır. İnsan özgürlüğü, istem bağımsızlığı ortadan kalkar. İnsan uçmaktan kovulmuştur (Havva ile Adem'in işlediği suç, yediği yasak yemiş yüzünden), kargışlanmıştır. Havva ile Adem'in işlediği suçtan sorumludur. Kişisel eylemin suçu bütün insan soyunun boynuna yüklen-

miştir. İnsan Havva ile Adem'in suçunu yüklenerek gelir evrene.

Ortaçağ düşünürlerinin, bilgelerinin kimi yaratılış olayının bittiğini söyler. Onlara göre, evrende ortaya çıkan bütün olaylar birer "sudûr", batı dillerinde "émanation" olmaktan öteye geçemez. Sözün kısası, bütün olaylar, eylemler birer gizlilikten açıklığa, görünmezden görünür alanına çıkıştır. Kimi aydınlar ise yaratılış olayının sürdüğünü, bütün eylemlerin, olayların sürekli olarak Tanrı istemiyle yaratıldığını söyler durur.

Bütün görüşlerin, düşüncelerin doruğunda Tanrı istemi, Tanrının sonsuz, uçsuz bucaksız gücü vardır. Bütün varlıklar Tanrıdan gelmiş, gene ona dönecektir. İşte yy.lar boyu ortaçağın üzerinde durduğu konular bunlardır. İster islam ülkelerinde, ister hıristiyan yurtlarında olsun bu konular değişmez, yalnız kavramlar, yorumlar, açıklamalar değişir. Doğuda şeriat, Batıda kilise bütün konulara egemendir. Onların onayı olmadan yapılan işler, yazılan yapıtlar dine uymazsa yasaklanır, onları yapanlar cezalandırılır. Ortaçağda kilisenin, şeriatın baskısına karşın olumlu, deneyci düşünce gizliden gizliye çalışmış, aydınlatıcı, geliştirici ürünlerini vermiştir. İşte Humanisme ile Renaissance'ı yaratan bu gizliden gizliye gelişen, yürüyen olumlu düşüncelerdir. Bunlar ortaçağın görüşüne, tutumuna aykırı olduğu için onun yaratması, ürünü sayılmaz.

Bu durumda bir hıristiyan, bir islam usçuluğundan (raitonalisme) söz edilemez. Usçuluk bütün sorunları us ilkelerine göre çözümlemeyi, değerlendirmeyi gerekli kılar. Us ister yaratılmış, ister yaratılmamış olsun düşüncede bağımsızdır. Belli sorunları çözümleme, sonuçlandırma yeteneği vardır. İnsan düşüncesinin ölçü taşıdır. İmanın buyruğunda bir gölge varlık değildir. Us için, us ilkelerine göre düşünmeye alışan bir baş için iman gerekli değildir. Us için tek gerçek kendi ilkelerine, kurallarına uygun gelendir. Us - dışı kalan bir varlığın usla ilgisi, bağlantısı yoktur. Oysa din us için böyle düşünmez, düşünemez. O yüzden de usla bağdaşamaz. Us için saptamak, iman için bağlanmak gereği vardır. Bu yüzden dinler usçu değildir. Dini, imanı düşüncenin tek dayanağı yapan ortaçağ bu niteliği yüzünden us - dışı kalmıştır. Hangi us Havva'nın Adem'in kemiğinden yaratıldığına, bu evrenin gerçek olmadığına, ölümden sonra dirilmeye, yazgıya, milyonlarca yıl önce işlendiği söylenen bir suçtan bütün insanları sorumlu tutmaya inanabilir, kanabilir?

Dinler birer us varlığı değildir. Usun sınırlarını aşan (usla bağdaşmayan), us ilkelerine karşı çıkan, yalnız imanla yetinen gerçek - dışı konuları işleyen inanç birikimleridir. Ortaçağ ancak din açısından bir varlık gösterir. Bu konu da ilerlemeye, yeni yeni düşünce ürünle-

ri yaratmaya elverişli değildir. Din düşüncesi kendi alanında bile yaratmaya, sürekli değişmeye, yenileşmeye karşıdır. Onun ana düşüncesi verilenle yetinme, verileni olduğu gibi saklama, geçmişten geleceğe aktarmadır. İşte ortaçağ bu değişmezliklerin yoğunlaştığı, dokunulmazlıkların yaygınlaştığı verimsiz dönemdir.

Ortaçağ dönem olarak kapanmış, düşünce olarak eskiye bağlı, tutucu çevrelerde sürüp gidiyor. Yeniye, gelişmeye, değişmeye karşı olan bütün düşünce akımları, inançlar, birer ortaçağ kalıntısıdır. Alınyazısına, ölüp dirilmeye, insanın öteki dünyada sorguya çekileceğine inanmak, imanı ustan üstün tutmak bir ortaçağ kalıntısıdır. Sözün kısası tektanrıcı dinlerle ilgili bütün buluşlar, görüşler birer ortaçağ kalıntısıdır. Bunların yanıbaşında değişmezliğe inanmak, eskiyi değişik biçimlerde özüne dokunmadan sürdürmek, özellikle ülkemizde, Avrupada yeni atılımlara, devrimlere karşı çıkmak ortaçağdan arta kalan düşünceleri sürdürmekten başka bir anlam içermez. Bugün ister Avrupada, ister Türkiyede olsun geçmiş özlemi çeken, devrimlere karşı direnen, geçmişin çağ - dışı kurumlarını yaşatmaya, diriltmeye çalışan kuruluşlar birer ortaçağ yıkıntısıdır.

Konuyu biraz daha genişletince daha somut örnekler bulabiliriz. Sözgelişi: Divan yazınını sürdürme çabaları, imamhatip okulları, yüksek islam enstitüleri, kur'an kursları, türkçedeki arapça farsça kavramlar, dine dayanan gelenekler, toplumumuzda kadın - erkek ayrımı, eski yazı özlemi, kapitalizm eğilimi, burjuva yaşantıları, ırkçılık, ümmetçilik dincilik bile günümüzde boyası değişmiş birer ortaçağ varlığıdır. İnsan kafasında donan, değişmeyen, olduğu gibi kalan hangi düşünce varsa ortaçağın izlerini taşır. Oysa devrimin, devrimcinin geçmişi yok geleceği vardır. Gerçek bir devrim geçmişten kalan, donmaya, eskimeye yüztutan ne varsa söküp atmayı, yıkmayı, ondan kurtulmayı gerekli kılar. Tanrı inancı şöyle dursun, kavramı bile ilerlemeye, gelişmeye engeldir. Tanrıya bağlanma birtakım kurumların düşüncelerin, ilkelerin değizmezliğini gerekli kılar. Bu tutum da devrimle bağdaşmaz.

Şimdi bu konunun başka bir yönüne geçelim. İslâm düşüncesinin Batı dünyasını aydınlattığı sorununa. Böylesi uydurma, sığ bir sorun olmaz doğrusu. Grek - Roma düşüncesinin, Anadolu uygarlıklarından beslenmesi sonucu sağladığı gelişme İ.Ö. 1. y.y.'a değin sürdü; Anadolu nun Roma egemenliği altına girişinden sonra Grek - Lâtin düşüncesi bütün ortadoğu ülkelerinde hızla yayıldı. İlkin hıristiyan, sonra islam dini bu eski uygarlığın düşünce ürünleriyle beslendi, gelişti. İslâm ortaçağında bilinen Grek - Lâtin yapıtları (sayıları çok azdır), bilgelerin sözleri arapçaya (o dilleri bilen yahudi aydınlar, iranlılar eliy-

le) aktarıldı. İşte islam uygarlığının Batıya yardımı budur. O çağda bilinen Grek - Lâtin yapıtlarını arapçaya çevirmek. Ortaçağ Avrupası arapçaya çevrilen bu yapıtları yeniden lâtinceye çevirdi (ilk yazmaları yittiğinden dolayı). Sonraki dönemlerde yapılan filolojik, arkeolojik çalışmalar sonucu arapça çevirilerin gerçek nüshaları, orijinalleri (grekçeleri) bulundu. Bir de ne görsünler Arapların yaptığı çevirilerin çoğu eksik. Eflatunun sanılanlar başkalarının, Aristoteles'in sanılanlar onun değil. Gerek Eflatunun, gerek Aristoteles'in birkaç yapıtından başka bilinen yok. Arapların Roma - Grek düşüncesini İskenderiyeli Plotinos'un yapıtlarından, yazılarından, ikinci elden öğrendikleri ortaya çıktı. Ortaçağ Avrupası son dönemlerinde, Renaissance başlarında Arapların bilmediği yüzlerce Grek - Lâtin yapıtını bulup aydınlığa çıkardılar. Araplar, ortaçağda Eflatunun yalnız iki yapıtını biliyordu, ötekiler onun değil Plotinos'undu. Avrupa aydınlarının çalışmaları sonucu Eflatunun otuzbeş yapıtının olduğu anlaşıldı. Durum Aristotelesin yapıtları için de, öteki ilkçağ aydınlarının yapıtları için de böyledir. İşte gerçek budur. Arapların uyarıcı bir çalışması oldu, oldu da dedikleri gibi bütün Batı uygarlığını aydınlatacak nitelikte olmadı. Batı uygarlığı ortaçağdan kurtulduktan sonra aydınlığa kavuştu. Araplar ise hıristiyan ortaçağa birkaç çeviri verdiler. İslâm düşüncesi de, hıristiyan anlayışı da usçu deneye karşıdır. Daha doğrusu, bütün evreni, varlık türlerini birer kavram olarak gören, yalnız düşüncede kalan soyut bir evreni benimseyen, ona inanan ortaçağ usçu, deneyci değildir, olamaz da. Dinle deney, imanla us bağdaşamadığı içindir bu.

Avrupa, Renaissance ile ortaçağdan, ortaçağ düşünce ortamından sıyrıldı, usçu döneme girdi. İslâm ülkeleri bugün bile ortaçağın yoğun karanlığı içindedir. Türkiyenin tutucu çevreleri, eskiye dönük başları ortaçağcıdır gene. Türkiyede ortaçağdan kalma kurumlar ayakta durdukça eski karanlıklar da sürüp gidecektir.

said maden

iki şiir

KIRAMAZSIN...

Kıramazsın elinle,
acıyı bir taşla kır.
Yar kabuğu. Gör nice
kara tohum fışkırır.

Yitirme bir tekini;
yüreğine serp. O an
boy verecek içinde
gör ne derin bir orman.

BİR ÜRKÜTÜP...

Bir ürkütüp kaçırsam
karanlık deliğinden
vuracağım ölümü
tam kaval kemiğinden.

Alın işte çocuklar,
topal bir ölüm size!
Boynuna ip geçirin,
sürüyün evinize.

demir özlü

•

arif damar'ın şiirleri üzerine

Yeryüzünde çeşitli olaylar olur... halka karşı, bağımsızlığa karşı, yaşama karşı cinayetler işlenir, tarihin geri güçlerinin bütün gücü kırılamamıştır daha yeryüzünde; o zaman, çeşitli ülkelerin şairlerinin seslerini yükselttiklerini duyarsınız: Yunanistan'ın, İtalya'nın, Lâtin Amerika'nın, Güney Doğu Asya'nın, Kuzey Afrika'nın şairleri... Nedir onlara, kendi kültür gelenekleri ile kendi kişilikleri içinde, bağımsız ama 'birlikte' şarkıyı söyleten: nefreti, sevinci, inancı deyimlendiren? Bu tür şiir genel bir şarkıdır sanki, çalışanın, üretenin, yaratanın, emek verenin, direnenin, zulme işkenceye uğrayanın, insana değgin değerleri yerli yerine koyanın, birinden öbürüne ulaşır, dünyayı kollarıyla kavrar: besbelli direnci besler, keskinleştirir, umudu öldürmez, inancı söyler, inancın bilincini yüceltir.

Arif Damar'ın şiiri bu tür şiirlerdendir.

Nâzım Hikmet, Rus Devrimi'nden, İspanya'ya, oradan da Lâtin Amerika'ya uzanan şiir çizgisinin en büyük şairlerinden biriydi. Üstelik de Türk olarak, ayakları Anadolu toprağına basarak, yürüyen sınıfın evrensel şairi oldu. Anlattıkları, hapishanede bir umut kıpırtısından, uluslararası düzeyde oluşan bir harekete değin herşeyi alıyordu içine.

Arif Damar'la, Demokrat Parti iktidarı döneminde, Beyoğlu'nda — o dönemin — genç yazarlarıyla şairlerinin gelip gittikleri bir pastahanede tanıştım. "Tahliye" olalı, bir süre olmuştu, tanıştık, arkadaş olduk. Bir gün elinde bir tek çiçekle geldi, pastahanenin dışında, kaldırımda karşılaştık, çiçeği birine verdi — ansımıyorum kime — hoşuma gitti bu davranış, onunla, daha çok arkadaş oldum.

Hapishaneden sözetmedi. Yıllar sonra, bir gece, kısaca sözettiğini ansıyorum. Askerlik yıllarından, sürgün alaylarından sözetmedi,

yıllar sonra, bana bir şiirini gösterdi, askerlikte, sürgün alaylarında bazı duygulardan düşüncelerden sözediyordu, çok güzel bir şiirdi, "çok güzel" dedim, şaşırdı. O sıralarda **Günden Güne** adlı şiir kitabı yayınlandı (1956). Öncesinde, şiir kitabının yayınlanacağından sözetmedi. İstiklâl Caddesi'ndeki — şimdi artık onun yerini bir mağaza dolduruyor — büyükçe bir kitabevine sık sık gider kitaplara bakardım, orada gördüm **Günden Güne**'yi.

Arif Damar'ı düşününce onun derin suskunluğunu, ağırlığını hatırlarım. Daha başka şeyleri de, insan sevgisini de, alçakgönüllüğü de, inancı da. Eğilip bükülmez bu inanç, olayların, gündelik yaşamdaki olayların — o olaylar onu tehdit etse de — üzerinden akıp gider.

Sonra sürgün alaylarını, bir süre, ben gördüm. Onun bana gösterdiği şiirde sezdiğimi, iyice yaşadım. (Bana gösterdiği o şiiri **İstanbul Bulutu**'na aldı sanırım.) Çok şeyi, çok sonradan gördüm, gördüğüme de iyi ettim.

Arif Damar iyice değerlendirilmemiştir. Onun yaşantıya ve inanca yapışık şiiri, durmaksızın güncel yapılmamıştır; çok sözü edilmemiştir, — çok sözü edilmesini kendisi de istemezdi sanırım — ama gene de değeri bilinir, her süre açık açık söylenmese de. Başkaları büyük gürültüler koparmışlardır; o işin "politikasını" yapmak istemedi. **Onun üstlendiği** başkadır, o misyon başkadır; hep tutarlı bir şiirdir bu, söz oyunlarının çok moda olduğu dönemlerde de söz oyunlarından uzaktı. Rengârenk oyunlarından uzaktı. Rengârenk oyuncağı elinde çevirip duranlar vardır, her biçim değiştirmekte başka renk alan oyuncak, Damar'ın şiiri öyle olamazdı: halk öyle değil ki, işçi öyle değil ki, inanç öyle değil ki, yaşam öyle değil ki, yürüyen özgürlük öyle değil ki.

"Bir damlasıyım Okyanus'un
Ama Okyanus'un."
Günden Güne, s. 5

"İlle görmek için mi beklenir güzel günler
Beklemek de güzel"
Sunu, **İstanbul Bulutu**, s. 7

Bu beyitler oldukça bilinmektedir. Ama içlerindeki alçakgönüllü inanç, inatçı ama iyimser direnç iyice bilinmekte midir?

"Böyle nasıl susuyorsun!

Biliyorsun, bütün sular denize akar

dağları deler Ferhat,
olan biten önünde,
görüyorsun;
söyle nasıl susuyorsun?
Sen istersen, barış olur dünyada,
eşitlik sen istersen,
gelecek güzel,
sen istersen.

Yegân yegân söylemelisin."
Yegân Yegân, **Günden Güne**, s. 25

Bu soğuk iklimlerdeki sürgün alayları bir tür aydınının yaşantısında büyük yer tutar, sağlığını, — sonradan — sarssa da, bilincini pekiştirir.

"Günlerce yağmurda,
günlerce karda,
günlerce rüzgâr esti
Erzurum'da, Zara'da;
bir sıcak sen kaldın içimde.
O gün, bugün
dünya bir yana
sen bir yana.

Dünyalar senden yana.
Bir Sen, **Günden Güne**, s. 18

"Zara sürgün alayında on dört ay kaldı." Bu yalın şiirler (Haber, Gönlümce, Pencere, Hergün Yaşamak) insanlığın birlikte söylediği şarkıyla birleşmektedirler.

Arif Damar, ilk şiirlerini 1940 yılında yayımlıyor: **Yeni İnsanlık**' da. 1945 de yayımlanan onbeş günlük dergi **Ant**'da yer alan şiirleri, yerleşik, durmuş, oturmuş, savaş aleyhtarı, anti-faşist, halkçı, insancıl özü belirlenmiş şiirlerdir. Bir şair için temelli mutluluk: **başladığı gibi sürdürmek**, sözünü yitirmemek. Bütün bu evrensel özü içermiş, sert çizgili, "büyük sorunların şiirleri" hiçbir süre benmerkezcil bir öznelciliğe kaymazlar; bu sert çizgili, savaş aleyhtarı, anti-faşist şiirler, şairin dışında, nesnel, kameradan dünyaya bakarcasına gerçekçi imgelerle örülü, deyiş ustalığıyla bütünleşmiş olarak doğmuşlardır. Şairin bu nesnel şiire katkısı, salt ona verdiği insancıl özdür.

Besbelli Türkiye'nin başka bir dönemi. O süredeki faşizmin 'ruhu' ayrıntılarıyla ortaya konulmalıdır. 1940—60 arası gerçekçileri adıyla anılan eğilim içinde Arif Damar, politik çevrimi çok belirli, yalın, insancıl, nesnel bir şiir yapmaktadır. Bu özellikler, onu aynı eğilimdeki öteki şairlerden ayırmaktadır.

1947 yılından 1950 yılına değin askerlik yapıyor; 1951 de iki yıl için tutuklanıyor. 1951 tutuklamalarıyla Türkiye'de düşünce hapistedir, burjuvazi yetiştirmeyi amaç edinmiş bürokrasinin vesayetine son veren güçler, — toprak burjuvazisi ile ticaret ve sanayi burjuvazisi — iktidarı ele almış, barışçıları, demokratları, sosyalistleri cezaevlerine doldurmuştu. Kapitalist - emperyalizmin militarist politikasına, aşırı bir gözüpeklikle katılınır. Bütün bu dönem, eski faşist dönemlerden, nitelikce farklı yeni oluşumların tohumlarını atar. Onları birlikte yaşamışızdır, daha da yaşayacağız kuşkusuz.

Damar'ın uğradığı kovuşturmalar ,1951 tutuklaması ile kalmaz. İlk şiir kitabı **Günden Güne**, ünlü 142. maddeye aykırılıktan yargılanır, şair 1957 de beraat eder.

1964'de, Damar'ın da aralarında bulunduğu Türk Edebiyatçılar Derneği yöneticileri, Sabahattin Eyüboğlu ile Vedet Günyol'un dilimize çevirdikleri Babeuf'ün, **Devrim Yazıları**'nın kovuşturulmaya uğramasını ve toplatılmasını eleştiren bir bildiri yayınladıkları için kovuşturmaya uğrarlar.

30 Ekim 1964 günü, Babeuf'ün, **Devrim Yazıları**'nın toplatılmasını protesto amacıyla, Taksim anıtına, kırk beyaz karanfilden oluşan bir buketle, bazı yazıları koymak isteyen Türk Edebiyatçılar Birliği yöneticileri, ertesi sabah gözaltına alınırlar, suçüstü mahkemesine çıkarılırlar, aralarında yönetici olmayan bazı yazarlar da vardır. **Orhan Arsal, Yaşar Kemal, Melih Cevdet Anday, Şükran Kurdakul, Arif Damar, Demir Özlü, Vedat Günyol, Edip Cansever, Sabri Altınel**... Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'na aykırılıktan yargılandılar, dâva beraatle sonuçlandı. Arif Damar, düşünce özgürlüğü yolundaki bu küçük davranışı sonradan **Alıcı Kuş** adlı kitabında yer alan 31 Ekim 1964 adlı şiiriyle edebiyata soktu.

1967 de, **Türk Solu** gazetesinde yayımlanan **Che** adlı şiiri de 142. maddeye aykırılıktan yargılandı. Aynı konuda, öteki şiirin şairi Metin Demirtaş, bir ay tutuklu kaldı. Şairler 1968 de, Ankara 2. Ağır Ceza Mahkemesi'nin kararıyla beraat ettiler.

Bütün bunlar, Türkiye'de faşist baskıların her dönemde sürdüğünü gösterir. Bir yandan da daha sonraki 'kitle tenkili'nin hazırlıklarıdır.

O günden bugüne Arif Damar beş şiir kitabı yayımladı: **Günden**

Güne (1956), İstanbul Bulutu (1958), Kedi Aklı (1959), Saat Sekizi Geç Vurdu (1962), Alıcı Kuş (1966).

İstanbul Bulutu, 1969 Yeditepe Şiir Armağanı'nı, Cemal Süreya'nın **Üvercinka**'sı ile bölüşmüştür.

Arif Damar'ın 1959 da yayımladığı **Kedi Aklı** ile 1962 de yayımladığı **Saat Sekizi Geç Vurdu** adlı kitaplarında, şiirinde bir başkalaşma görülür, temelden kopmayan bir başkalaşma. Aslında, hep, kendi deyişiyle "ırak çağrışım"lara dayanan bu ussal, nesnel, gerçekçi ve insancıl şiir — ayrıca bu şiirdeki sözcük tutumu, halk deyişlerinden yararlanma ama onları da nesnelleştiren ve sözcüğü, hem anlam taşıyan bir çağrışım yükü, hem de biçimi yaratan bir 'şey' olarak kullanan tavra da değinmeliyim — daha ırak çağrışımlara kayar. O süre, bu şiire Braque ve çağdaşlarının resimlerine giren "gün ışığı", "soğuk güneşler", "korkulu sular", "pis karanlıklar", "yarı ak yarı kara akıllar", "göklerden, sudan boya karan balıkçılar" girer. Diyeceğim, doğa parçalanarak yer alır bu şiirde.

Örnek olarak sadece bir dörtlük alacağım:

. . . . .
"Kaç kapının önünde bekledim durdum
Kaç güneşten eli boş çevrildim geri
Bir ateş böceğiyim aysız gecede
Bir çağrıyım işitin geleceklerden."
. . . . .

Ben Beni, **Kedi Aklı,** s. 8

Aynı yalın, fakat daha uzak çağrışımlara kaymış şiir. Ama bu çizgisinden, kişiliğini yitirmeden başka alana sarkan, karayla beyazda, gride, başka bir alanda çeşitlenen şiir uğraşının sonunda şair asıl yolunun özlemini duyacaktır.

". . . . .
Yanlış taşıtlara binmişim bilmediğim yerlere geldim
sular da karardı
Gerisin geri dönmek güç
. . . . .
Arkadaşlık der sık ormanlar getirirdim akla
Yanyana getirirdim ateşi suyu
. . . . .
Omuzlar dayanırdı omuzlara
Omuzlar omuzlara."

Bir Yana, **Kedi Aklı,** s. 30

Sözcüğün biçimi yaratan "şey—nesne" olarak, hem de kavram olarak kullanılışını, Günden Güne ile İstanbul Bulutu'nu bir yana bırakalım, Saat Sekizi Geç Vurdu'da **Ağıt** şiirinde görelim:

"Elleri yaprakları aralardı
Elleri yaprakları aralardı
Oralarda karanlık çok bulunur

Oralarda ölüm çok bulunur
Öldü elleri Lumumba'nın

Oralarda toprak çok bulunur
Oralarda toprak çok bulunur
Oralarda toprak çok bulunur
Dirilir elleri Lumumba'nın
. . . . ."

s. 27

Saat Sekizi Geç Vurdu üzerine Behçet Necatigil, şu yargılara varıyor :

"Arif Damar'ın Saat Sekizi Geç Vurdu... adlı kitabı altbilince itilmiş de yüze vurması yine önlenememiş olay ve yıkıntıların tâ gerilerinden seslenişleriyle örülü. Yoğun bir toplumcu şiir nabzı, yer yer kendini şiddetle duyuruyor.. İçerlek bir şiir. Hatta sadece 'Ağıt' şiirinin... yorumlanması; onun bir görüneni olduğu gibi verme şairi değil de, alttan gösteriş, dolaylı hatırlayış şairi olduğunu belli ediyor. Şiirlerin okuyucuyu derinden etkileyişi; şairin, onları tek yönlü olmaktan kurtarıp çok yönlü bir şiir plânına yükseltme başarısından doğuyor."

Kökenlerinden kopmadan, bu başka alana uzanıp çiçeklenme **Kedi Aklı, Saat Sekizi Geç Vurdu** ile kalıyor. Arif Damar'ı, 1940 dönemi, öteki sosyalist şairlerinden ayıran şey, onun, Türk dilinde, 1950, 1960 sonralarında oluşan şiir oluşumuna, — köksüzleşmeden — katılması, anlamsızlığa kaymadan değişerek, devinmesi, başka şeylerden sözediyor görünse de aynı özün yolunu açması. Kendi başlangıç döneminin şairlerini, bu özveri ile değerlendirmeye de çalıştı.

Arif Damar'ın şiir kitapları içinde, benim en beğendiklerim ilk kitabı **Günden Güne** ile son kitabı **Alıcı Kuş**'tur. Alıcı Kuş, şairin aradaki bütün çalışmalarıyla kazandıklarını özümlemiş, doğaya açık, yalın, daha üs bir düzeyde — eskileri — aşmış şiirleridir.

"İşsiz güçsüz bir yağmur
Pencerede dururken
Hem birini bekle, kulağın kapıda olsun
Hem de İmroz'da Kaleköy'deki
Küçük beyaz kilisenin
Denize açılıp açılmadığını
Düşün
Yelkenli kayıklarının ardı sıra"

Ardı Sıra, **Alıcı Kuş**, s. 8

Şiirde bunca devinmeden sonra Damar'ın 'kendi gerçeği' ne olmaktadır? Onun, Kedi Aklı, Saat Sekizi Geç Vurdu adlı kitaplarında daha çok görüldüğü gibi, kendi gerçeğini de aramak istediği dönemler olmuştur. Kendi gerçeğini arama onu, hiçbir süre, benmerkezcil bir bireyciliğe götürmedi. Kendi gerçeğini ararken, toplumsal savaşına yapışık yaşantısıyla, hesaplaşma — o'nu gözden geçirme — özgün bir yumuşaklıkla eleştirme içindedir. (Kedi Aklı'ndaki, aynı adlı şiri, **Açık İşte**'yi ansıyalım.) İdealist alana kaymak değildir bu. En yalnız, en bireysel olduğu o yalın ve güzel **Kimi** şiirinde (Saat Sekizi Geç Vurdu, s. 13) yalnızlığına, hiçliğine, uzaklaşmışlığına bencil hiçbir birikim karışmaz.

"Hiçkimseyim
Uzak sularda sürüklenen
Köyler gibiyim
Kimi"

Onun hiçleşen varlığı salt insanlardan uzaklaşır, daha doğrusu kendisi insanlardan uzaklaşınca 'hiçkimse' olur, boşalır, sular gibi olur, sularda sürüklenen köyler gibi olur; insanlardan uzaklaşsa da doğadan kopamaz. Ne denli uzaklaşsa da — tabii bu olgular yaşanan toplumsal dönemlerle içiçedir — ikide bir toplumun, insanların, sorunların, özgürlüğün gücü gelir vurur ona. Arif Damar'ın doğadan, insan sorunlarından ayrı düşmüş bir benliği yok, onu yaşayana katan en güçlü yanı da bu.

Damar'ın şiiri gücünü, şairin içtenduyuşundan alıyor. Bu içtenduyuşun "çağdaş bilimsel düşünceye... yeryüzüne, insanlara, yurduna derin, vazgeçilmez bağlarla bağlı..." olmasından alıyor.. Bu içtenduyuş — derin bilinci içinde — o pırıl pırıl arı dille, özle biçimi birlikte doğuruyor, onu sözcüklere dağıtıyor, yayıyor, paragraflara, dörtlüklere, mısralara dağıtıyor. Değişen, çeşitlenen doğa ve insan gerçeğiyle şiirde deviniyor, yaşantıya, savaşa, yaşantıyla savaşı yaratan duygulara, özsunun yayılışı gibi yayılıyor, derin, durgun sadeliğine varıyor.

arif damar

•

yayımlanmamış, eski şiirler

Ârif DAMAR'ın bu şiirleri, o zamanlar Ankara'da bulunan, DAMAR'ın Suat Taşer, Fethi Giray, Enver Gökçe, Ahmed Arif ve Mehmed Kemal gibi şâir arkadaşlarınca okunmuştu, biliniyordu. Bugün, yayımlanırken, Damar bu şiirlerin bir sözcüğüne bile dokunmamış, oldukları gibi bırakmıştır.

1

Şafak vaktidir
terket beni hatıra.

Bundan böyle ben artık
dağılıp boydan boya mısralarıma
esirler, açlar ve mağlûplarla
hürriyet, ekmek ve zafer türküsünü
gücümün yettiği kadar söyleyeceğim.
Sonra bu dehşet ve sefalet içinde
mesut günler vadeden
bir silâh sesi gibi titreyeceğim
1943

2

O öylece kalacak

yağmur, ıslak toprak ve tel örgü
Hududa yakın bir kesimde
arkadaşlar hücuma kalktılar,
ayak sesleri hâlâ kulağındadır.
Süngülerin karanlıkta parıldayan soğuk demiri
bir türlü çıkmaz aklından.
Harap olmuş istihkâmda
apansız farkına vardın ki sıcak kanın
teninde lezzetle sızıyordu.

Ah ellerin ne kadar soğuk!..

1945

3

Nasıl da yakıştı limanımıza
baştan ayağa donanmış Gülnihal.
Gülcemal dersen şıkır şıkır,
Kasabamız birden şenlendi
sanki ayağımıza geldi İstanbul.
Hep gaz lâmbası yaktık
elektriği nerden bileceğim.
Akşam olur evli evine gider
sokaklarımız kalır zifiri karanlık.
Bir türlü akıl eridiremedim
suyun üstünde durmalarına,
pervaneleri kimbilir ne büyük.
Gülnihalden annem çıktı,
acaba bohçasında neler var?
Kocaman şekerle olmalı
renk renk ve daha tatlı akideden.
Bir de kırmızı düdük ağzıma göre
ölçüsünü aldı giderken.

1946

4

İyi yürekli ve sıcaktı,
bir gün gözlerimin içine baktı
dedi: "Malûm
şöhretini biliyorum."
Bir kedi nasıl mangala sokulursa
öylece kendini bıraktı.
Ona bilmediği kitaplar verdim,
söz açtım
gaspedilmiş haktan, el emeğinden.
Dost günler geçirdik
ayni ateşte ısıttık avuçlarımızı.
Kumral saçlarından ziyade
içi gülen gözlerini severdim.
"Sevgilim" derdim
"hepsi bitecek, hepsi biter"
uzaklara bakardık beraber.
Anlaşılan çok gördüler onu da
kısa bir ayrılığın sonunda,
kalın sopalarını ve demir parmaklıkları gösterip
çocuk aklını çeldiler.

1946

5

Gece seni birden bire hatırladım.
Nasıl bakarsa sürüye dağdan bir canavar
pencereden dışarıya öyle baktım.
Dışarda seni benden ayıran hayat,
dışarda lôdosa çevirmiş hava,
eriyor günlerdir yağan kar.
Bir görülmez düşmanın üzerine yürümek
ve düşüp ölmek sonra,
bir kaç adım atarak.

1947

Şerefli bir şeydi karım olman.
Vatan nasıl sevilir,
nasıl yaşar bu rezil dünyada
namuslu olan insan,
bunu bizim mukaddes
bunu bizim güneşli yolumuzda öğrenecektin.
Sen benden ayrılmakla
insan oğlunu saadete götüren
ne kadar iyi
nekadar lüzumlu iş varsa,
hepsinden elini eteğini çektin.

1947

bedrettin cömert

•

okumada kolaylık

Yıllardır kolay okumaya, okuduğumuzu kolay anlamaya alıştırıldık. Çetin düşünce çizgilerine, duygunun öfke öfke konuşan sesine dayanamayan rahat kalıplarımızı korumak için, beynimizi yokuşa süren ve yüreğimizi patlatırcasına sarsan her yazıyı geri çevirdik, soyutlukla ve öfkecilikle suçladık. Sığ bir açıklığı, parıltısız bir aydınlığı, yetiştirici karmaşıklığa, doyurucu inceliğe yeğ tuttuk. 1960'lardan sonra hızla yayılan çeviri akımı, bu alışkanlığı birçok bilim dallarında söküp attı; ama edebiyatta, bu uyuşturucu yöntemin etkileri hâlâ sürüyor ve kimi tükenmiş çevrelerce, yeteneksiz kişilerce, özellikle sürdürülmeye çalışıyor.

Dergiler ve kitaplar, yıllardır, tek bir şiir beğenisinin tutsaklığı altında yetiştirdiler okuru. Devrin siyasal yönetimiyle zahmetsizce bütünleşen "Garip" şiiri geleneği; birkaç dizeden öteye gidemeyen soluğuyla, kolay ve akıcı söyleyişi alışkanlık haline getiren biçim anlayışıyla, **"yeni şiirin istinat edeceği zevk artık akalliyeti teşkil eden o sınıfın zevki değil. Bu günkü dünyayı dolduran insanlar yaşamak hakkını mütemadi bir didişmenin sonunda buluyorlar. Her şey gibi şiir de onların hakkıdır. Onların zevkine hitap edecektir"** savını ileri sürerken, aslında alınyazılarına yenilmeyi kabullenmiş küçük burjuva aydınını yansıtabilen içerik - estetik görüşüyle, okurun beğenisini basit kalıplar içinde durdurmuş ve bu kolaycılığa sarılan sanat - edebiyat çıkarcılarının sistemli gayretleriyle de, bu olumsuz eylemini uzun süre sürdürmüştür. Beğeninin durgun bir şey olmadığı, okuma ve araştırmayla atbaşı giden bir duygu olduğu hâlâ da tümden anlaşılmış sayılmaz.

Şiir alanındaki bu ayaküstü uygulamayla birlikte gelişen ve Ataç'la başlayan izlenimci, özneci, keyfî eleştiri akımı, aynı sığlığı

bu kez de düşünce - eleştiri alanında egemen kıldı. İşte, temeli düşünme tembelliğinde, sorumsuz yazma ataklığında, en köksüz şeylere yüksek bir hava verme maharetinde yatan ve adına kimi zamen izlenimci - öznel eleştiri denilen, kimi zaman da deneme diye piyasaya sürülen bu düzyazı türü; estetik beğenideki geri kalmışlığımızı, düşünce düzleminde devam ettirerek, okurun, düşüncenin gizli dehlizlerine dalıp tad almasına ve yeni bulgulara koşmasına engel oldu.

Elbette, aydınlık düşünmek, karmaşıklıktan yoksun düşünmek değildir. İnsan beyninin binbir ilinti içinde gidip - gelişini; sayısız çağrışımların, anıların, birleştirmelerin, ayrıştırmaların, hep birarada oluşlarının dinamikliğini, hızını, ışık - gölgesini, ancak bu iç - sürece uygun bir ifadeyle başkalarına iletmek mümkündür. Akılda ve hayalde gerçekleşen her olguyu, yalnızca açıklık - seçiklik gerekçesiyle, belirli ifade kalıplarına indirmek; bu kalıplara sığmayan olgulara, onlara uygun yeni ve taze ifade biçimleri aramak zahmetine ve acısına katlanmamak; dopdolu bir başağı soyup kel etmekten farksızdır.

Kuşkusuz, herkes herşeyi anlıyamaz. Herşey herkesin anlıyacağı biçimde yazılamaz her zaman. Belirli bir konuda okumuş ve kafa yormuş bir kimseyle, aynı hazırlık evresinden geçmemiş bir kimseyi aynı tutmak, insan aklını tek örnekliğe tutsak etmek demektir. Özellikle sanat ürünleri, böyle bir endişeye en az dayanabilen varlıklardır. Halkçı sanatçı, toplumcu sanatçı, halkı sanata yükseltmek amacını güder. Sanatın halka inmesini, kitlenin kimliksiz ve kişiliksiz zihin ve beğeni yapısına cevap vermesini, giderek okuma yazma bilmeyenin, sakat bir halkçılık adına sanattan anlamasını veya sanatın onun tarafından anlaşılacak şekilde yapılmasını istemek, sanatın ölümünü istemek demektir.

Yeni duygular, yeni düşünceler, ancak yeni biçimlerle verilebilirler. Hiç bir düşüncenin, önceden ölçülüp biçilmiş bir dil biçimi yoktur. İfade her zaman düşünceye göredir; düşünce nasılsa ifade de öyledir. Bu nedenle, düşünce ve duyguların, belirli dil biçimlerine dökülmek amacıyla törpülenmesi, ayıklanması, ilintilerinden soyutlanarak basit ve çıplak hale sokulması ve ancak bu şekilde açık—seçik olunacağının sanılması, zahmet istemeyen, çok kolay bir anlatım yoludur. Düşünce ve duygunun dinamizmini ve dıramını dile dökmek çetin bir iştir. Biz, her karmaşıklığı karışıklık sanıp, basite indirgeyen, düşünce ve duyguları girift ilintilerinden soyan bir yazma ve okuma eğitiminden geçirildik. Bu nedenledir ki bugün, özellikle edebiyat - sanat alanında, yazılanı okumak ve bütünlüğü içinde anlamak

sabrımız yok.

Kolay yazmaya ve okuduğunu kolayca anlamaya alışmış bir kafa; insan beyninin habire işleyen derinliklerine dalıp, düşünceyi asıl sürecinde, gerçek oluşumunda yakalayamaz; hep yüzeylerde dolaşır, herşeyi kendi sığ kalıplarına uydurmaya çalışır.

Rahat okuyup rahat yazma çağı bizde de kapanmak zorundadır artık. Okumanın ve anlamanın acısını tadarak ancak, benliğimizi, sanat ve düşünce piyasasına egemen olan çürümüşlükten, kokuşmuşluktan kurtarabiliriz.

nihat ziyalan • aralık 1973

Adana'da güneş hiç uyumuyor.
çocukluğumun kucağında geçtim yolları,
dışarıyı yatar gibi hapsaneyi yatan Can'ımıza gittim.
ilk kez odada, gardiyan Mehmet'in nezaretinde
aynı çiçeği koklar gibi öpüştük,
dayadı omzuma başını
durur sıcaklığı

ikinci kez, görüş günü
tel örgüler nezaretinde görüştük,
sinek geçirmeyen tel örgü
Can'ın gülüşüyle delik deşik oldu.
karısı Güler'e şunları iletmemi istedi:
siyah kalın kazak,
çorap,
köşe yastığı,
ve kahve işini toptan halletmesini.

artık güneş uyumuyor diye korkmuyorum
ona dinçlik veren birileri olduktan sonra,
başını omzuma yaslıyor Can;
gezdiriyorum sıcaklığını

günel altıntaş

•

değinmeler

Bir kadının seninle çıkmaya vakti yoksa, başkalarıyla çıktığı içindir.

•

Son olaylar gösterdi ki, çelişme antagonizma noktasına gelmedikçe, "demir ökçe" doğru, "kâğıttan kaplan" yanlış.

•

Bir şair arkadaşım bir paket kâğıt almıştı. Öyle kaba bir kâğıt ki, bir tarafından tutsanız, öbür tarafın ağırlığıyla yırtılacak. Müthiş bir kâğıt tüketicisi olan Muzaffer Buyrukçu bu kâğıtları görünce, arkadaşıma:

— Şu kâğıtlardan versene bana biraz, dedi.

Ben istesem vermezdi, ama Buyrukçu isteyince :

— Al, al, dedi, istediğin kadar al.

Yarısını aldı kâğıtların Buyrukçu.

Sonra, Buyrukçu'yla, işkembe çorbası içmeye giderken, yanından bir saat önce ayrıldığımız Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın o yol üstü meyhanede oturmakta olduğunu gördük. Tekrar girdik içeriye. Sevinçle karşıladı bizi. Biraz hoşbeşten sonra, Buyrukçu'nun elindeki kâğıtları fark ederek :

— Biraz kâğıt versene bana, dedi.

İki eliyle, hepsini uzattı Buyrukçu.

— Al.

Üç beş tane kâğıt aldı Dağlarca, burnuna götürdü, kokladı:

— Bayılırım kâğıt kokusuna, dedi ve dörde katlayıp, esans şişesi gibi, cebine koydu.

•

Hani kalkına kalkına nurlu ufuklara gidiyorduk? Mumun nu-

runa muhtaç kaldık.

Cinsiyet meselesi cinsel organ meselesi olsaydı, hiçbir kadın sizinle bir akşam yemeği yemekten kaçınmazdı.

A.P. 14 Ekim 1973 seçimlerini, transistorlu radyo dağ köylerine kadar girdiği için kaybetti. Çünkü, radyo dalgaları yalnız küfürleri değil, ölülerin kanını da taşır.

1973 yılının kasım ayında, Yunanistan'da, cellâtlar nöbet değiştirdi.

Bir şair arkadaşım kitap çıkaracaktı, şiirlerini baskıya hazırlıyordu. Neşem üstümdeydi benim de. Keyiften tıngırdıyordum. Rasgele birkaç şiir okudum. Onun hemen her şiirinde kullandığı kelimeler vardır. Okuduğum şiirlerde o kelimelere rastlamayınca:

— Oğlum! dedim, şu şu kelimeler yok bunlarda, böyle şiir olmaz.

Orada bulunan bir başka arkadaşım:

— Aldırma sakın Günel'in sözlerine, dedi, onun huyudur bu.

— Soyut'ta çıkmadığı için Günel bilmez bu şiirleri, diye cevap verdi şair arkadaşım.

— Oku bakayım öyleyse bir tanesini ezbere.

— Şiir okunmaz.

— Sen de bilmiyorsun demek ki.

Yapılan her enayilik, insanı tam tersi bir enayiliğe düşürebilir.

Herkesin cinsiyetsizmiş gibi davranması ne tuhaf!

Oktay
Rifat nasıl
Şiir yazar?

— İşkenceye evet mi, hayır mı?

— Evet.

— Öyleyse, işkence yapılmalı sana.

muzaffer arabul

şiirler

DE Kİ

Kör yenilgi sürer,
Zulûm sürmektedir.

De ki:
Bilinç durmaz,
Kol kırılır, baş düşer,
Anıt yükselir.

De ki:
Sevgi biziz,
Sevgili de.
Ve güzelliğimiz
Sıcak dudakların ağacı.

Yürekler çizin,
Öpücükler sızar
Okun ucundan.

De ki:
Ölür günü insan,

Gökçe balkır hep.
Yiğitlik
Ölüp dirilmektir.

MİLYONLARCA

Biliriz ay düşürmeyi
Uyuyan sulara,
Büyürüz
Ulu ağacını şiirin.
Büyür günü
Sımsıcak.

Biliriz genç ölümü,
Sevinç donar,
Acı dağları, kar.

Nereye gidersin?
Milyonlarca eldir
Güneşi tutan.

Öpücükler ısıtır
Yeryüzünü.

ÖZGÜR ŞARKI

Güzel sancısı motorun
Işık yağmuru,
Üç boyutlu akıyor su.

Saydam birliği nehrin
Yansıyor onurlu kanı.

Yıldız memelerin

Dudakların zamanı.

Sarsıyor sıcaklığımız
Gök kapılarını.

Gül çanları çalıyor
Milyonlarca öpüşün.

ÇAĞRI

Tükürün
Pis yasalarına zulmûn,
Silin utancımızı bizim
Büyümüş gözlerinden
Güzel ölülerin.

İnsan yüreklerine
Öpücükleri duyurun,
Yaşama sevincini
Çın çın gülüşü.

Aydınlık çocukları yurdumun
Halk olun,
Çözün şeker dilini,
Çekin el kapılarından
Büyüyün ellerini,
Oya çelik işleyin düşü.

GÜZ ŞARKISI

Hep öyle gözliyecek
Gömülü krallar,
Sabahlarla gerinen
Yeryüzünü.

Ölüler dirilmiyecek oysa,
Ölüler dönmiyecek.

Yansıyor ateş dağları
Uzun sulara günü.

Şili güney, Vietnam doğu,
Destanlı Grek.

Havayı kucaklıyor ağaç,
İnsanı kucaklıyor,
Arıyor çiçek ellerini
Bulutlu güneşte.

Dinleyin
Ak güvercinlerini
Güz bahçemizin.
Dinleyin
Sımsıcak kan güllerini.

Demir vurur, dil açılır.
Dinleyin
Ta içerlere yürüyor
Şarkısı denizin.

soruşturma

atillâ özkırımlı

Bu "Soruşturma" temel alınmak amacıyla düzenlendi. Sanırım sanatçılara yöneltilen soruların sıralanışı da bu izlenimi vermektedir. Ama alınan sonuç, amacın tam anlamıyla gerçekleşmesini önledi.

Bunun nedeni kısaca şu:

Doğru ya da yanlış bir olgu, son yıllarda kadın hikâyecilerin etkinlik kazanması olgusu, üzerinde durulan ve tartışılan bir konuydu. Doğru ya da yanlış dedim, çünkü hikâyesiyle getirmek istediği öz'ün belirlenmesi dışında, böylesi bir cins ayrımına gidilmesi yanlısı değilim. Elbette sanatçının yarattığı, ortaya koyduğu yapıt önemlidir her şeyden önce. Yalnız bu yapıta yaklaşırken toplumsal olandan biyolojik olana kadar bir yığın ayrıntının cevaplandırılması gerekir. Verilen cevapların şu ya da bu biçimde olması, yapıtın, eğer varsa, değerini azaltmaz sadece bu değerin belirlenmesini sağlar. Ele alınan insansa, bu insan toplumsal bir durum içinde ortaya konuluyor, üstelik kadın ya da erkek oluşu vurgulanıyor, belirtilmek gereği duyuluyorsa; ele alanın ya da anlatanın kadın ya da erkek olması üzerinde durulması saçma, anlamsız bir tutum mudur? Eleştirinin tam bu noktada gerçekliği görmezden gelmesi doğru mudur?

Bu sorular daha da çoğaltılabilir? Ben yalnızca neden bu "Soruşturma"yı düzenlediğimi ve soruları salt kadın olan sanatçılarımıza (kadın sanatçı demiyorum) yönelttiğimi açıklamak istiyorum. Burada söz konusu olan, kadın—erkek ayrımına giderek bir sınıflama yapmak değildir. Kadın ya da erkek oluşun hikâyeye değişik boyutlar getirip getirmediği, insana bakış açısında dünya görüşünün dışında farklılıklar taşıyıp taşımadığıdır.

Şimdilik "Soruşturma"nın amacının bu kısa açıklaması yeterli. Cevapların yayımlanması bittiğinde bir değerlendirme yaparak sorunu

daha ayrıntılı biçimde ele alacağım.

Yalnız verilen cevaplardaki kimi konu dışına çıkmaların okuyucu tarafından yanlış anlaşılmasını önlemek, ayrıca izlenen yolu belirlemek gerekiyor.

Sorular sadece şu sanatçılara yöneltilmiştir: Nezihe Meriç, Leyla Erbil, Tomris Uyar, Güner Ener, Füruzan, Selçuk Baran, Adalet Ağaoğlu, Sevgi Soysal, Afet Ilgaz, Gülten Dayıoğlu. Ayrıca yazılan mektupta, "Soruşturma"nın yayımlanacağı dergi ile herhangi bir kısıtlamanın söz konusu olmadığı, (değişik zamanlarda yazıldığı için ikisi dışında) salt kadın hikâyecilerimizin amaçlandığı da bildirilmiştir. Nedense bu son açıklama kimi sanatçılarımızca yanlış değerlendirilmiştir. Kötü bir niyet güdülse, böylesi bir açıklama yapmadan da "Soruşturma"nın gerçekleştirilebileceği ortadadır.

Baş vurulan sanatçılardan Adalet Ağaoğlu, soruları neden salt kadın sanatçılara yönelttiğimi kavrıyamadığı için katılamayacağını öncelikle bildirmiş; Füruzan, soruların eline geç ulaştığını (adres değişikliği nedeniyle), uğraşları nedeniyle de bu kadar kısa bir sürede cevap hazırlayamayacağını içtenlikle belirtmiştir. Sevgi Soysal'ın anneliğe hazırlandığı dolayısıyla öğrenilmiş, Nezihe Meriç ise bulunamamıştır.

Görüldüğü gibi "Soruşturma" doğal engellenmeler dışında biçimsel amacına ulaşmıştır. Cevaplar okunduğunda ise ana amaca ulaşılamadığı görülecektir.

Şimdilik son söz olarak, cevapların geliş sırasıyla yayımlanacağını belirtelim.

SORULAR :

1 — Türk hikâyesinin günümüzdeki durumu üzerine düşünceleriniz nelerdir?

a) Öz ve biçim açısından bir kendini aşmanın söz konusu olup olmadığı

b) Amaçları açısından çağdaş düşünce ve politika ile ilişkileri,

c) Okuyucu ile kurulan bağ ve yayın olanakları.

2 — Bir olgu olarak, son yıllarda kadın hikâye yazarlarının ön plana geçtikleri görülüyor.

a) Hikâye sanatı açısından kadın - erkek biçiminde bir ayrım yapılmasını doğru buluyor musunuz?

b) Kadın ya da erkek oluşun hikâyeye değişik boyutlar getirip getirmediği konusunda düşünceleriniz nelerdir?

LEYLA ERBİL

"Son yıllarda kadın hikâye yazarlarının ön plana geçtikleri" savını neye dayanarak ileri sürdüğünüz belli değil. Kanımca, Türk edebiyatında bir takım "kadın yazarlar" öne geçmiş yada geçirilmiş görünüyorlarsa, - kendimi onlardan saymıyorum - onların nasıl öne geçtiklerinin ya da geçirildiklerinin üzerinde durulması ve okura gösterilmesi yapılacak ilk iş olmak gerekir. Böyle yapmayıp da öne geçme olgusu varsayılarak kabul ettirilmek ve bu olgu üzerinde sorular açmak kamuoyunu yanlış bilinçlendirme, şartlandırma anlamına gelebilir.

Ben, ne ilk ne son yıllarda öne geçmiş "kadın yazarlardan" değil, 954 den bu yana yazan yazarlardan biriyim. Sanat ürününü cinsiyet organına göre değerlendiren, ayıran bir anlayışın tamamen karşısındayım ve öne geçmiş olmak için de olsa böyle bir "teveccüh"ten yararlanmak niyetinde değilim. Ancak sanat uğraşımdaki yakınlığım dolayısile bu olayları tüketim toplumunun patolojik durumunu ele vermesi açısından ilgiyle izliyorum.

Amaçla aracın yer değiştirdiği kapitalist dünya sanatında, sinemada örneklerini bol bol gördüğümüz sivrilme, tırmanma tutkularının edebiyata sıçramasının nedenleri "son yıllarda" edebiyatın da para getirmeye başlamış olmasından başka bir şey değildir. Bu yüzden insanların bilinçlerini ve bilinçaltlarını hatta orada saklı cinsel zaafları bile kıpırdatarak reklam aracılığıyla (söz, yazı, fotoğraf,) tekrar tekrar kendini hatırlatmalarla yazarın kendisiyle doldurma çabası sadece kadın yazarın değil her cins yazarın uyguladığı bir yöntemdir. Ayrıca bu yöntem, tek başına artist ya da yazarın değil, kültürün soysuzlaştırılmasında kârı olduğu için emeği geçen parababası, kadar, parababalarının dünyasından geçinmek zorunda kalan eleştirmenin de, gazetecinin de, uğraşı olmak durumuna getirlmiştir. Soruşturmanızın tüketim toplumu insanlarının hasta cinselliğini ortaya çıkararak, bilim adamlarına toplum yapımızın nasıl olduğu üzerinde ilginç bir malzeme olacağını sanmaktayım.

Saygılarımla.

TOMRİS UYAR

1 — İlk sorunun üç bölümünü birlikte yanıtlamak gerekiyor galiba. Aralarında önemli ilintiler var çünkü.

Gerçekten Türk hikâyesi ya da genel olarak Türk yazını, çağdaş düşünce ve siyasa ile sıkı bir işbirliği kurdu son yıllarda. "Eskiden

kurmamıştı" anlamı çıkmamalı bundan. Geniş kesitler aldığımızda, hikâyemizin çağdaş düşünceden hiçbir zaman tamtamına kopmamış olduğunu görürüz; sağlıklı bir damar hep süregelmiştir, hep etkindir. Ne var ki günümüzde güncel bir ses kazandı sanat. Öyle ki, gündelik olaylara, sıradan sayılabilecek duyarlıklara eğilmeyi kendilerine yakıştıramayan "entellektüel" yazarlar tarihe karışmak üzere. Yaşadığımız tedirgin günlerin büyük payı var bu olguda; artık okur, yazarın karşısında değil, üstadtan ders alan, hikmet dinleyen bir öğrenci durumunda değil yani. Toplumsal olaylar karşısında en az yazar kadar bilinçli, yazar kadar titiz. Yazar ve okuru atbaşı geliştiren bir ülkede yaşıyoruz. Geri bıraktırılmış bir ülkenin yurttaşları olarak her gün kinimizi pekiştiren, çelişkileri açığa çıkaran olaylarla karşılaşıyoruz :

Almanya'ya gidemeyen işçilerin dertleri ile Ajda Pekkan'ın mutsuz evliliğine eş ölçüde yer veriyor basınımız. Orhan Gencebay modası bir yandan sürüp giderken Tekirdağ'dan bir genç kız Avrupa listelerindeki "Rock me Baby" şarkısını isteyebiliyor radyodan. Kadın matinelerinde erkek şarkıcılar oynatılıyor yine. Ellinci yılda gazetelerin düzenlediği "elli yılın altın sanatçılarını seçme" anketlerinden "sanatçı"dan kimlerin kastedildiğini öğreniyoruz. (50. yıl amblemiyle, mini - etek modasının öncüsü Mary Quant'ın makyaj malzemeleri ambleminin aynı olması pek şaşırtmıyor o kişiyi.)

Asıl sorun güncelliğin yansıtılışında çıkıyor. Günümüzde öz - biçim tartışmasının yürürlükten kalktığını sanıyorum. Artık önemli olan, özün — yani olayın, duyarlık kaynağını, bildirinin — öğelerine en yaraşır ve okurca en iyi kavranır biçimde verilmesi, bu dengenin tutturulabilmesidir. Çünkü ufak bir sallantı bu dengede, ters uçlara götürebilir yazarı; ya anlaşılmaz olup çıkar, ya da olaya, konuya abanıp kolaycılığa kaçar. Her iki durumda da okura saygısızlık söz konusu. "Anlaşılmazlık", günümüz hikâyesinin sorunu değil bence, "kolaycılık"sa gittikçe yaygınlaşıyor. Dünya görüşünün, siyasal seçmenin doğruluğu, ne yazık ki hikâye katına çıkarmaya yetmiyor bir olayı. (Ne yazık ki'yi gerçekten söylüyorum) Özel durumlardan büyük yaşama gerçekleri çıkarabilmek de gerekiyor. "Kötü Patron", "Harmanda Köylü", "Kış Gelince Memur" gibi tahrir ödevleri yazmak. Çok genç hikâyeci arkadaşlarda sık görülen bir yönseme bu. Üstelik genelleme nicelikselse, yazar, hikâyenin sonunu şöyle bağlıyorsa: "Şu benim anlattığımı 100.000'le çarparsanız yurt gerçeğini bulmuş olursunuz."

Bu kolaycılığın, olayları sıcağı sıcağına aktarma namusundan gelebileceğini düşünüyorum. Yine de aynı çalkantıyı yaşayan okuru

unutmamak gerek. Sanat, ortaklaşa enazın değil, ortaklaşa ençoğun ardında değil midir? Ortaklaşa enaz'dan yola çıkmaksa fırsatçılıktır, kurnazlıktır, en azından safdilliktir. Bağışıklık kazandığı biçimlerle bağışıklık kazandığı konuları okura ne kadar yutturabilir ki bir yazar? Kitaplardan okunan gerçekleri, doğruları, sayıp döküp okura yaranmaya çalışmak, bu arada anlatıma titizlik bile göstermemek ne kadar sürer? Hele halkımızın bunca yıllık sanat mirası, içgüdüsel inceliği, genelleme ve soyutlamayı bağdaştırmaktaki ustalığı karşısında?

2 — "Erkek şairlerden bunu, erkek hikâyecilerden şunu..." gibi bir ayrım yapıldığını duymadım daha ama "kadın hikâyeciler" lâfından geçilmez oldu. Önce soruşturmalardan edindiğim izlenimlere dayanarak yanıtlayayım soruyu, neden mi kadın yazarlar? Çünkü:

a) Feminizm, kadın haklarının savunulmasını gerektirir.

b) Çağdaş toplumlarda kadın - yazar olması şarttır.

c) Türk erkeği, devrimlerin anlamını bilir ve kadına yol verir.

d) İlerleyen Türkiyemizde, bunca erkek yazar arasında birkaç kadın yazar da olmalıdır öbür yazmayan kadınları da temsil eden.

e) Kadınlar erkeklerle eşittir, daha da eşit olabilir.

f) Kadınlar tatlı tatlı konuşur, insan anasından masal dinlemiş gibi olur.

g) "Ne zararı var, onlar da konuşsunlar. Bizim Şabandan, iyi anlatıyorlar valla!"

h) Yazacağına, oturup yemek yapsın.

Kanımca sorunun yanıtı şöyle: kadın hikâyede, bilimde ve siyasada, hattâ eylemde de elele çalışıyor erkekle. Neden yalnız hikâyede olsun böyle bir ayrım? Sanırım kadın, bu toplumda yazma gereksinimini duyduğu anda, zaten birçok sınırı aşmış oluyor. Birçok ödünü koparıp atıyor yaşamından. O yüzden de daha kesin, daha acımasız, daha bilinçli olabiliyor yazarlık uğraşında. (Burada, saydığım özellikleri taşıyan erkek yazarları değil, gençliğinde yazmaya başlayıp da belli bir engelle, bir güçlükle, bir seçmeyle karşılaşmadan yazmayı sürdüren erkek yazarları kastediyorum elbet.)

Sorunun bir başka yanı da var. Kadın yazar, kendini zorlamadan, salt yaşadıklarını, (anneliği, kızlığı, karılığı, kaynanalığı) anlatarak değişik bir dünya açabilir okura. Yoksa bu dönemde hâlâ kadın olmakta direnenler, toplumsal sorunları "aydın kadının cinsel sorunları" haline getirenleri, "La Garçonne" modasını hortlatmaya çalışanları, okuyucu, "kadın yazar" sayabilir tabii. Kadınlık ne bir ırktır, ne bir sınıf. Kadın yazar, karşılaştığı güçlükleri, sadece cinsel sorunlara bağlamazsa, herşeyin ancak düzen değiştiğinde değişeceğine inanıyorsa, anlattıkları kadın—erkek herkes için geçerlidir.

Yazarın kadını - erkeği yoktur türkçesi. Yazarın tek kimliği vardır: o da yazarlıktır. Bu ayrım erkeklerin, kendilerine ayrıca bir pay çıkarma cakasına bağlanır.

halim uğurlu

•

yaşadıkça

Barışır durdukça akıl ve el
Susarlar kendilerini
Biri işler gergefini ömrün
Çizer haritasını biri.

Camlaşıp gökyeli gökıslığı
Savrulur saydam görüntüsüyle zaman
Dinlenir bir konup bin göçen
Hasır sedirlerin nur yüzlü piri.

Yaşarız açık pencerelerle
Geniş aydınlığında seslenmeyi
Bir eldir çalan bütün kapıları
Açan biri.

Düşer çığlığın gölgesine yaprak
Sürdürür kurduğu iklimi
Yırtılır boydan boya harita
Ve gergefin nakşındaki değirmi.

Kim uyandırmış usulca biz mi
Soluklanan ve tatlarla çığrışan evreni
Bir sonsuz inceltmedir hayatı şiir
Ki ne varsa sevginin ürettiği

ömer faruk toprak

sovyetler birliği,
gürcistan, azerbaycan
romanya

MOSKOVA METROSUNDA

(Geçen sayıdan)

Matmazel Belova Kalina, sabahleyin oteldeki odamıza geldi. Çıtı pıtı Türkçesi ile konuşuyor. Öğleye kadar Moskova metrolarını gezdirecek bize. Bu sabah yağmur yok Moskova'da. İstanbul'daki Mayıs günleri gibi tatlı, serin bir hava yüzümüzü okşayıp geçiyor. Pardesüsüz çıkıyoruz dışarıya. Otelimizin sol yanındaki Metro istasyonuna iniyoruz. İlk kez görüyoruz burasını. Paris metrosunu anımsıyorum. O, bizim İstanbul'daki tünelin daha büyüğü ve uzunu. Oysa burası müze gibi. Her taraf beyaz mermerden yapılmış. Bir yontu galerisini gezer gibi oluyorsunuz. Eski ve yeni, çeşitli dallarla ünlü Rus sanatçılarının hemen hepsinin büyük büyük yontuları var burada. Metroya mı bineceksiniz, yoksa bu yapıtları mı seyredeceksiniz? Bir istasyondan kalkıp, ilerki bir istasyonda iniyoruz. Burası da gene bir yontular müzesi gibi. Bayan Kalina açıklamalar yapıyor :

"Burada gördüğünüz yontuların bir bölümü, ünlü sanatçılara ilişkin yapıtlardır. Şuradakiler ise, Devrim öncesi ya da Devrim sırasında ölmüş kahramanları canlandıran yontular. Biraz ilerde ise İkinci Dünya Savaşındaki kahramanları simgeleştiren yontuları göreceğiz."

Sanatçılara ve Devrim öncülerine ilişkin yontuların bazılarını tanıyorum. İşte Kirov, işte Tolstoy, Çehov, Gorki..

Stalingrad ya da Leningrad kuşatma savaşlarında kahramanlık gösteren işçilerin simgesi şu sert yüzlü, iri yarı genç, elinde silâhı ile hamle yapmağa hazırlanıyor.

İkinci Dünya Savaşını anımsatınca, Bayan Kalina :

"Evet, Anayurt savaşında yirmi milyon insan yitirdik" diyor.

Biraz daha yürüyoruz metro tünelinde. Bazı istasyonlar 20—30 metre derinde olduğu için yürüyen merdivenlerle inip çıkıyor halk. Yukarıda caddelerin neden tenha olduğunu anlıyorum. Asıl büyük kalabalık, kentin içinde bu metrolarla seyahat ediyor. Çünkü en çabuk ve ucuz araç metro. Günün her saatinde metrolar böyle kalabalık olurmuş. Biz, herkesin işinde gücünde olduğu saat 10 ile 12 arasında çeşitli istasyonlar arasında gidip geldik. Heryer çok kalabalıktı.

BÜYÜK ELÇİMİZİ ZİYARET

Bayan Vera, Türkiye Cumhuriyetinin Moskova'da temsil edildiği binaya kadar götürüyor bizi. Duvarlarla çevrili bahçe içinde maviye boyanmış üç katlı bir yapı. Kapısında bir polis kulübesi var. Kırmızı şapkalı bir polis, gülümsiyerek bize bakıyor. Bayan Vera, ona bilgi veriyor. Yarım saat sonra kapının önünde buluşmak üzere ondan ayrılıyoruz.

Merdivenden çıkarken, yandaki duvarda asılı fotoğraflara bakıyorum. Moskova'da elçilik yapmış kişilerin resimleri bunlar: Ali Fuat Cebesoy, Vasıf Çınar, Ali Haydar, Selim Sarper, Fahri Korutürk.

Yukarda merdiven başında Büyük Elçimiz Fuat Bayramoğlu karşılıyor bizi. Odasında karşılıklı oturuyoruz. Yüzünde bir merak çizgisi var. Hangi nedenle Moskova'ya geldiğimizi soruyor bana. Merakını gideriyorum; Sovyet Yazarlar Birliği Kongresine çağrılı olarak geldiğimi anlatıyorum. O zaman anlıyor durumu. Merakında da haklı biraz. Moskova'ya Türk vatandaşı pek ender gelirmiş. Bu bakımdan kendi vatandaşları ile aylarca karşılaşmadığı olurmuş.

12 Mart'tan sonraki Türkiye ortamı üzerinde duruyor. Herşeyin düzeleceği görüşünü savunuyor. Ziyaretimizden memnun olduğunu belli ediyor. Bize ananas suyu getiriyor bir garson.

"Moskova'da küçük de olsa bir zorlukla karşılaşırsanız, bizi haberdar edin ,size yardımcı oluruz. Ayın onbeşinde kokteylimiz var. Cerrahlar kongresine katılan doktorlarımızı çağırdım. Sizleri de bekleriz." diyor.

Gösterdiği ilgiye teşekkür ederek ayrılıyoruz. Vatan topraklarına girip çıkmış gibi oluyoruz. Yabancı ülkelerde, eli öpülesi vatan toprağının özlemi insanın yüreğini sıcak sıcak sarıp gidiyor. Kapının önünde otomobilin içinde konukçumuz Bayan Vera'yı bizi bekler buluyoruz.

"Burası, eski Moskova semtlerinden biri. Onun için evler, sokaklar eski biçim. Yeni semtleri gördükten sonra, burasını yadırgadınız belki de. Ama tarih ve edebiyat kitaplarında anlatılan asıl Moskova

buralarıdır."

Gerçekten de öyle idi. Sokaklar, daha önce gördüğümüz geniş bulvarlara çıkan caddelere benzemiyordu. Eski İstanbul sokakları gibi dar ve daha az bakımlı idi. Evlerin çoğu iki üç kattı ve bazılarının boyaları dökülmüştü. Beş on dakika sonra, geniş bulvarlara çıktık. Bayan Vera cıgarasını tazeledi, ağzından boru gibi duman çıkardı:

"Yarın 11 de uçakla Leningrad'a gidiyorum. Biletlerimiz hazır. İsterseniz, bu gece erken yatın, Leningrad'da pek gece göremiyeceksiniz. Şu günlerde, "beyaz geceler" sürüyor orada."

"Yarın sabah 9'da otelde hazır oluruz."

"Hava alanı 35 kilometre. Erken yola çıkmamızda yarar var."

"Tamam" diyorum, "Akşam kahvaltısını yapıp, odamıza çekiliriz."

LENİNGRAD'a DOĞRU

Eski adı ile S. Petersburg'a uçuyoruz. Uçağımızda boş yer yok. Masmavi bir gök. Moskova'da güneşli bir gün başladı. Güneş ışınları, pistin kenarındaki yemyeşil çimenlikte sekerek uçuşuyor. Uçakta yerlerimizi aldıktan sonra Bayan Vera'ya soruyorum:

"Leningrad'da şimdi kış mı var, yaz mı?"

"Bu aylarda, tıpkı Moskova'daki gibidir havalar. Yalnız bir fark var, orada şimdi "Beyaz Geceler"in sonuna yaklaşılıyor. Haziran'da gitseydik, gece karanlığını hiç görmiyecektik. Şimdi Temmuz'da olduğumuza göre, gece 24'den sonra hava kararmaya başlar."

Doğa parçalarını seyredebilmek için, pencere kıyısına oturuyorum. Hem aşağıdaki ırmakları, ormanları, engin tarlaları seyrediyorum, hem göğün mavi senfonisini içiyorum. Nadir rastlanır bir şölen bu. Ara sıra eşimle ya da Bayan Vera ile Türkçe konuştukça arkamızdaki sırada oturan bir bayan ile bir bay bize gülümsiyerek bakıyorlar.

Sonunda dayanamadılar, Azeri şivesi ile sordular :

"Siz Türk müsünüz? Nereden geliyorsunuz?"

"Türküz, İstanbul'dan geliyoruz."

"Hangi nedenle buradasınız?"

"Yazarlar Birliğinin konuğu olarak, Sovyetler Birliğinde geziye çıktık. Ya siz?"

"Biz, yıllık iznimizi kullanmak üzere Leningrad'a gidiyoruz. Orada on beş gün kalacağız. Eşim doktor, ben petrol mühendisiyim. Bakü'ye gidecek misiniz?"

"Buradan sonra Gürcistan'a, oradan Azerbaycan'a gideceğiz."

"Azerbaycan'a geldiğiniz zaman, orada olsak da, sizleri biz konuk

etsek. Bilmezsiniz, ne kerte seviniriz, bizde konuk kalmanızdan.."

Petrol Mühendisi ile doktor eşi, bu sözcükleri o kadar içtenlikle ve doğallıkla söylüyorlardı ki, hiç yadırgamadık. Teşekkür ettik. Bize, bir naylon torbaya konulmuş, iri iri sarı kiraz ve erik ikram ettiler. Biz de onlara sakız leblebi ve fıstık verdik.

Yapılan anonstan, Leningrad'a yaklaştığımızı anladık. Kemerlerimizi bağladık. Yumuşak bir inişle piste konuyoruz. Uçaktan indikten sonra, Azeri dostlarımıza "Allahaısmarladık" diyoruz. Karı koca sevgi ile bakıyorlar bize :

"Bakü'de tekrar görüşelim" diye el sallıyorlar.

Bayan Vera, Terminal'de, Yazarlar Birliği adına bizi karşılamağa gelen genç bir bayan ile bizi tanıştırıyor:

"Bayan Nataşa, Leningrad Yazarlar Birliği sekreteri"

Bayan Nataşa'nın masmavi iri gözleri ve sapsarı saçları var. Mavi mavi gülümsüyor. Tıpkı bir Rus kızı. Üstelik Fransızca biliyor. Buna seviniyoruz.

Yazarlar Birliğinin otomobili ile kente kollanıyoruz. Bayan Vera, eşim ve ben yanyana oturuyoruz. Bayan Nataşa önde. Sovyetler Birliğinde trafik kurallarına göre, şoförün yanında bir kişiden fazla oturulmuyor. Bayan Vera ile ilk günümüzü nasıl geçireceğimizi konuşuyoruz. Otelde bir saat dinleneceğiz. Otomobille kenti dolaşmaya çıkacağız.

"Sonrası için bir sürprizim var" diyor Bayan Vera. International otelinde bir daireye yerleşiyoruz. Telefonlu, televizyonlu, radyolu, buz dolaplı bir daire. Buz dolabına bir şişe sütüm konulmuş. Gezimiz süresince sık sık süt içiyorum. Pastörize sütleri pek nefis. Bütün Avrupada olduğu gibi, Sovyetler Birliğinde de sütlere bir şey karıştırılmıyor.

Bir saat, onbeş dakika dinlendikten sonra, otelin önündeki otomobildeyiz. Parçalı bulutlu gök, gittikçe kararıyor. Bulutlar kaplıyor her yanı, yağmur yağacak. Bir köprünün üstünde duraklıyoruz. İniyoruz arabadan. Büyük ırmaktan gemiler geçip gidiyor. Çiseliyen yağmur altında, eski tarihsel yapıları seyrediyorum. Gogol'ün ünlü "kaput" öyküsündeki kahramanı belleğimde beliriyor. Acaba, bu köprüyü geçtikten sonra mı Akakiyeviç'in sırtından kaputu alınmıştı? Bayan Vera'ya soruyorum bunu. O, kesin bir şey söyliyemiyor :

"Sanıyorum ki, daha ilerde o köprü. Nataşa bilecektir."

Bayan Nataşa gülümsüyor :

"Biraz sonra o köprünün bulunduğu yere değil de, Akakiyeviç'in hayaletinin göründüğü köprü başına gideceğiz. Belki hayret edeceksiniz. Leningrad'da 539 adet köprü var. Bu büyük kent, bir çok ada-

nın üzerine kurulmuştur. Bağlantıyı hep köprüler sağlıyor."

Dakikalarca ırmak kenarından gidiyor otomobilimiz. Bir köprüden daha geçiyoruz.

Bayan Nataşa açıklıyor :

"Şu gördüğünüz, büyük taş yapı, Çarlık zamanı zındanlarından. İşte Gogol'ün öyküsünde anlattığı köprü. Akakiyeviç'in hayaleti, herhalde buralarda generalin sırtından kaputunu almış olmalı."

Bu tarihsel kentte, köprüler kadar ,kulelerin bolluğu dikkatimi çekiyor. Bayan Nataşa anlıyor bunu gözlerimden :

"Rus mimarisinin belli başlı özelliklerindendir kuleler. Çok eski mimarî bir gelenek bu. Leningrad en eski kentlerimizden biri olduğu için, tarihsel kuleleri ile ünlüdür zaten."

"O gün, geç vakte kadar Leningrad'ı dolaştık. Hava kararmadı. Bir ara yağmur çiseledikten sonra, açtı gökyüzü. Saatime baktım 22.— olmuş. Görünürlerde güneş yok ama, hava tatlı bir beyazlık içinde. Gecenin farkında bile değiliz.

Bayan Vera kıs kıs gülüyor:

"Şimdi ne yapacağız? Gece yemeğini nerede yiyeceğiz? Farkında olmadan gec.kmişiz."

"Koskoca Leningrad'da Balalayka çalan bir gece kulübü yok mu?" diyorum, eşimin, gezinin başında bir Balalayka dinlesek dediğini anımsıyarak.

"Vardır herhalde." Sessizce gülüyor Bayan Vera:

"Gidelim, belki şansımız vardır."

Beyaz gecenin, beyaz tülü içinde sipsivri bir bina. Dışardan az ışıklı. Merdivenleri tırmandıkça, bir müzik parçası yaklaşıyor kulağımıza. Işıklı, güzel bir salon. Orkestranın çaldığı müzik parçaları, danseden çiftlerle, dışardaki "Beyaz Geceler"i unutturuyor bize. Buraya daha çok yabancılar gelirmiş.

Bayan Vera, yemek listesini inceliyor. Yemek isimleri saydıkça, gerson "kalmadı" diyor hep. Kurtlar gibi acıkmışız. Acaip bir yemek ismi okuyor Bayan Vera. Garson: "Onu yaptırabilirim, biraz beklerseniz" diyor. Ve bize dönüp tarif ediyor acaip ruscası ile. Serçe büyüklüğünde kuşların etinden yapılırmış bu yemek. Üzerine yumurtalı bir sos dökülüp, fırında pişirilirmiş.

Sovyetler Birliğinde en lüks restoranlarda bile ısmarlanan yemekler, bir, bir buçuk saatten önce gelmez önünüze. Yabancılar hep bundan yakınıyor. Balalayka müziğine takılıp bekliyoruz. Demek Bayan Vera'nın sürprizi bu imiş. Balalayka dinletecekmiş bize.

Ismarlanan yemekler, hemen o anda pişirildiği için, geç hazırlanıyormuş. 23.30 da geldi bizim kuş spesialitemiz. İlk lokmada, bir-

birimizin yüzüne bakıyoruz :

"Çok bekledik ama, gerçekten değdi. Nefismiş." Sözcükleri dökülüyor dudaklarımızdan. İçkilerimizi yudumluyoruz. Bir yandan da orkestrayı izliyoruz. Armonik ile çalınan hava, ne kadar etkili bu saatte.

Gecenin 0.01'inde çıkabiliyoruz ancak kulüpten. Orkestra ara vermişti o sırada. Dışarısı, gök ayının on dördündeki gibi, hatta daha fazla aydınlık. Bulvarda yürüyoruz. Dostoyevski'nin "Beyaz Geceler"ini yaşıyoruz. Tıpkı aynı adı taşıyan filimdeki gibi, kemerli, aydınlık köprüden geçiyoruz. Uyku saati olmasına karşın, otele dönmek istemiyorum. Şöyle bir saat kadar caddelerde, bulvarlarda dolaşsam, yorulmıyacağım. On dakika yürüdükten sonra Bayan Vera:

"Yarın saat onda Büyük Petro'nun yazlık sarayına gideceğiz. Şimdi otelimize dönersek, geziye dinlenmiş olarak çıkarız. İşte otelimize geldik."

"Hayırlı geceler" deyip çıkıyoruz odalarımıza.

(Sürecek)

ha ipekli giymişiz ha aba
gözü görmez ki adamın
bir kez kara demiştir ak'a

mutluluk söylevi vermişler
sözle olsa amenna
ardından başlamış kavga

duyulmaz şimdi emeğin o gür sesi
soluk alır bir yolda
bu kirli karanlıkta

kim tutarsa o canım özgürlüğü
uzanırsa o devrim yemişlerine
elleri böğründe kala

çağ dışı böbürlenen bilgiçler
oturmuş çorap örerler
İstanbul'da ankara'da

ey yurdumun düzen kumkumaları
kime kalmış söylesenize
"sultan süleyman'a kalmayan dünya"

ve ey dünyada yetim kanı içenler
bir su ışır gecenin kıyısında
"gün ola harman ola"

uğur kökden

•

madrit'te ölmek

tarihsiz.

Sin novedad: yeni bir şey yok - İspanya'da! Asilerin iç savaştaki parolası. Bugün de gerçek, bugün de geçerli o iki sözcük. Fakat, başkalarının ağzında. Son köy, son kent Franco ordularının eline düşeli beri, evet, İspanya'da değişen bir şey yok!

Nerdeyse, otuz beş yıl olacak. Faşizm lekesi İspanya üstünde yayıldıkça yayılıyor. Giderek tüm İberiği kapladı. Ekonomik bir gelişmenin arkasına saklanıp, Birleşik Avrupa ve Amerika'nın kanadı altında güçlendi. Kurumlaştı.

Yıllar geçtiği halde, zamanı paslandıranlar dipdiri ayakta. Yıkılmadılar bir türlü. Kazanılan zaferlerin yanısıra, yenilgi şarkılarının duyulduğu nice cepheler var. Uzak Doğudan Uzak Batıya dek.

Bir yıl önce, Madrid'te, çağı yaşadıklarını sananların doldurduğu ezik ve kasvetli bir kentte, iç savaşın eski hesapları yeniden görülmeye başlandı. Tozlanmış, soluk dosyalar yeni baştan açıldı. Hasta benizli, rütbelerine âşık asker - yargıçlar biraz sonra kıracakları ucuz ve onursuz kalemlerini hazırladılar. O eski hesaplar, devrimcilerin yorgun ve yıpranmış bedenleri üstünde bir kez daha barbarca öç alma fırsatı yaratıyordu.

Tek sözcükle, "Cumhuriyet"in ötelenmiş duruşmasıydı hazırlanan oyun. Bir milyon ölü, bir o kadar sürgün vermiş Cumhuriyet'in.

Zaman içinde geriye giden "suçlar"a ceza biçmek, bu, tanrılarla cellâtların ortak susuzluğunu açığa vuran bir tutum. Ayni zamanda tarihi kösteklemek isteyenlerin sonu asla değişmeyen, değişmeyecek boş çabası.

1963. Madrid.

İlkbaharın toprakla evlendiği bir ispanyol sabahı. Şafak vakti. Ufukta, kirli beyaz ve kararsız bir çizgi. Titrek ve zayıf beyaz ışık yayılıyor. Karanlığı süpürerek genişliyor. Saat, dört buçuk.

Madrid'te Carabanchel cezaevinin avlusu.

Kara giysili siviller. Üniformalılar. Papaz. Kutsal işbirliği. Her yerde olduğu gibi, ve özellikle İspanya'da. Isırıcı derecede serin bir sabahın bulanık aydınlığına gömülmüş gölgeler. Sinirli insan kümeleri. Somut bir gerginlik. Yüreklerde korku. Yarının korkusu. Yarının ne getireceği belli mi?

İç savaştan armağan kalmış eski bir Fas Birliği tüfeklerini hazırladı. Amerikan yardımı tüfeklerini. Birlik, heyecansız ve duygusuz bekliyor.

"— Bir atış için doldur, boşalt!"

Tok ve madensel bir ses.

Karar saniyesi. Alınyazısının askıya alındığı zaman dilimi. Yaşam ile ölüm arasında, her canlının tek başına yaşadığı an. Ne sevgiye, ne dostluğa, ne dayanışmaya yer olmayan o an. Yeryüzünde sonuncu saniye.

"— Ateş!.."

. . . . .

Siviller kara elbiselerinin üstündeki kara şapkalarını saygıyla çıkardılar. İdam mangasının kurşunları altında, İspanya Merkez Komitesi üyesi Julian Garcia Grimau titredi. Vücudu kıraç Castilia toprağına düştü.

Uzaklarda, havada dalgalanan, yıllanmış ve kopuk bir fransız şarkısı: "...kırmızı: Barselona'da doğmak, siyah: Paris'te ölmek gibi!." Şimdi, bu eski hava ne anlama gelirse gelsin, Grimau yok artık.

Gerçekte, Madrit düştüğü zaman Grimau ve benzerlerinin yazgısı belli olmuştu. Daha, 1939 başlarında, bir asi general, Sevilla radyosundan kararı okumuştu: "İspanya kurtarılmıştır. Direnenler köpek gibi öldürülecektir!"

O günden beri, değil savaşa katılanlar, 1936 Şubat seçimlerinde Halk Cephesine oy verenler bile kurşuna diziliyor. Dizildi.

Çünkü, Sevilla radyosundan tüm ülkeye yayılan o uğursuz ve karanlık ses, İspanya balyozunun ağır tonunu taşıyordu.

Fakat, bugün?

Acaba, bugün, İspanya'da yeni bir şey yok mu?

Goya'dan Picasso'ya **madrid, 1961**

Prado müzesinde Goya'nın geçen yüzyıldaki iç savaşı yansıtan ki-

mi resimlerinin sergilenmesi yasak.

İstanbul, ocak 1968.

Bayramın ikinci günü.

Dışarıda renksiz, yapışkan, berbat bir yağmur.

Sinematek'de özel gösteri: Bunuel'in "Endülüs Köpeği", Resnais'in "Guernica"sı. Umulmadık bir olay. Olağanüstü boyutta.

"Endülüs Köpeği"ni, gene böyle bir yağmurlu gecede, ilk kez Paris'te seyretmiştim. "Los Olvidados" ile birlikte. Bunuel, çağımızın ve sürgün İspanyasının asi çehresi. Ülkesi ve ona benzeyen ülkeler için yasak isim.

Guernica.

Endülüs Köpeği'ne karşılık Guernica'yı yeni göreceğim. Ses araçları bozuk, kopya eski. Salonun olanakları sınırlı ve ilkel. Fakat ne önemi var?

Eluard'ın şiirli dilini Maria Casares seslendiriyor. Casares, Garcia Lorca'dan kalan son canlı anı. Perdede, Picasso'nun vatanından ve halkından esinlenerek gerçekleştirdiği "tipler". Gözü kör ana. Palyaço. Ütü yapan kadın. Mavi dönemin öteki kişileri. Ve, sonunda Guernica'nın kendisi.

Korkunun, kasılışın, dehşetin ve tiksintinin yansıması. Acılar halkı, çizgi çizgi ışığın altında belirip yokoluyor. Sessizce, yakınmasız, gölgelere ve geçmişe karışıyor. Fakat, geleceği belirleyerek ve geleceğe kalarak.

İç savaş, 1937. Alman bombardıman uçakları. Guernica, kuzeyde küçücük bir kasaba. Yahut köy. Matematik bir kesinlik ve dikkatle atılan bombalar. Bilânço: iki bini aşkın ölü. Hepsi sivil. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar...

Dışarıda yağmur durmaksızın gene yağıyor.

Sorumsuz, sınır tanımaz ve leke bırakan bir yağmur.

nisan 1973

No - man's land, halkının sevdiği isimlerle Pablo Ruiz öldü. Özgür İspanya'nın unutulmaz çehresi, bu yüzyılın tanıdığı en önemli ispanyol yok artık. Aragon'un dediği gibi, sönen bu boyutta bir insan olunca, arkasından söyleyebilecek sözcük bulmak güç. Ülkesinin radyo ve televizyonu için, Picasso diye birisi yoktu. Yaşadığı sürece ondan söz etmek yasaktı. Tıpkı Goya'nın resimleri gibi, üstü zamana karşı örtülmüştü. Sanatına ilişkin akademik tartışmalara bile Franco yönetimi izin vermiyordu. Picasso, faşizmin anten ve ekran du-

varını ancak ölümü ile aşarak halkına ulaşabildi.

Çünkü rejim iki yoldan birinin seçimini önüne koymuştu: ya susuş, boyuneğme, ya da unutuluş! O, ne birinciyi ne ikinciyi seçti.

Picasso, kanlı boğuşmaların yasa boyadığı yüzyılımızda bir Goethe yahut bir Michel Ange ömrü yaşadı. Malaga'nın hırçın, başeğmez çocuğu, yaşantısı ile daha çok deli bir "catalan" kanı taşıdığını gösterdi. Joan Miro gibi bir Catalan. Sevgisi o yöreye yöneldi. Belki, bu nedenle, Barselona kentine bıraktığı birkaç yüz tabloluk armağan demeti. Belki de, ünlü ressamın o cömert davranışının ardından ölüme yaklaşmanın önsezisi saklı. Kimbilir?

Çünkü, Picasso, iç savaştan beri İspanya'ya adımını atmamıştı. Franco iktidarda kaldığı sürece atmayacaktı. Atmadı da. Sözünü tuttu, sonunda sürgünde öldü. Bir no-man's land olarak. Dolayısıyla, Barselona'ya yaptığı bağış, doğrudan değilse bile gene siyah İspanya ile kurulmuş bir ilişki sayılabilir. Fakat, her durumda, olağan dışı bir tutum ve apayrı bir olay olarak nitelendirilmesi gerekir.

Şimdi, uzak bir iklimde, sisler içinden, Barselona'daki Colegio de Arquitectos - Mimarlık Okulunu yeniden görür gibiyim: mayıs güneşi altında parlayan Picasso imzalı süslemeyi. Okulun önünde, kısa kesilmiş çimenlerin arasından birdenbire yükseliveren başlıksız ve yaşsız mermer sütunu. Üstüne konmuş güvercini. Bahar sabahının gittikçe azalan serinliği, ressamın fırçasından çalarak sanki onu oraya yerleştirmiş. Ak güvercin, soğuk savaş dönemini yansıtan mavi "barış güvercini" kadar canlı, sıcak, alımlı ve çekici. Öylesine insanlardan bir parça, mücadelelerinden bir kesit.

Sanırım, Picasso ile faşizm arasında yükselen en anlamlı, hiç yıkılmayacak türden ölümsüz duvar "Guernica"dır. Can çekişen Cumhuriyet yönetimi ona 38 m² genişliğinde bir yüzey ayırmıştı. Uluslararası Paris Sergisinde. 1937'de. Cumhuriyeti yüceltmesi ve payandalaması için. Ölümden önceki son bir istek gibi. O sırada, İspanyol Cumhuriyetinin yalnız savaşçıları ve artistleri vardı. Ünlü tablo, işte bu sınırlı yüzey üstünde doğdu. Picasso'nun iç savaşa tanıklığının, fırçası ve paletinin unutulmayacak katkısı olarak.

Bir bakıma, savaş, Pablo Neruda örneğinde görüldüğü gibi, Pablo Casals ve Pablo Picasso'da, geri dönüşsüz bir siyasal bilincin doğmasına yol açmıştır. Daha sonra, trajik ölümlerine dek, bu üç soylu Pablo'nun tüm geri kalan yaşantılarını ayni bilinç damgaladı, taçlandırdı.

Guernica, ulusunun katlandığı ağır baskılar ve uğradığı karşılanmaz kayıplar önünde, ressamın duyduğu acıyı siyah - beyaz tonlarda çığlıklarla dile getirmiştir. Onda İspanya'nın kısık, yoğun ve ve

bahtsız sesi saklı. Gerçekte, Picasso ile Goya birbirini tamamlar. Bir yüzyıl arayla bile olsa. "3 Mayıs Kurşuna Dizme Olayı" ve "Guernica", tek bir dramın iki ayrı yüzü olarak, sürüp gelen bir sürecin ürünüdür. Çünkü, "3 Mayıs", koyu gecenin derinliğinde, ellerini havaya kaldırmış bir İspanya'nın donup kalan, yitik haykırışı ise, Guernica, İspanya 37'nin toplu ve çağdaş iniltisidir. Çaresiz ve yalnız bırakılmış sesi.

Goya çağında da isyan eden bir İspanya vardı. Daha o sırada bile ispanyollar yalnız ölüyorlar, yahut zaferlerinin karşısında cellâtlar korkuları ile tek başlarına kalıyorlardı.

Kuşkusuz, artistler de çağlarından sorumludur: Picasso, "Kore Toplu Kıyımı" tablosunda Goya'dan etkilenmişti. Çıplak çocuklar ve kadınlar üstüne yakın ara ile ateş açan "robotlar"ı çizerken. Ola ki, Goya da, "3 Mayıs" tablosunda, "Tutuklu"sunda, ya da çağına tanıklık eden öteki eserlerinde, Ortaçağın Magnasco'sundan esinlensin. Magnasco'nun özellikle "Sorgu Sahnesi"nden, "İşkence"sinden. Yahut, Rembrandt'ın "Üç Çarmıhın İlk Durumu" tablosundan. O dönemde Madrid, Roma, Amsterdam, birbirinden habersiz ve uzak değildi.

Cumhuriyet'in ona ayırdığı 37^2 ye karşılık, Picasso, Guernica'yı ispanyol halkına armağan ettiği. Bugün, bu tablo, yalnız ispanyolların değil artık. Vietnamlıların, Filistin yurtsuzlarının, Yunanlıların, Portekizlilerin, Şililerin, açık ve kapalı faşist baskı altında ezilen tüm ulusların ortak malıdır. Çünkü, o, Picasso ile birlikte, tepesine balyoz yemiş halkların, gecenin içindekilerin oluşturduğu, olgunlaştırdığı, renk, ses, anlam ve ün kazandırdığı bir ürün. Olağanüstünün ötesinde bir yapıt. Tıpkı "3 Mayıs" gibi.

Elbette bir gün, güneş yine doğacak. İspanya gecesi sona erdiği zaman, Guernica tablosu hak ettiği yeri bulacaktır: belki Guernica kasabasında, belki Bilbao, yahut Saint - Sébastien müzelerindeki ölümsüz yerini. O günden sonra, ispanyollar, o suçsuz ve yalınkat kasabada, birdenbire nazi bombaları altında can vermiş binlerce ana - baba - kardeşin dehşetini görmek için New York'a gitmeye artık gerek duymayacaklar.

Guernica'nın renk ve biçim kazandığı o tedirgin günlerde doğmuş genç bir ispanyol resim eleştirmeni, Picasso'nun sanatını övmekten iki yıl cezaevinde kaldıktan sonra söylediklerinde ne kadar haklı: "O, özgürlüğün ressamıdır. Fakat, kendisine verilen değil eliyle koparıp aldığı özgürlüğün, Picasso, öz yaşantısıyla, özgürlüğün bedelinin ödenmesi gerektiğini öğretti. Bedel, ne ölçüde yüksek olursa olsun!"

NEMRUT

Bal içirdin yalnızlığa da

Bal içmiş yalnızlık, o yeni saç bağıyla
Girince hırsız gibi şiire
Bak, şiir ak kanatlar edindi günden
Ve yüzlerce doruk ak kanatlar edindi

Yıllarca karlı bir umutsuzluğu sürdürdün
O kan alevi sarıncaya dek yorgun başını;
Korku saç diplerine
Bir yangın tohumu saldı sonunda

DEVE

Başla şimdi, başla şimdi, soluk tepeler ardında
Bir görünüp bir ıhan
Devletin acı türküsüne

Vanda hakkaride uluderede
Sulara karışan soda
Tifo ve kolera
Kirece buladı "anlı şanlı" yüreğini;

Gördün nasıl ayrıldığını ustaca
Serin, yalıtılmış bir yel boşluğuyla
Dünyanın, bu dünyadan.

— **Bir dal parçası bile bırakmadan ardında**
Bir dal parçası bile bırakmadan

Toprağın
Nasıl ayrıldığını
Nasıl, bir kayalık dağ yarığından doğup ayrıldığını
Algın türkülerin, dağ keçilerinin
Acıların, sevdanın. Ölümün ve paranın.
Avuçlardaki terden
Çeker çekmez, tiksintiyle başka avuçların.

Neredeyse iki ayrı fırtına kopardı
Yol ağzında
Havalanmak için
İki çırılçıplak toz yığınağı

Ve ayışığında, nasıl iki ayrı gözbebeği ile yaralı
Gördün, Şemdinli'de balkovanları.

SINIRDA

Şimdi bize düşen
Şu alemi vatanda
Şu delikanlı vatanda
Öfkeden, sevgiden, bilinçten bile önce
Bu nazlı üç sevgiliden bile önce
Yurdun
Yurdu diri tutan pınarların
Sınırlarını koymaktır

Tıka bakalım şimdi
Doğuda ve batıda
Toprağa hayasızca sızan el suyunu
At bakalım fitili
Yurdun kanayan yarasına
Ve asıl, bu baygınlıkta
El mayasıyla hamur çalanları sür
Kov
Sevdaları yaban kokularla yağlayan
O domuz etkiyi!
İstersen sus. Çek vur istersen
Ama başka bir şey duyma
Orospu yerine konduğundan başka bir şey duyma
Kaç bin gecedir bu toprakların

Bir gün koşup ayaklarına kapanırsa
Yaz kış yağmurlarla yıkanan bu toprak
Bu toprağa ruh veren kabarma, halk, ana duyarga
Gömül boğazına kadar acıya
Gömül tatlı pişmanlığına yurdun;
Bak
Koca evrende kimsesiz kalmış belalı başınla
Gözlerini övmeye gelmiş karıncalara. Bak, ağzını
Öpmek için eğilen
Fidanlara bak sessizce

Onlara anlayabilecekleri şekilde, içtenlikle gülümse

ragıp gelencik

•

batı dillerinin önekli sözcüklerine, karşılık bulma sorunu

Batı dillerindeki tele-, an-, ın-, syn... gibi öneklerle başlayan sözcüklere karşılık bulmada zaman zaman başarısız kalındığı, Türkçenin, diyalektiğine ters yönde zorlandığı duraksanmadan söylenebilir. Oysa durumun kabaca irdelenmesi bile başarısızlık ve ters zorlamalar için gerekçe olmadığını göstermektedir:

Yunanca **tele-** (uzak) önekiyle başlayan Batılı sözcükler bir haylidir, ve öyle görünüyor ki, bilimin ve yapının (tekniğin) ilerlemesiyle daha da çoğalacaktır. Böyle sözcüklerin pek azına karşılık önerilmiştir. Ataç, **telephone** sözcüğü için **uzak - konuşur** karşılığını kullanmıştır (1). **Türkçe Sözlük**'te (2) tele- önekli iki sözcüğe karşılık önerilmiştir:

Telepathy : Uzaduyum.
Television : Uzagörüm.

Ali Püsküllüoğlu, **Öz Türkçe Sözlük**'e (3) iki karşılık alabilmiştir :

Telepathy : Uzaduyum.
Telescope : Irakgörür.

---

(1) Yılmaz Çolpan, **Ataç'ın Sözcükleri,** TDK Yayınları : 214, Ankara, 1963, s. 14. Ataç'ın bu sözcüğü kullanışına örnek verilmemiştir.

(2) Mehmet Ali Ağakay, **Türkçe Sözlük,** dördüncü baskı, TDK Yayınları: 247, Ankara, 1966.

(3) Ali Püsküllüoğlu **Öz Türkçe Sözlük,** Bilgi Yayınevi, Ankara, Ekim 1971. Sözlüğün ilk baskısında (**Öz Türkçe Sözcükler ve Terimler Sözlüğü,** Nokta Yayınları, Ankara, 1966.) bu iki sözcük yoktur. Sözlüğe, beş yılda **iki sözcük girmesi, besbelli, tele- önekli** sözcüklere pek az karşılık önerilmiş olmasındandır.

TDK'nin Batı kaynaklı sözcüklere karşılık bulmakla görevlendirdiği ilk yarkurul, nedense, böyle bir tek sözcüğe karşılık önermekle yetinmiştir. Öneri, gerekçesiyle birlikte şöyledir:

"**Telekominikasyon** : **Tele-** öneki Yunancada uzak, uzaktan demektir. Fransızcada bu anlamla yeni sözcükler türetiminde kullanılır. **Communication** sözcüğüyle **tele-** önekinin birleşmesinden oluşan **télécommunication**, Fransızcada karşılıklı olarak elektrikli ya da optik araçlarla uzaktan iletme işi demektir. Sözcük dilimize de bu anlamda geçmiştir. Türkçede az gittik, uz gittik tekerlemesindeki uz, uzak anlamını bugün de korumaktadır. Kominikasyon için daha önce iletişim karşılığı önerildiğinden, yukardaki verilere de dayanılarak telekominikasyon için de **uziletişim** karşılığı önerilmektedir:

Örnek : Son yıllarda ülkeler arası uziletişim oldukça geliştirilmiştir (4).

İkinci yarkurulda görevli Prof. Dr. Sadettin Buluç, Tahir Nejat Gencan, Doç. Dr. Berke Vardar, öncellerinin ortaya attığı **uz** eşittir **uzak** formülünü şöyle benimsemişlerdir :

"**Tele** : Yunanca **têle**, uzak'tan gelen ve birçok Batı dilinde uzakta, uzaktan anlamlarıyla kullanılan bu öğe, Türkçeye giren bir dizi sözcükte de yer almaktadır. Bu öğeyi karşılamak üzere, dilimizde pek çok türevi bulunan **uz** sözcüğü, uzak, az gitti, uz gitti vb. kullanımlarındaki anlamıyle benimsenmektedir (5)."

İşte ikinci yarkurulun önerileri :

Télédynamique : Uzdevimsel.

Téléférique : Uzaşar.

Téléphone : Uzseslek, seslek.

Télécommande : Uzgüdüm, güdüm

Télex : Uzyazdırım.

Télémetre : Uzölçer.

Téléobjektif : Uzmercek.

Télépathie : Uzsezim, sezinim.

Télescope : Uzgözlek.

Télévision : 1. (genel olarak) **Uzgörüm**, 2. (alıcı aygıt) **uzgöreç.**

Télégraphe : (çeşitli anlamları için) 1. **Uzyazım**, 2. **uzyazar**, 3 **uzyazı.**

Télémécanique : Uzaktarım,

---

(4) Prof. Dr. Samim Sinanoğlu, Tahsin Saraç, Emin Özdemir, **Batı Kaynaklı Sözcüklere Karşılık Bulma Denemesi I**, TDK Yayınları: 355, Ankara, 1972, s. 78.

(5) **Türk Dili**, 1 Mart 1973, s. 732 - 734.

Görülüyor ki **tele-** önekinin yerine **uz** ya da **uza** sözcüklerini bir önek gibi getirmek, bu sözcüklerin **uzak** anlamına geldikleri gerekçesiyle, bir ilke olarak benimsenmiştir. Peki ama, "Az gittik, uz gittik" diye başlayan tekerlemedeki **uz**, "uzak" anlamına gelmekte midir? **Uz**, başka bir tekerlemede de şöyle geçer:

"...........................

Az iken, uz iken
Anam evde kız iken
Deve boku koz iken
..............................." (6).

Anadili Türkçe olan birine bu iki tekerlemedeki **uz** sözcüğünün anlamı sorulsa, herhalde şu karşılık alınır: "Bu tekerlemelerdeki **uz**'un bir anlamı varsa, **uz** 'çok' anlamına geliyor olmalıdır." Tekerleme, ". . . olmayacak işleri olağan sayan bir masal dünyasına ayak basacak dinleyiciyi gerçek-üstü ve gerçek-dışı havaya alıştırmak için bir giriş . . . ." (7) olduğuna göre, bu tekerlemelerdeki **uz** anlamsız da olabilir, yalnızca uyaklı söz söyleme uğruna kullanılmış da olabilir. Sorun bir de şu yoldan irdelenebilir: Diyelim ki **uzak** sözcüğü **uz**'dan, **yanak** sözcüğünün **yan**'dan türediği gibi türemiş olsun:

Yan - yanak
Uz - uzak.

Bu durumda, **uz** ile **uzak** arasındaki ilişki, **yan** ile **yanak** arasındaki gibidir ve **uz**'un uzak anlamına geldiği söylenemez. Kaynaklara başvurulursa, **Türkçe Sözlük**'te **uz**'un şöyle açıklandığı görülür:

"**uz** : (I) s. 1. İyi, yarar,uygun: Eli uz. 2. İşinin eri, 3. Düzgün açık ve ereğe uygun (anlatış), fasih.

uz : (II) zf. Masallarda söylenen **az gitti, uz gitti, dere tepe düz gitti** tekerlemesinde geçer."

Bu açıklamada, **uz**'un **uzak** anlamına geldiği anıştırılmış bile değildir. **Divanü Lûgat-it-Türk**'e bakılırsa, **uz** ile birlikte **uza** sözcüğü de bulunur. Açıklamaları şöyledir:

"**uz** usta, mahir. **Uz kişi**: eli uz, eli işe yaraşıklı, udumlu kişi.
uza geçmiş zaman (8)."

Eldeki verilere göre, **uz** sözcüğü, **uzak** sözcüğünün kökü bile olmayabilir... Birinci yarkurul, "Türkçede az gittik, uz gittik tekerleme-

---

(6) Pertev Nali Boratav, **Zaman Zaman İçinde**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1958. s. 53.

(7) **Zaman Zaman İçinde**, s. 32.

(8) **Divanü Lûgat-it-Türk Dizini**, TDK Yayınları: 368, Ankara, 1972.

s'ndeki uz, uzak anlamını bugün de korumaktadır." dediğine göre, **uz**'un eskiden o anlama da geldiğini başka kaynaklara dayanarak söylüyor olmalıdır...

Uz, uzak sözcüğünün uygun görülmüş kısaltması olarak kullanılsaydı - ki böyle olmadığı her iki yarkurulun açıklamalarından anlaşılmaktadır - ve türetilen sözcüklerin daha kısa olması kaygısıyle böyle davranılsaydı bile, yapılan işin yerindeliği söz götürürdü. Hacettepe Üniversitesi Bilgi İşlem Merkezinde çeşitli bilişim terimlerine Türkçe karşılıklar aranıp bulunmuştur. Bunların arasında "tele" önekiyle başlayan bazı sözcüklerin de karşılıkları vardır. Aydın Köksal'ın hazırladığı **Hacettepe Üniversitesi Bilgi İşlem Merkezi Bilişim Terimleri Sözlüğü**'nden şu örnekler anılabilir (9) :

Telesignal : Uzak - im.

Telecommunication : Uzakiletişim.

Teletype : uzakyazıcı.

Demek ki bilgi - işlemciler, bilgi - işler (bilgi - sayar, computer) **ile** işleri gereği ilişkisi olan kişiler, tekerlemelerden yararlanmak gereğini duymamışlardır. Onların böyle bir tutumu sakıncalı buldukları da söylenebilir. Türettikleri sözcükler öyle pek yadırganmamakta, kişinin kafasına birtakım sorular üşüştürmemektedir. Belki **uzak - im** terimindeki **im** sözcüğüne takılanlar olabilir. Ama kökeni belli ve **signal** (parola, işaret) anlamına gelen eski bir Türkçe sözcük olduğunu öğrenince, herhalde onların da bir diyeceği olmaz.

Bu yolu izleyerek **telemeter (télémètre)** sözcüğüne **uzakölçer ya de uzaklıkölçer** karşılığı önerilebilir. **Téléobjektif**'in Türkçesi, bu nesnenin gördüğü iş gözönünde tutulursa, **uzakmerceği** ya da **uzaklıkmerceği**'dir denebilir. Bununla birlikte, tele - önekiyle başlayan sözcüklerin bazılarına bu yoldan karşılık önerilemeyebilir. **Téléférique** sözcüğü için, İngilizcedeki **cable car** Türkçeye çevrilerek **tel - arabası** (telarabası) karşılığı önerilebilir. (Telarabası karşılığında halkın yarattığı sözcüklerin havası var gibidir. Sözcüğün İngilizcesinde **de** böyle bir hava sezilmektedir.) **Telepathy** için **uzakduyum, uzakduyuşum, uzaktan duyuşum** ya da yalnızca **duyuşum** karşılığı önerilebilir. **Télécommande** (kumanda sözcüğünün komut olarak Türkçeleştirildiği düşünülürse) **uzakkomut** ya da **uzaktankomut** olmak gerekir. Bunlardan daha uygun karşılıklar da önerilebilir. (Bu denemenin ereği sözcük önermenin ötesindedir.) Türevlere karşılık önermekle ilgili olarak şöyle bir örnek verilebilir :

---

(9) Bkz. Emin Özdemir, "Batıdan Gelen Sözcükler", **Türk Dili**, 1 Eylül 1971, s. 487 — 491.

Telepathy : Uzakduyuşum.

Telepathic : Uzakduyuşur, uzakduyuşlu, uzakduyuşsal.

Atelepathic (?) : Uzakduyuşmaz, uzakduyuşsuz.

Telepathist : Uzakduyuşumcu.

Telepathically: Uzakduyuşumla, uzakduyuşurlukla.

İkinci yarkurul, tele- önekli birkaç sözcüğe birer sözcükle karşılık önermeyi denemiştir : **Télécommande - güdüm, télépathie - sezinim** gibi... Bu karşılıklar uygun görülmese bile, yarkurulun denemesi ilginçtir. Bu yoldan da yararlanılabilir. Örneğin **television** için **uzgörüm, uzgöreç, uzagörüm** karşılıkları gibi, **uzakgörüm** vb. de uygun görünmemektedir. Öyleyse ona bir tek sözcükle karşılık önermek denenebilir. Ve örneğin, **television görüt**'tür denebilir (10).

Television : Görüt.

TV yayını : Görüt yayını.

TV'ye almak : Görütlemek.

TV ile almak : Görütlemek.

TV kamerası : Görütler, görütleç.

TV kameramanı : Görütleyici, görütmen.

TV spikeri : Görüt sunucu, görüt konuşmanı.

TV seyretmek : Görüt seyretmek, görüte bakmak.

TV alıcısı: Görüt alıcı (alıcısı).

TV anteni: Görüt alacı, görüt - çeker.

Televizyoncu : Görütçü.

Televisionic (?) : Görüte uyar, görütlük, görütsel. (Tam **görütlük** bir konu!)

Atelevisionic (?) : Görüte uymaz, görüte ters, vb.

Telegraph sözcüğü üzerinde özellikle durmak gerekir. Dilimize ilk giren **tele-** önekli sözcük herhalde budur. Konuşma dilimizde bu sözcüğün yerini **tel** almıştır. Tel çekeriz, tel alırız, para telleriz, sağlığımızı telleriz, durumu telleriz... Bu **tel**'lerin **tele-** ile değil, gerçek **tel** ile ilişkisi olduğunu söylemek, yaşantıya daha uygun görünmektedir; çünkü telegraph'ta iletim **tel** ile yapılmaktadır. Türkçede, telegraph sözcüğü ile ilgili gelişim budur. Ve bu sözcük için konuşma dilinde kullanılabilecek bir karşılık önermek olanaksızdır.

---

(10) Ataç bu sözcüğü **idea** anlamına kullanmıştır. Sözcük için kendi yargısı şöyledir : "Görüt, bence büsbütün kötü değil." (**Ataç'ın Sözcükleri**, s. 51.) Görüt, başka bir anlamda şöyle kullanılmıştır: "Toz bulutları durdu, yolun kıyılarına yayıldı, eriyormuş gibi küçüldü, yer yer görüt verdi." (Ernest Glaeser, **1902 Doğumlular**, Toplum Yayınevi, Ankara, Eylül 1970, s. 180.)

Böyle bir karşılığa gerek de yoktur. Telegraph sözcüğüne belki bir **terim** olarak karşılık önerilebilir. **Telsiz** sözcüğünün de telegraph sözcüğünü konuşma dilinden kovmuşluğu ayrıca anılmalıdır. Ve **telsiz** sözcüğü, konuşma dilindeki **tel'in** gerçek kökeninin **tele-** değil, **tel** olduğunu kanıtlamaktadır. Ve öyle görünüyor ki, **telephone** sözcüğü için kolayca benimsenebilecek bir karşılık önermek artık çok güçleşmiştir.

An-, in-, non- gibi olumsuzluk bildiren öneklerle başlayan sözcüklere karşılık önermek, kimilerini sonekli bir dil olan Türkçeye önek kazandırmak (!) gibi bir çıkmaza sürüklemiştir. **Örneğin, determinism** için **gerekircilik, indeterminism** için **yadgerekircilik** karşılıkları önerilmiştir. **Yadgerekircilik'in** başındaki **yad,** dilimizde **başka, yabancı** anlamlarına gelen bir sözcüktür ve bir olumsuzluk öneki gibi kullanılamaz. **Determinism'in** Türkçesi GEREKMEZCİLİK olabilir (11). Başka bir örnek :

Cause : Neden.
Causal : Nedensel.
Causality : Nedensellik.

Şimdi, bu eski ve alışılmış karşılıklar yüzünden, **acausal** ve **acausality** sözcükleriyle karşılaşan biri, onlara **yadnedensel** ve **yadnedensellik** karşılıklarını mı önermelidir? **Yoksa eski bir yanlışı düzeltip** şu yeni karşılıkları mı:

Cause : Neden.
Causal : Nedenli.
Acausal : Nedensiz.
Causality: Nedenlilik.
Acausality : Nedensizlik.

Causality'nin açıklaması şöyledir : "Nedeni sonuca bağlayan bağ... Nedensellik [Nedenlilik] ilkesine göre her olgu bir nedenden doğar [nedenlidir], nedensiz hiç bir şey olmaz...." (12) Bu açıklamada gösteriyor ki, **causality'nin** Türkçesi **nedenlilik'tir.** Türkçenin "Ural - Altay dillerinin Altay kolundan, eklemli, sonekli bir dil" (13)

---

(11) **Gerekmezcilik** herhalde Orhan Hançerlioğlunun önerisidir. Hançerlioğlu nedense bu karşılığa pek güvenememiş görünmektedir. **Felsefe Sözlüğü'nde** bu madde şöyledir : **"GEREKMEZCİLİK** bkz. YADGEREKİRCİLİK." Yadgerekircilik'e bakan okur ise, oradaki açıklamada **gerekmezcilik** sözcüğü ile hiç karşılaşmamaktadır. Bkz. Orhan Hançerlioğlu, **Felsefe Sözlüğü,** Remzi Kitabevi, İstanbul, 1970.

(12) Hançerlioğlu, **Felsefe Sözlüğü,** s. 190.

olduğu unutulursa, diyalektik bir yana bırakılırsa, böyle yanılgılardan kaçınılmaz. Ve yanılgılar, sonekli bir dil olmasının Türkçenin eksikliği olduğunu, onu önekli hale getirmek gerektiğini asla kanıtlamaz.

Bununla birlikte, **heteronomy** sözcüğüne önerilmiş **yaderklik** karşılığındaki **yad,** Türkçenin diyalektiğine aykırı durumda değildir, çünkü bir önek gibi kullanılmamıştır. Sözcüğün karşıtı **autonomy** (özerklik) dir. **Öz** ve **yad** sözcükleri, önek gibi kullanılmaya kalkışılmadan, bu örnekte olduğu gibi, karşıt türetmede kullanılabilir.

İle, birlikte, aynı zamanda anlamlarını veren Yunanca **ayn-** öneki de, Türkçenin diyalektiğine aykırı zorlamalara yolaçmıştır. Örneğin **synchronous** ve **asynchronous** terimlerine önerilmiş karşılıklar şöyledir :

Synchronous : Birzamanlı.

Asynchronous : Yadınkurun (14).

Oysa halktan biri bu sözcüklere şu karşılıkları önerebilirdi :

Synchronous : Birzamanlı.

Asynchronous : Ayrızamanlı.

Latince ara, iç anlamına gelen **inter-** öneki de, başlangıçta, aykırı bir zorlamaya yolaçmıştır. **Arsıulusal** sözcüğü, bunun ilk ve belki de son örneğidir. **Arsıulusal,** kimin yaratısı olursa olsun, kesinlikle anlamsız bir sözcüktür. Türkçede **ars** ya da **arsı** diye bir sözcük var mıdır? **Ars** ya da **arsı, arası**'nın keyfî olarak bozulmasının ürünü ise, böyle davranmaya kimsenin hakkı olmadığı hiç duraksanmadan söylenmelidir. Neyse ki **inter-** önekiyle başlayan Batılı sözcük-

---

(13) Haydar Ediskun, **Yeni Türk Dilbilgisi,** Remzi Kitabevi, İstanbul, 1963, s. 17.

(14) Ağakay, **Türkçe Sözlük.** Ağakay, **synchronous** için **zamandaş** karşılığını da önermiştir. (Bkz. **Fransızca - Türkçe Sözlük,** TDK Yayınları: 189, Ankara, 1962.) **Synchronous** sözcüğüne **yadınkurun** karşılığının önerilmiş olması şu bakımdan da ilginçtir: **Kurun** Arapça **Karn**'ın çoğuludur ve zamanlar, devirler anlamına gelmektedir. (Bkz. Mustafa Nihat Özön, **Osmanlıca - Türkçe Sözlük,** genişletilmiş ikinci basım, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1955.) Arapça **zeman** Türkçenin ses uyumuna boyuneğerek **zaman** olmuş ve dilimiz artık bu sözcüğü özümsemiştir. Oysa **karn** sözcüğü böyle değildir. **Kurun-i ahire, -ulâ, -vusta** terimlerini bugün yaşı elliden küçük kaç kişi bilebilir? **Yadınkurun** önerisinin yer aldığı **Türkçe Sözlük**'te **kurun, karn** sözcüklerine yer verilmemiştir. Yoksa bu sözcükteki **kurun** başka bir kökenden midir?

lere karşılık önermenin Türkçeye uygun bir yolu bulunmuştur. Bugün kullandığımız **uluslararası, yıldızlararası, ülkelerarası, kıtalararası** gibi sözcükler bu uygun yolun verimleridir. Ama **inter-** önekiyle başlayan Batılı sözcüklerin hepsine bu yoldan karşılık önerilemeyeceği de anılmalıdır. Örneğin, elektrik sıkıntısı dolayısıyle bugünlerde sık sık işitilen **interconnect** interconnect sistem) sözcüğüne herhalde bu yoldan karşılık önerilemez. Bu sözcüğün karşılığı **bağlaşım** (bağlaşım sistemi) ya da buna yakın anlamlı bir sözcük olabilir.

Sonuç şöyle özetlenebilir: Batının önekli sözcüklerine karşılık önerilirken Türkçenin sonekli bir dil olduğu asla unutulmamalıdır. Türkçenin diyalektiğine aykırı zorlamalar gereksiz ve sakıncalıdır. Başarıya ulaşmak için Türkçenin diyalektiğine büyük bir duyarlıkla uyulmalı, Türkçenin diyalektiği yaşanmalıdır.

alâattin soykan

ılık güvercin

Sev etmiş bir yürek gayri dev atar
Olmaz atmasa
Ulu sevdim usul sevdim ılık güvercin
Özgürlük sevdim
Sevmek can yasa

Sehpa gülüşünü durdursun ölüm
Zalim yüzlerde
Gel halk süzülüşlüm gel usul kuşum
Barış döşlüm ak
Gel devam derde

Ona doğup buna batmasın güneş
Kalsın öğleyin
Tez der de kanadın var usul kuşum
Para Allahlılar yolun kesmeden
Masal mavisinden süzülüp göğün

salâh birsel

ah kahve
vah kahve

Bir ozan : "Kahvenin havasında gül renkli bir güzellik yoktur ama, o karabuzlunun kanı ısıcaktır" demiştir.

Rindlerin dillerinden düşürmedikleri şu ikilik de oldukça yaygındır :

Ehli keyfe kahve verse tazeler
Ehli keyfin keyfini yelpazeler

Bir başka ozanımız da şunu döktürmüştür :

Hak Taalâ başka vermiş lezzeti kahve sana
Ehli diller çok ederler rağbeti kahve sana

Kahve üzerine yazılan şiirler hesapsızdır. Bunlardan bir tanesi de — Tanrı günahını bağışlasın — bizim Salâh Birsel'in elinden çıkmıştır :

İçilmez mi ki yemek üstüne de şöyle bir kahve
Az şekerli çok kaynamış veya sade
Konuşulsun fiskos edilsin
Sürülsün bir yandan da havagazına cezve
Hayal vericidir gönül açıcıdır
Isınmış suda höpürdedikçe telve
Kalmaz bu fokurdamayla köpük kalmaz ama
Başka olur HACİVAT'a başka lezzet verir
Sonunda KAMER HANIM'ın eliyle uzatılan kahve

Nedir, Mehmet Akif'in kafasında kahvenin yeri yoktur. O, kahve-

ye, yuvası olmayan insanların sığındıkları bir yer gözüyle bakar. Akif'e kahve dediniz mi, hemen iskambil kâğıtlarını, tavlayı düşünür ve gözünün önünden bunların üstüne çökmüş ağzıbozuk, ters - pers insanlar geçmeye başlar :

Mahalle kahvesi şarkın harim-i kaatilidir,
Tamam o eski batakhaneler mukabilidir.
Zavallı ümmet-i merhume ölmeden gömülür;
Söner bu hufrede idraki, sonra kendi ölür...
Muhit-i levsine dolmuş ki öyle manzaralar:
Girince nûr-i nazar simsiyah olur da çıkar!
Yatar zemin-i sefilinde en kesif eşbah,
Yüzer havay-i sakilinde en habis ervah.

Akif, bütün gün çalıştıktan sonra, insanın akşamleyin evinde eşi, çocukları, anası—babası, kimi—kimsesi, neyi varsa, onlarla oturmayıp da kahveye sıvışmasını da anlamaz. Ona göre dünyada en "safalı" şey aile yaşantısıdır. İçinde duygu taşıyan yürek için bu dar çember bucaksız evrenle birdir.

Kahveleri kötüleyen Akif değildir sadece. Çokları orayı tembellik, uyuşukluk ocağı bellemiştir. Ama bunlar kahvelere bir kezcik adım atmamış insanların düşünceleridir. Gerçi kahvelerde dedikodu kazanı çokça kaynatılır ama, bu, nerede kaynatılmaz ki? Dört duvarla örtülü evler, kimi zaman, bu konuda kahveleri bile bastırır. Kızıl Sultan Abdülhamit'in evleri kahvelerden tehlikeli saymasının nedeni de budur. Çünkü o, herkesten çok bilir işini.

Gelgelelim Akif, Berlin'e gidip de oradaki kahveleri gördüğü vakit ağız değiştirmek zorunda kalır :

Bu kahve... Öyle mi? Lâkin hakikaten hayret!
Feza içinde feza... Bir harîm-i nûranûr ,
Ki âsuman-ı kerîminde bin güneş manzur!
Ne selsebil-i zıya karşımızda cûşa gelen,
Ziya değil, seherin ruhudur taşıp dökülen.
Leyale karşı o tûfan-ı fecri görmelisin:
Huda bilir, şaşırırsın, donar kalır hissin!
Neden böbürleneyim, ben de öyle oldumdu;
Ziyanın ölçüsü aklımda, çünkü, bir mumdu.
Bizim hesap ile milyonlar oynuyor arada...
İdare kandili mikyası pek güdük burada!
Gözüm kamaştı bidayette, döndü durdu başım;
Rezil olurdum eğer olmasaydı arkadaşım.

Nedir, kahvelere dört dörtlük övgü, Sadri Ertem'den gelecektir. Ertem, kahveleri kamuoyu fideliklerine benzetir. Buralarda daha özenli, daha görklü, daha cafcaflı, daha insanca çiçekler yetiştirilebileceğine inanır. Sözleri bir ara gelir şuraya dayanır :

— Eğer fideleriniz nitelikli değilse, boy verip yapraklandıkça, çiçek açtıkça, meyve verdikçe fideliğe kızmaya hakkınız yoktur.

Sadri Ertem insanların zaman zaman kahveleri kapatmak, onları yerle bir etmeyi istemekle bir şey kazanamıyacaklarını sürer öne. Ona göre kahve fıncanını kırmakla sadece bir fincan yokedilmiş olur. Üstelik kahve fincanına zehir koyan kimsenin içeceği şey de zehirden başkası değildir.

Doğrusu, bir yüreklilikir kahvelere övgü döşenmek. Hiç değilse 1940'larda. Onun için Ertem'in 1940 eylülünde **Küllük** dergisinde yaptığı bu işi hep birlikte alkışlayalım. Alkışlayalım ki, Sadri de alkışın geldiğini görerek, ilçe, bucak ve köylerdeki kahvelerin bura halkının soluk alıp soluk vermesini, yaşamının bilincine ermesini sağladığını söyleyebilsin.

Bu alkış şu bakımdan da gereklidir :

Yazı yayınlandıktan sonra, nasıl olsa birçokları Sadri'yi kınayacak ve yazı belki de derginin, daha ilk sayısından, kapatılması nedenlerinden biri olacaktır. İyisi mi, biz alkışı şimdiden başlatalım ki, sonradan derginin kapatılmasını şakşakladığımız anlamı çıkmasın. Çünkü bu karalamayı yapacaklar da vardır. Hem de bunların sayısı bu kitaptaki ozanların sayısından da çoktur. Ama ne yaparlarsa yapsınlar işte Sadri'nin yazısı yayınlanmıştır. Dergide bu yazıyla birlikte bir de bir bildiri yeralır. Denilebilir ki, bu bildiri de kahve deyip geçilemiyeceği üzerinde çokça durmasıyla pohpoha hák kazanır. Ama bildiriyi okuyanların, önlerine sürülen sözcük kasırgasına katlanması da gerekir :

Anadolu köyünün gerçek tapınağı kahvedir.
Kahveci, tapınağın teşrifatçısı,
Kahve, er meydanıdır.
Mahsullerin gidişi kahvede konuşulur.
Kız kaçırma haberi kahveye gelir.
Filanın vurulduğu kahvede duyulur.
Vergi memuru kahveyi ziyaret eder.
Tefeci kahvede işini uydurur. Muhtar kahvededir.

. . . . .

Tarihte tekkelerin biricik ciddi rakibi kahveler olmuştur.
1940 Savaşı Türk köylüsü tarafından kahvenin hoparlöründen

dinlendi.

Haber saati yaklaşınca çömelip dünyada olup bitenleri dinledikten sonra köylü tarlaya gider.

Kahve harman zamanı, ekin zamanı boşalır.

Kahveci çokluk hem berber hem şairdir.

Lâfın kısası kahve Köyün stratejik merkezi.

Divan Edebiyatı - Halk Edebiyatı savaşında kahve halk sanatının saraya karşı kalesi olmuştur.

Tanzimattan beri Aşık tarzı (saz şiiri) kahvede dinlenirdi.

Kahvelerdeki gizli yaşamı anlamışlardan biri de Sait Faik'tir. Haftalık **Yedigün** dergisinin 14 ağustos 1948 günlü sayısında "Kıraathaneler" adıyle yazdığı yazıda Sait, Ertem'i de gerilerde bırakır ve kahvelere, kıraathanelere "üniversite" damgasını yapıştırıverir. Hem de hiç dur, durak dinlemeden. Ona göre bu dekansız, doçentsiz, bütçesiz, fakültesiz ve yüzdeyüz bağımsız üniversiteler insanların nabzının ne yolda olduğunu, hızlı mı atıyor, yavaş mı atıyor, yoksa atışta hoplamalar mı var, şipşak ortaya koyar.

Sait, bir balıkçı oltasının düğümlerini atmayı insana hiçbir okulun öğretemiyeceğini, ama bir balıkçı kahvesinde, nasırlı bir balıkçı elinin iki dakikada bunun üstesinden geleceğini de belirtir ve sözlerini — aman dikkatinizi dağıtmayın — şöyle sürdürür :

— Bir balıkçı düğümü atmanın öyle önemli bir şey olmadığını sananlara acırım. Hayat insanı, yazıcılıktan balıkçılığa, balıkçılıktan yazıcılığa getirip götürdüğü zaman bu, daha iyi anlaşılır. Çayına oynanmış bir tavla partisinden bir sağlığın kazanabileceğini söylersem bana siz de, doktorlar da inanmıyacaksınız. Doktorlar inanmasa bile, siz inanın yeter.

Burada bizim Sait'e de alkış başlatmamız gerekir. Daha doğrusu, bundan sonra diyeceklerini hep birlikte ve ayakta alkışlamalıyız. Çünkü bakın Sait, bize göz açtırmadan sıralar düşüncelerini :

— Severim kıraathaneleri. Bir ihtiyar gözlüğünü takmıştır. Ötekisi elinden bir türlü gazeteyi bırakmayana içerlemektedir. İki yaşlı başlı adam, çocuklar gibi olmuş, domino oynamaktadır. Üç kişi hiç aklınıza bile gelmiyen bir siyasal düşüncededir. Bir küçücük, sizin dikkatinizi bile çekmiyen haberden neler de neler çıkarılır Yarabbi! Sonra birdenbire hiç ummadığın birinin karaborsayı nasıl ortadan kaldıracağını anlatışına dalarsınız. Düşünceleri önce size gülünç gelir. Sonra: Hani hiç de yanlış değil, dersiniz.

Sait anlatışını biraz çokça yaymaya başladı ama biz yine ona kulak verelim. Çünkü herkesin lafı kesilir ama Sait'inki kesilmez :

— Geçen gün birisi bir Bakanlar Kurulu kurdu, şaştım kaldım. Türkiye'de hiç kimsenin aklından böyle bir Bakanlar Kurulu kurmak geçmemiştir. Yazsam gülersiniz. Sonra: Allah, Allah! hiç de fena değil, demek zorunda kalırsınız. Ama herkes, siz, bütün kıraathane, Bakanlar Kurulunu kuran da gülersiniz. Ne şeker sıkıntısı, ne arpa ekmeği, ne de tuz buhranı. Sonra, birdenbire, yakında bir kurşunkalem sıkıntısının baş göstereceği üzerine kıraathaneyi bir hava sarıverir. Kurşun kaleminin sahiden ortalıktan kalkıvereceğine kesinlikle inanmış bir halde kıraathaneyi bırakırsınız. On adım sonra, bu lakırdıya demin kıraathanede nasıl inandığınıza şaşmamanız için de bir kıraathane öğreniminden geçmemiş olmanız gerekir.

Sait lafı buraya ilettikten sonra artık finişe geçmeye hazırlanır. Finiş için de İstanbul kıraathanelerine yağ çekmeyi en uygun çözüm biçimi bulur. Sait'i yukarda alkışlamaya başlamamış olsaydık onu burada yüzdeyüz yapardık. Ne var Sait'in alkışı malkışı taktığı yok. Bakın şimdilerden finişe geçti :

— Soğuk temiz, beyaz mermerli, ince belli çay bardaklı, mavi, sarı, turuncu fincanlı, köylü, zayıf garsonlu, sarı yüzlü ocakçılı İstanbul kıraathaneleri! İstanbul'u, İstanbul halkını, derdini, beğenisini, bilgisini, beceriklili̇ğini sinemalardan, yılışık, ciddi tiyatrolardan, dahası, evlerden daha çok siz temsil ediyorsunuz. Siz birer tembel yatağı değil, birer bağımsız üniversitesiniz. Üniversiteden daha bağımsızsınız.

Buraya bir de Behçet Necatigil'in bir şiirini almak gerekir.

Gerçi Necatigil'in şiiri kahvelere övgü niteliğinde değildir ama, kahvelerdeki o ince üzüncü, bize çok daha ince bir üzünçle duyurmaktadır. Ki sırası gelmişken söyleyelim, bu da ona özgü bir ustalıktır.

Necatigil şiirini yazmak için bir kahve penceresinin önüne de oturmuş ve o "sadık köpeği" sıkıntı ile birlikte — kolay iş değildir bu — ayın doğuşunu beklemiştir. Çünkü şiirine de "Ay Doğar Kahve" adını koyacaktır :

. . . . .
De gittin uzaklara
Başladı ekzotik
Ve bütün bir Gırnata
Ve bütün bir Gotik.

De gördün Haiti
Ya da Santa Cruz

Ah ey değişmez durum
Dökülüyoruz.

Pencerenin önü söğüt
Ay doğma vakti
Gelgitinde kahvenin
Bir titrek yankı.

Necatigil'in bu şiiri kahveleri kahve yapanların da daha çok yazarlar, ozanlar olduğu gerçeğini bir kez daha hatırlatır bize. Bunlar daha çok "edebiyat kahvesi" diye anılır. İstanbul'da XX. yüzyılla birlikte bu tür kahveler de çoğalmaya başlamıştır. **Sarafim Ef. Kıraathanesi, Lebon, Tepebaşı Bahçesi, İkbal Kahvesi, Nisuaz, Viyana Kahvesi, Elit, Baylan, Ankara Pastanesi, Cennet Bahçesi** bunların başlıcalarıdır.

Yazarların çoğu da Sait Faik, Orhan Kemal, Sabahattin Kudret, İskender Fikret Akdora, Celal Sılay, Samim Kocagöz, Cahit Saffet gibi tam bir kahve kuşudur. Bunlar yataklarını alıp kahveye taşınmamıştır ama her gün kahvede üç, beş, on saatlerini geçirmeden edememişlerdir. Bu kahveler üzerine yaptığı incelemeyle batağın batağına saplanan bizim zavallı Salâh Birsel'i sorarsanız — ki artık sorulmalıdır — o da, laf değil, 22 yılını — 1940 ile 1962 arası — bağışlamıştır bu kahvelere. Yememiş, içmemiş, Tanrının akşamı gelip parasını buralara yatırmıştır.

Paris'te de çoktur böyle kahve kuşları. Bunlardan birincisi Jean Moréas ise, ikincisi Verlaine'dir. Jean Moréas, Saint - Michel Bulvarındaki **Vachette** kahvesinden dışarı çıkmazmış hiç. Bir defasında, bir dostu onun buraya bir görevli gibi, her gün, hiç aksatmadan gelişini kutlayınca Moréas şu karşılığı verir :

— Hıh, sen buna kahveye gelmek mi diyorsun? Ben eskiden sabahın köründe gelir ve ancak ertesi sabah beşte giderdim.

Vachette Paris'e düşen bizim Türk sanatçılarının da yabancısı değildir. Yahya Kemal Paris'te yuvarlandığı yıllarda (1903—1911) orada Moréas'ı da tanımıştır. Moréas bu kahvede ona Fransız edebiyatının, özellikle de Racine'in en güzel şiirlerini öğretmiştir. Yahya Kemal, orada Verlaine'in o hiç şaşmaz yeriyle, her gece masasının üstüne küttedek vurduğu abanoz bastonunu da görmüş olmalıdır.

Ressam Çallı da Quartier Latin'e yapışıp kaldığı 6 yıl boyunca Vachette'den dışarı çıkmamıştır. Fikret Adil'in demesine göre Çallı bu süre içinde hiç Fransızca öğrenmemiş ama **Vachette**'in garsonu Julien'e Türkçe'yi iyice belletmiştir.

Kahve kuşu olan bir başka Fransız da Baudelaire'dir. O da, doğma büyüme kahvede yaşayan, kahvede dillenen, kahvede şiir yazan ozanlardan biridir. Ama onun kahvesi Seine nehrinin öteki yakasında, Montmartre'dadır. Adı da **Divan Lepelletier'**dir.

Sizin anlayacağınız, Paris gırtlağına değin edebiyat kahvesiyle doludur. Her kuşağın da ayrı kahvesi olmuştur. **Cloiserie des Lilas** Apollinaire, Max Jacob ve özellikle de Paul Fort'un — Paul Fort 1922' de orada Ozanlar Prensliğine getirilmiştir — kahvesi ise, Seine'in yine sağ kıyısında Chauchat Sokağı ile Büyük Bulvarı birbirine bağlayan Opera Pasajı'ndaki **Certâ** ve **Le Petit Grillon** da Aragon, Breton, Robert Desnos, Eluard ve Picabia'nın yani bütün gerçeküstücülerin kahveleridir.

Boissy d'Angles Sokağındaki **Le - Boeuf - sur - le - Toit'**ya ise başta Jean Cocteau olmak üzere Picasso, Matisse, Arthur Honneger, Fernand Léger, Darius Milhaud gibi adlı sanlı sanatçılar gelirdi. Her kahvede de ayrı telden çalınırdı. 1890 yıllarında **La Source** kahvesindeki gençler Maurice Barrès'in **Le Culte de Moi'**sını göklere çıkarmışsa, ondan 50 yıl sonra **Café de Flore'**da oturanlar da aynı şeyi Sartre'ın **L'Etre et le Néant'**ına yapmışlardır.

Ama biz bunları bırakalım da, İstanbul kahvelerinde neler var, neler yok, bunu anlamak için o bösbüyük kahvelerden birine dalalım.

orhan duru

ibrahimin adaylığı sorunu

İBRAHİM NASIL POLİTİKAYA ATILDI ?

Uzun yıllardan bu yana, ulusal sorunları çözümlemeğe, kalkınmaya ve aşamaya katkıda bulunmaya çabalıyan ve çabalama kaptan ben gidemem örneği emekleme dönemine geçen ve emeklerken önce ön dişleri, sonra azı dişleri, en sonunda köpek dişleri ile memeleri ve yirmiyaşları çıkan İbrahim, hiç karışmak istemiyordu politikaya, vermişti kendini pırafaya. Çekilmişti köşesine, bütün gürültülerden, çekişmelerden, dedikodulardan uzağa.

"Politika yapmayı sevmem hiç, politik bir adam değilim aslında ve insanların inançları ilgilendirir beni, bir inanç adamıyım ben..." diye söyleniyordu ve görüşlerini böylece anlaşılmaz ya da anlaşılır gibi olan bir biçimde açıklıyordu dostlarına, akrabalarına, yakınlarına, uzaklarına, karısına, ilkokula gitmekte olan kızıyla pırafa ve briç arkadaşlarına. Anadolu'da briç oynıyarak geçirmişti memuriyet hahatını orduevlerinde, şehir kulüpleriyle tüccar kulüplerinde İbrahim ve Hazret. Şimdi ise hergün gitmekte olduğu kahvede, yetiniyordu briç yerine pırafayla, o da olmazsa pırasayla. Karısı çok iyi kıymalı pırasa yapardı doğrusu ve eline sağlık.

Politikaya atıp tutarken tepeden bakıyordu herkese İbrahim, gururla göğsünü gererek ve politikaya karşı olmanın, politikadan uzak durmanın bir erdem olduğunu göstererek. Bu sırada güzel, bacakları uzun, göğüsleri dolgun ve sütyensiz, vitamin ve bol gıda kuşağından bir minili genç kız geçince kendine geliyordu İbrahim, ve fırlıyordu gözleri yuvalarından daha iyi görebilmek için geçmekte olan varlığı. Karısı hemen bir tekme atıyordu ayağına "Kendine gel!" diye. "Ne yaptım yani ? Politikayı hiç sevmem. İşte o kadar açık

konuşurum herkesle. Şimdi de açık konuşuyorum. Dolambaçlı yollara sapmam. Yani biraz göz banyosu da yapmıyalım mı? Burnumun doğrultusuna gittim hep hayatta. Başıma ne geldiyse bunun yüzünden geldi zaten. Ama mutluyum böyle olduğum için."

"Bayılıyorsun genç kızlara ama." diyordu karısı.

"O başka, bu başka!" diye geçiştirmeğe çalışıyordu İbrahim. "O başka, bu başka.. Biz genç kızlardan değil, politikadan konuşuyoruz. Genç kızlara ise sadece bakıyoruz."

Sonra devam ediyordu politika üzerindeki görüşlerini açıklamaya veya iyice karartmaya.

"Benim politikayla aram hoş değil. Politikayı anlamıyorum bir türlü. Gerekli olduğuna da aklım kesmiyor henüz. Ama koşullar isterse, halk sizden hizmet beklerse o zaman durum değişir. Politika ve politikacılara karşıt görüşleri henüz vicdanlardan silmiş değiliz. Bunların ağırlığını biz de duyuyoruz. Bize de görev düştüğü zaman bu görevden kaçacak değiliz. Alır bu görevi, yan cebimize koyarız inançlarımız elverdiği ölçüde. Çeşit çeşit görevler vardır. Kişi, maiyet memuru olabilir, mektupçu olabilir, defterdar, mahallî kâtip, kâtib-i umumî, genel sekreter, genel yazman, genel sayman, genel müdür olabilir ama insan milletvekili de olabilir. Bu da bir görevdir. Bunda bir kötülük yok. Herkes milletvekili oluyor da biz niye olmıyalım yani? Bizim birşeyimiz mi eksik. Çok şükür yetkili organlarımız yerinde. Öyleyse görev verilirse bu görevleri yerine getirebiliriz. Bundan kaçınacak değiliz. Soumluluğumuzun bilinci içindeyiz."

Böyle konuşuyordu İbrahim. Sonra mırıldanıyor, daha sonra uykusu geliyor ve yatıp öğle üzeri biraz kestiriyordu.

İLÇE BAŞKANI İBRAHİM'İ NASIL AVLADI?

Bu konuşmayı duyan İlçe Başkanı, sinsi sinsi yaklaştı avına. Avı İbrahim'di, uykusunda hafifçe horuldamakta olan. Şimdiye kadar çok aday avlamıştı İlçe Başkanı ama İbrahim gibisini görmemişti doğrusu. Uykusunda iyi bir görüntü veriyordu. Yakışıklı bir insandı. Şakaklarına kır düşmüştü. Kafası tepeden açılmıştı. Göbekliydi. Göbekli olmayan adayları sevmezlerdi seçmenler. Adayın kalantor bir görünüşü olmalıydı. Kendilerine benzeyen kadidi çıkmış, çıta gibi adayları sevmezlerdi hiç. Seçmene gönüllerinde yatan adayı vermek gerekirdi ya da arslanı. Ölçülere uyuyordu İbrahim. Ayrıca uykusunda horulduyordu ki bu da gamsızlığını gösteriyordu onun. Aranan bir özellikti bu, adaylarda. Yoksa hepsi iki gün sonra sinirden ülser çıkarır, mide kanaması geçirirdi alimallah.

İlçe başkanları aday avlarlar ve avladıkları adaylarla geçinirlerdi. Av mevsimi ise dört yılda bir gelirdi yasalar gereğince. İlçe Başkanı ne kadar çok aday çıkarırsa o kadar iyi olurdu çeşitli yönlerden. (Bunların nedenlerine burada inersek belki de öyküyü çok uzatmış oluruz. Ama iyi bir ilçe başkanı, daima daha çok aday avlıyan ilçe başkanıydı nedense. İl başkanlarının ise aday avlamak gibi bir dertleri yoktu, çünkü nasıl olsa onlar yönetirlerdi benzin istasyonlarından birini ya da ildeki demir - çelik alım satımını partinin ve Allahın inayetiyle.) Kolay değildi politika, ilçe düzeyinde olsa da.

Yaklaştı İlçe Başkanı İbrahim'in yanına ve dürttü onu sertçe...

"Hooo... Hıı... Ne oluyor? Ne var?" diye homurtular arasında gözlerini açtı İbrahim. Hiç sevmezdi rahatsız edilmek öğle uykusunda.

Gözlerini kırpıştırıp, ellerini oğuşturdu utangaç bir biçimde İlçe Başkanı. "Vatandaş uyandırılmak için bekliyor. Siz ise burada uyuyorsunuz." dedi İbrahim'e.

"Ne biliyorsunuz uyandırılmak istediğini? Hem uyandırılan insanlar kızar buna! Ya ben vatandaşı uyandırdığımda bana kızarsa ne yaparım? Sonra, su uyur, düşman uyumaz. Yaaa.."

"Görev verilmez, alınır beyefendi." dedi İlçe Başkanı.

"Biz alamayız." dedi İbrahim. "Gerçekten biz politikadan uzaktayız. Ama bize görev verilirse olur. O zaman başka. O zaman düşünürüz. Görevi almak ise tam karşıtıdır bunun ve bir çabayı gerektirir. Biz ise böyle bir çabaya girişmek istemiyoruz."

"Nasıl olur da başkasına kaptırırsınız görevleri?" diye sordu İlçe Başkanı.

"Ben o kadar aç gözlü değilim." dedi İbrahim umursamaz bir biçimde gerinerek.

"Ama.." dedi İlçe Başkanı." Sizin gibi bir insan nasıl uzaklaşır politikadan? Politika ülkeyi yönetme sanatıdır. Siz ve sizin gibi ülkenin önde gelen aydınları ve yetişmiş insanları politikaya girmezseniz, sonra kim yönetecek bizim gibi hıyarları?"

"Estafurullah.." dedi İbrahim.

"Ne münasebet? Kim yönetecek bu hıyarları?.."

"Yani," dedi İbrahim. "Sizin kendi kendinize hıyar demenize karşılık estafurrullah dedim efendim."

"Hıyar babandır." dedi İlçe Başkanı.

"Hıyar oğlu hıyar!" diye bağırdı İbrahim." Hem gelip beni uykumdan uyandırıyorsun, hem de kabalık ediyorsun! Hıyar oğlu hıyar ve davar!"

İlçe Başkanı hemen geçti karşı saldırıya: "Biraz okumuşsunuz di-

ye kendinizi ne sanıyorsunuz? Sizin gibi yarı aydınlardan bu ülkenin çekmediği kalmadı. Herkes uşağınız mı? Milletvekili olup bir de herşeyi çözümliyeceksiniz ha! Adam olun önce adam! Bir de halktan yanayım diyorsunuz. Halk enayi de inanıyor bu sözlerinize sanki.."

"Ben kimseye hıyar demedim. Anlatamıyorum. Önce hıyar sözünü siz söylediniz, ben de onu düzeltmeğe çalıştım. Şimdi de bağırıp çağırıyorsunuz. Bir de uykumdan uyandırdınız beni. Milletvekili olursam görürsün yapacaklarımı. Ben bir milletvekili olsam, canına okurum herkesin, en başta sizin gibilerin.."'

"Hah..." dedi İlçe Başkanı, yeni baştan aşağıdan almaya başlayıp "Hah.. Ben de bu sözlerinizi bekliyordum işte! Sizi kışkırttıysam özür dilerim. Memleket sizden, sizin gibi veletlerinden - pardon - evlâtlarından hizmet bekliyor. Biz hep bugünü bekledik ve ben bu işi düzenlemek için kalkıp buraya gelmiş bulunuyorum. İlçe merkezinden yollara düştüm. O kadar da yol parası verdim. Sonra sizden tahsil ederim bu parayı, hiç önemi yok. Onun için hemen seçim kampanyasına ve kumpanyasına girip sizi milletvekili yapmak istiyoruz İbrahim beyefendi."

İbrahim hayretle baktı şeytan İlçe Başkanının fıldır fıldır oynayan gözlerinin içine, uyku sersemliğiyle. Ne diyeceğini bilemiyordu. İlçe Başkanı sürdürdü konuşmasını kaldığı yerden:

"Gülü seven dikenine katlanır elbette. Çeşitli basamakları vardır milletvekili olmanın, umarım bu basamakları başarıyla ikişer ikişer zıplayıp atlıyarak, milletvekilliği doruğuna erişecek, ordan bakan, başbakan yardımcısı, başbakan, belki de ne bileyim genel başkan, tüm genel başkanlar başkanı, üstün başkan, başkanlık divanı başkanı, lider ve önder olacaksınız. Olur böyle şeyler demokratik rejim ve geçim içinde..."

Fırladı birden ayağa İbrahim "Gerçekten ilgilendirmeye başladı bu iş beni." diyerek. "Bir viski almaz mısınız?"

"Viski mi?" diye sordu İlçe Başkanı. "Derhal alırım."

Bayılırdı viskiye İlçe Başkanı, hele bedava olursa.

"Benim gibisini mi bulacaklar?" diye sordu İbrahim. "Benim gibisini mi bulacaklar?" Tarzan gibi göğsünü yumrukladı. "Bu kadar yıl memuriyet, bu kadar yıl devlet sorumluluğu, bu kadar yıl süren deneyler... Benden iyisini mi bulacaklar? Hukuktan, bayındırlık ve yol ve inşaat işlerinden, ayrıca levazımdan anlarım. Şimdi ne yapmak gerek onu söyle!"

Bir yudum aldı, viskisinden İlçe Başkanı ve "Çok kolay." dedi. "Çok kolay,
önce aday aday aday aday aday aday adayı olacaksınız,

Sonra aday aday aday aday aday adayı olacaksınız,
sonra aday aday aday aday adayı,
sonra aday aday aday adayı,
sonra aday aday adayı,
sonra aday
sonra
da...
milletvekili..."

"Gerçekten kolaymış.." dedi İbrahim.

"Evet çok kolay
aday aday aday aday aday aday adaylığı için 20 bin,
aday aday aday aday aday adaylığı için 15 bin,
aday aday aday aday adaylığı için 12 bin 500,
aday aday aday adaylığı için 10 bin,
aday aday adaylığı için 7 bin 500,
aday adaylığı 5 bin
adaylık için 2 bin 500
lira

"Çok pahalı." dedi İbrahim.

"Dünyada herşey ateş pahası beyefendi. Görülmemiş bir pahalılık." diye yumurtladı İlçe Başkanı. "Pamuğu geçen yıl 50 sente satıyorduk, bu yıl 75 sente satıyoruz. Hem de istediğimize satıyoruz. 1 dolara bile çıkabilir pamuk. Fındık derseniz 1 dolar 75 sent. Ama bu arada demir bulamıyoruz. Demir arslan ağzında. Ben 400 dolar veriyorum, hurda demir bile bulamıyorum dünya piyasasında. Bulsam hemen ithal edeceğim. O kadar gerekli. Ham petrolun 7 dolara çıktı varili. Buğday dışarıda serbest piyasada üç buçuk lira. İçerde 180 kuruş. İçerden al, dışarıya sat değil mi? Ama izin vermezler. Bu fiyat artışına nasıl engel olursunuz bu durumda? Enflasyon aldı yürüdü. Hükümetler böyle olursa, fiyatlar da böyle olur işte. Aslında şimdi neye zam yapsanız kârdır. Yoksa bir daha zam yapamazsınız. Bırakmıyorlar ki herşeye zam yapalım? Zam yapılan malın fiyatının sonradan düştüğünü gördünüz mü hiç? O fiyat zam yaptığınız yerde kalır. Bu bir yasadır. Bir defa zam yapın yeter! Sonra herkes uğraşsın bu fiyatı indirmeye! Böyle bir ortamda adaylık ta pahalıdır, doğal olarak. Kolay değil bu kadar yatırım yapılıyor. Riski büyüktür adaylığın.."

İBRAHİM KARA KARA DÜŞÜNÜYOR

"Nerden bulacağım bu kadar parayı?" diye düşünmeye başladı İbrahim kara kara. Ama sorusu yankılandı boşlukta. İlçe Başkanı gi-

dince yapayalnız kalmıştı alın yazısıyla başbaşa. Bilmiyordu ne yapacağını. Para sorunu her zaman önemliydi onun için. Ama para sorunundan önce karar vermesi ve kararlı olması gerekiyordu. Karar vermeliydi, adaylık işine girecek miydi? Gimiyecek miydi? Paradan önce karar gelir, varlık nasıl özden önce geliyorsa. Karar vermeli ki ondan sonra para bulmalı. Paracıklar ise sokaklarda sebil dağıtılıyor değil. Olsun. Para sorununu bir yana bırakıp, boşlukta, yalnız kalmışken düşünmeliydi ne yapacağını İbrahim. İlçe Başkanının ektiği tohumlar yeşeriyordu yavaş yavaş kafasında, elinde olmadan. Onları bir yana itmeye çalışıyordu ama beceremiyordu, çünkü benliğini okşayan, yüce işler yapacağına, herkese yararlı bir insan olacağına, memleketi kurtaracağına onu inandıran düşünler, tasarılardı bunlar, İlçe Başkanının başlatıp geliştirdiği.

İlkönce karısı ve ilkokula gitmekte olan kızı karşı çıktı İbrahim'e, bir sabah, adaylığını koymak konusunda kararını açıklayınca ve bir bildiri ile durumu yayınlayınca.

"Adaylığını koyacağın yerde, bir köşeye beş - on kuruş koysan daha iyi edersin." dedi karısı.

"Adaylık değil önemli olan." diye konuştu İbrahim. "İstesem genel merkez de beni kontenjandan aday gösterebilirdi. Ama paraşütle milletvekili olmak istemem. Bendeniz halkla bütünleşerek ve bu arada birleşerek milletvekili olmak istiyorum. Böylece el atabilirim ulusal sorunlara. Hem sen o zaman bir milletvekili eşi olacaksın, fena mı?"

"Sen de metresler tutacaksın, değil mi?" diye sordu karısı.

"Milletvekillerini kimse takmıyor." diye lâfa karıştı İbrahim'in büyümüş de küçülmüş kızı.

"Sen sus bacaksız!" diye İbrahim, güzelce patakladı kızını, böyle argo konuştuğu için. "Adaylığımı koymazsam kendi kendimle çelişkiye düşmüş olurum. Bu kadar zamandır kafa patlattım kahvelerde ulusal kalkınma ve aşama sorunları üzerine. Artık bunları uygulamak zamanı geldi. Biz birazcık olsun memleketi kurtarmıyalım mı yani?"

"İlçe başkanı kandırdı seni de." diye hoşnutsuzluğunu belirtti sevgili eşi.

"Kimse kandıramaz beni." dedi İbrahim. "Koşullar zorluyor beni. Seçmenlerim çağırıyor. Seçmenlerim sesleniyor bana. Seçmenlerim istiyor beni. Ben de artık kendimi seçmenlerime adadım. İşte bu kadar.."

Hazırlığa girişti hemen İbrahim, gözü kimseyi görmiyerek, denk'ini hazırlıyarak, büyükbabadan kalma bir arsayı satarak ve Şekerbank'tan kredi alarak.

İBRAHİM'İN SEÇİM ÇEVRESİNDE BAŞINA GELENLER

İbrahim, ayak basar basmaz seçim çevresine, İlçe Başkanı, ilçe yönetim kurulu ve ilçe disiplin kurulu üyeleri, geniş bir halk kitlesi, aralarında çok sayıda şamatacı çocuk olduğu halde, coşkuyla karşıladı onu. Bir yandan teneke belediye bandosu onuncu yıl marşını çalıyor, öte yandan mehter takımı gösteriler yapıyordu. Heyecanlı bir hava esiyordu her yerde, bu arada köfteciler, mısır haşlıyanlar, işportacılar, esansçılar, üç kâğıtçılar, yankesiciler çalışıyorlardı kalabalık arasında. İlçe Başkanı "Hoş geldiniz beyefendi." deyip öptü İbrahim'i iki yanağından. Ardından hiç tanımadığı bir başka adam, İlçe Başkanını bir yana itip, gelip öptü yanaklarından şap şup İbrahim'i. Bir şapırtıdır gitti öpüşmeler arasında. İyice sıkıştırıldı İbrahim, her bakımdan ve her yönden. Boğuluyordu nerdeyse vatandaşların gösterdiği sevgiden. Sonra tükrük içinde kalan yüzünü yıkadı İbrahim, ilçe merkezinin sidik kokan helâsında.

İlçe Başkanı aldı hemen İbrahim'den ayaküstü ve ayakbastı karşılığı olarak 3 bin lira, ilçe merkezinin kesilmiş elektriğini ve suyunu ve telefonunu açtırmak gerekçesiyle. Aynı paraları öbür adaylardan da alıyordu, ayrım yapamazdı doğrusu. Adaylar cebi para dolu olarak geliyor ve böylece katkıda bulunuyorlardı ilçenin ekonomisine. Dört yılda bir canlanırdı bu ekonomi, hızlanırdı alışveriş. Bu ekonomik koşullar içinde ödemek zorunda kaldı İbrahim, 2 bin lira İlçespor'a, 5 bin lira lise yapımına, 4 bin lira cami yapımına, 2 bin lira İlçeyi Güzelleştirme ve Kalkındırma, Turizmini Geliştirme Derneğine, 2 bin 500 lira İlim Yayma Cemiyetine, bir o kadar İmam - Hatip Okullarından Yetişenlere Yardım Derneğine, ve daha başka derneklere ve kuruluşlara.

Adaylığın şanına uyup halkın inançlarına saygılı kalarak başladı namaz kılmaya İbrahim, cuma namazlarını ve kaza namazlarını kaçırmıyarak ve beş vakit eda ederek.

İBRAHİM'İN DELEGE İLE GÖRÜŞMESİ

İbrahim böylece seçim çalışmalarını sürdürür ve kahve toplantıları düzenlerken birgün geldi İlçe Başkanı "Şimdi gidip Delege'yi göreceksin." dedi.

"Delegeyi görüp ne yapacağım?" diye sordu İbrahim. "Kim bu? Birleşmiş Milletler delegesi mi?"

"Hayır bu bizim Delege. Çok önemli yapacağın görüşme. Kandıracaksın sana oy vermesi için önseçimde. Çünkü bir Delege seçti mi seni önseçimde, ondan sonra garantidir seçilmen asıl seçimde. Bu işler böyledir. Bu nedenle geleceğin bağlıdır delegeye."

Bozuldu İbrahim, İlçe Başkanı kendisiyle senli benli konuşuyor diye ama ses çıkarmadı bu duruma.

Çıktılar yola bir yaz sabahı, erken saatlerde jeep sırtında, dağlara doğru. Uzun tozlu yollardan geçerek geldiler bir vadiye. Ter içinde kalmıştı İbrahim bu yolculuktan ve bozuk yolların hoplatıp zıplatmasından. Vadinin bir ucunda oturuyordu Delege. İlçe Başkanı gitmek istemedi oraya. "Oraya tek başına gideceksin. Bu yollardan geçmen gerek. Yalnız dikkat et, Delege çok nazlıdır. Sakın kızdırma! Yoksa önseçimde hapı yutarsın. Ben burada bekliyeceğim ve birşey olursa yardımına koşacağım."

İbrahim korka korka düştü yola ve yaklaştı uzun çabalardan sonra Delege'ye. Tek başına oturuyordu bir ağacın gölgesinde sayın Delege. Soğan ekmek yiyiyor ve bir yandan da ayran içiyordu bakraçtan. Başında bir kasket vardı. Ter ile karışık keskin bir kir kokusu yükseliyordu buram buram üzerinden.

Sert sert baktı Delege İbrahim'e, bu da nerden çıktı gibilerden.

"Kimsin sen?" diye sordu.

"Ben aday adayıyım." dedi İbrahim.

"Hep işiniz düştü mü gelirsiniz değil mi?"

"Evet." dedi İbrahim. "Ama benim daha önce işim düşmedi."

"Utanmıyor musun gelmeğe?" diye sordu Delege.

"Niye utanayım?" dedi İbrahim.

"Bizim halimizi hatırımızı seçimden seçime soruyorlar. Kendi dalavereniz olmasa buraya hiç gelmezsiniz. Bu defa merak etme, senden önce çok gelen oldu.."

"Benden önce gelenler mi oldu?"

"Kendini tek aday mı sanıyorsun? Başka adaylar da geldi. Hem seni çekiştirdiler bana.."

"Nasıl çekiştirdiler?"

"Dinsiz, komünist ve homoseksüel imişsin.."

"Vay alçaklar.." diye bağırdı İbrahim.

"İster inan, ister inanma! Senin için böyle böyle diyorlar..."

"Ben öyle biri miyim?"

"Ben onu bilmem. Seni ilk defa görüyorum."

"İlçe Başkanına sor."

"İlçe Başkanı mı? O da öyle zaten. Kendi gelebiliyor mu buraya?"

"Ben öyle bir insan değilim. Ben ulusuna ve vatanıma faydalı olmak, kalkınmaya ve aşamaya katkıda bulunmak istiyorum. İnanmayın bu sözlere. Bunları söyleyen alçak hain-i vatan ve satılmış sömürücülerdir. Siz gelin en iyisi önseçimde oyunuzu bana verin! Benden iyisini bulamazsınız. Var mı benden iyisi?"

"Ben bir yere kıpırdamam. Önseçime gitmem. Bıktım artık bu işlerden."

"Aman yapmayın, etmeyin!"

"Yani ben öyle kolay kolay bir yere kıpırdamam." dedi Delege, bir yandan ayranını yudumlıyarak. "Ben nazlıyım. Delege kısmı kızlar gibi nazlı olur."

"Size yalvarırım." dedi İbrahim. "Ne olur gelin önseçimlerde oyunuzu bana verin!"

Artık nerdeyse bütün umudunu yitiriyordu.

"Belki gelirim ama bana rahat bir amerikan arabası gönder! Sekiz silindirli ve dört kapılı olsun! Böyle bir araba gelirse ona binerek İlçeye inerim.. Sonra ilçede Cumhuriyet otelinde bir haftalık yer ayırt! Banyolu olsun! İnmişken biraz yıkanayım. Ayrıca otelin lokantasına tenbih et, ben gelince yemeklerimi orada yiyebileyim! Akşamları da belki biraz dolaşır, başka yerlere de gidebilirz. Ben bayılırım sonra güzel avratlara. Burada dağ başında sıkılıyorum. Oradan İl merkezine gidip bir iki tane avrat bulsan hiç fena olmaz. Pavyonlara gideriz bu arada. Bütün bunları yaparsan, sonra düşünürüm sana oy verip vermiyeceğimi. Benim oyum kutsaldır çünkü. İyice ölçüp biçerek veririm oyumu. Ayrıca Ziraat Bankasına 3 bin lira kadar kredi borcum var. Bunun vadesi yaklaştı. Faizleri de bindi üstüne. Bunların da temizlenmesi gerek. Gene de düşünürüm oy verip vermiyeceğimi. Bakalım hiç belli olmaz."

"ULAN ben pezevenk miyim?" diye bağırdı İbrahim artık gırtlağına kadar gelip, kulaklarına kadar çıkmak üzere olduğu için kızgınlığı. "Ulan pezevenk miyim ben?" diye böğürdü ve aldı altına ayağının üstüne oturup Delege'yi, sarılarak gırtlağına.

Delege "İmdaat... Kurtaran yok mu? Adam öldürüyorlar.." diye seslenmeye başladı ve çatışmanın şiddetinden yankılandı dağlar, taşlar. Koştu hemen uzaktan onları dürbünle izleyen İlçe Başkanı kurtarmak için Delege'yi, önseçimde gerekli diye ve koştu İbrahim'in karısı ile kızı o sırada İlçe'ye gelerek İbrahim'in durumunu anlamak için araştırmalarda bulunan ve bu araştırmaları olumsuz çıkan.

"Dur baba!" dedi kızı. "Dur baba. Elinden kan çıkacak.."

"Kendine gel!" dedi sayın eşi, bir yandan kolonya serperek ve sirkeli suya batırılmış tülbend koyarak İbrahim'in alnına ve şişe çekerek sırtına.

"Ne biçim adaylar getiriyorsun?" diye sordu Delege İlçe başkanına, İbrahim'in elinde boğulmaktan kurtulup soluk soluğa. "Yanıma geldi. Elimi bile öpmedi."

"Aldırma." diye cevap verdi İlçe Başkanı. "Böyle gelirler, sonra

adam olurlar.."

Yapıştı İlçe Başkanının kollarına İbrahim, "Ulan benden yana mısın, Delegeden yana mı?" diye sordu. "Onu Delege yapan benim." diye cevap verdi İlçe başkanı. "İstesem, yarın delegeliği son bulur."

"Allah belânı versin. Allah senin de, hepinizin de, partinizin de, herşeyin de belasını versin! Önce beni soydular, şimdi de bu yaşta pezevenk yapacaklar..." diye inledi İbrahim Aday.

İBRAHİM'İN SÖYLEVİ

Sonra bir açık hava toplantısı düzenledi İbrahim, İlçe alanında. Bir söylev ve demeç verdi İlçe halkına, belediye hoparlörüyle. Anlattı bütün gerçekleri içyüzü ve astarıyla. İyi çalışmıyordu belediye hoparlörü ve iki de bir elektrik kesiliyordu ama halk anlıyordu ne demek istediğini İbrahim'in el kol hareketlerinden ve yüzünün aldığı biçimlerden:

"Sevgili vatandaşlarım, hepiniz burada toplanmışken bir söylev atarak başınızı şişirmek gibi bir duruma düşmekten kaçınmakla birlikte gene de kendimi alamıyarak içtenlikle büyüklerin ellerinden, küçüklerin gözlerinden öper, sizi bağrına basar, en derin ve dipten saygılarımı sunarım. (İbrahim başbakan! İbrahim başbakan! Başbakan İbrahim! diye parti gençlik kollarının bindirilmiş birlikleri tarafından kürsünün çevresinde coşkun gösteriler yapıldı bu sözler üzerine.) Sizlere İlçe Başkanından, İl Başkanından, Ankaradaki Genel Başkanımızdan, Ardahan'dan Edirne'ye kadar bütün yurdumuzdan ve çok sayın Delegemizden kucak dolusu selamlar ve sevgiler getirdim. Sayın Delege ile ilçemizin kredi sorunları üzerinde çok geniş ve yararlı bir görüşme yaptım az önce. Sayın Genel Başkanımıza gelince, Sayın Genel Başkanımız her zaman ulus sorunları konusunda bana danışır. Biraz önce de telefonla bana pirinç kıtlığını nasıl önliyebileceğimizi sordu. Ben de daha çok pirinç ekip daha çok çeltik elde etmek gerektiğini söyledim. Böylece çeltik fabrikaları yurdumuzda çoğalacak ve işgücü açığı da kapatılacaktır. (Yaşa, varol ve nurol hamsi sesleri..) Biz parti olarak ve örgüt olarak demokrasiyi kurtarma ve yeniden kurma yolunda büyük çabalar göstermiş ve en sonunda bugüne ulaşmış bulunuyoruz. Allah bugünleri de gösterdi ya, artık Allah kerim ve yallah! Aslında milletimizin verdiği direnç ve kakınç, kararlılık ve bağlılık bugünlere ulaşmamızda büyük ölçüde bize destek olmakta, biz de özel sektöre destek olmaktayız. Bu arada teşvik belgelerini de herkese dağıtmaktayız. Buradan da isteyen varsa sonra beni görsün ve komisyonunu hazırlasın! En iyisi bu! Nedir bu çektiğimiz çile? Artık yeter arkadaşlar! Bu milletin çektiği çile

son bulmalı ve biz de yolumuzu bulmalıyız. Ne bu be? Bu böyle gidemez. Bizim şanlı geçmişimizle bağlarımızı kopardılar.. İşte vatandaşlarımız da geleneklerimize ve millî duygularımıza sahip olmanın bilinci içinde piliç kızartıp yemenin hazzını duymaktadırlar. Muhaliflerimizin attıkları iftiralara ve çamurlara burada cevap vermek istemiyorum. Biz onların üslubu içinde konuşamayız. Yalnız şu kadarını belirteyim ki yakalarsam canlarına okurum ve ezerim, analarını da bellerim deyyusların."

Büyük bir alkış koptu halkın arasında. Gösteriler uzadı çılgınca. Karısının, kızının ve İlçe Başkanının gözleri yaşardı sevinçle. "Bizim kredilerden ne haber?" diye yüzünü ekşitti Delege.

Olayların böylesine akışı içinde, İbrahim liste dışı kaldı önseçimler sonunda, aday bile olamadı.

erdoğan tokmakçıoğlu

•

bugün işe gitmedim

Bugün işe gitmedim...

Sabah 6'da saatin zili zır zır çaldı. Karım çoktan kalkmış kahvaltı sofrasını hazırlamıştı, dışardaki gürültülerden anlıyordum bunu... Çektim yorganı başıma, yeniden uyumaya durdum. Çok geçmedi, karım dikildi başucuma:

— Kalksana, işe geç kalacaksın! Çocuklar bile uyanıp hazırlandılar.

Kafamı yorgandan çıkardım, gözümün birini açıp:

— Bugün, dedim, işe gitmeyeceğim!

Tümcelerin üstüne basa basa hem:

— Bugün işe gitmeyeceğim! dedim.

Çektim yorganı gene başıma... Karım çocukların yanına döndü.

Uykum kaçmıştı... Kalktım... Kafamın içinde bir uğultu, başımda hafif dönme, dilimde tortulu bir ağır pas, salonda bir gürültü... Karım radyoyu açmış, çocuklardan üçü de bağıra döğüşe kahvaltı masasının başında... Ben salona girince üçü de sus - pus oldu. Karım:

— Hasta mısın yoksa? diye sordu.

— I ıh, dedim, ama gitmeyeceğim işe bugün!

Karım, çocuklar; hepsi garip garip kısa bir an bana baktılar. Doğru mutfağa gittim. Buzdolabını açtım. Yarılanmış votka şişesini ağzıma dikip yarısına kadar içtim. İki lokma peynir yedim. Kahve cezvesini ocağa sürdüm. Votka midemi yakıp kavurdu; kafamın içindeki uğultu, başımın dönmesi, dilimdeki pas geçer gibi oldu. Kahve pişti, fincana doldurup çıktım salona... Amanın radyo ne güzel çalıyordu. Islık çala çala koltuğa oturdum, sigara da yaktım, bacak bacak üstüne attım. Çocukların kahvaltı edişini seyrede seyrede, radyo dinleye dinleye, kahvemi de sigaramı da hiç acele etmeden bitirdim.

Öyle ya, otobüse yetişecek değildim ki... Ayağa kalkıp yerdeki boş kibrit kutusuna futbolcular gibi bir şüt attım... Kibrit havada döne döne dolana vardı gitti büyük oğlumun bacağına.

— Baba, dedi oğlum, helâl olsun! Lefter gibi çektin şütu!

— Ne Lefter'i dedim, emekli oldu o! Müller gibi vurdum, Müller!

Karım çocuklara yüksek sesle:

— Haydi, dedi, hepiniz okula!

Büyük oğlum, küçüğü, kızım bir kaç dakikada toparlanıp evden çıktılar... Günlerden pazarmış, tatilmiş, bayrammış gibi geliyordu bana...

Oh, ne iyi ettim, bugün işe gitmedim...

Karım sordu:

— Eee?

— E'si, bugün işe gitmedim!

— İyi... Salonu süpüreceğim, ortalığı toplayacağım, sen çocukların odasına geç bari.

Karımın dediğini yaptım.. Çocukların odası darmadağınıktı. Küçük oğlumun yer yatağına bağdaş kurup oturdum... Köşede bir yığın eski gazete... Bir tomar alıp başladım göz gezdirmeğe...

"Bir öğrencinin kolunu kıran öğretmen iki yıla mahkûm edildi.", "Sema Sarper anneliğini kutladıktan sonra fazla kilolarını atmağa çalışıyor.", "Bir öpücük 1 dolar, okşama 5 dolar, gerisi 25 dolar.", "...Büyük Türk sosyologu prens Sebahattin beyin hususi kâtibi; adem-i merkeziyet ve teşebbüsü şahsî hareketinin idealist tatbikçisi, İkinci Dünya Savaşında, batının (Belgradı kurtaran Türk) olarak tescil ettiği; meziyet, şahsiyet ve hususiyetleri ile Osmanlı soyluluğunun son mümessillerinden muhterem ve mümtaz insan Satvet Lütfi Tozan beyefendi, Hakkın rahmetine intikal etmiştir...", "Türk Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı'na yardım ediniz", "Beşiktaş kampında dün gece Zekeriya âniden ishal oldu.", "Günün menüsü: kuzu kapama, spagetti, bolonez, rokalı salata, meyvalı tartalet, öğle ve akşam yemeklerinde piyano müziği, air condition, otopark ve garaj mevcuttur.", "Tütün verip sigara fabrikası alıyoruz", "Yenipazar'dan seçilecek 7 deve Fransa'da güreşecek", "Koç Burcu: Dikkat, bir toplantıda hislerinize kapılarak bir açıklama yapabilirsiniz. Sıhhatiniz oldukça iyidir." "Kalın dudağa koyu renk ruj sürülmez" ,"Muhalefet yapan Rus aydını 7 yıla mahkûm oldu", "Türkler sevişmeyi senden iyi biliyor diyen sevgilisini öldürdü"...

Bir sigara daha yakıp savurdum dumanını.

Bugün işe gitmedim.

Gazeteleri yerine koydum. Odadan çıkıp bizim yatak odasına git-

tim. Giyindim. Sokağa çıktım. Yürüdüm. Yolda kasaba rastladım; selâmlaştım. Adama bir yığın borcum birikmişti, bereket bir şey demedi.

Bugün işe gitmedim...

Kahvede emekli öğretmen Selim beyle iki el iskambil oynadım. Orta şekerli bir kahve içtim. Çene çaldım. Esnedim. Sigara içtim. Burnumu karıştırdım. Yerlere tükürdüm. Tırnaklarımı kestim. Sokaktan geçen kadınları kızları seyrettim.

Bugün işe gitmedim.

Meyhanede öğlen öğlen bir şişe ufak rakı açtırdım, bir iki meze ısmarladım.

Ohh... Oh be dünya varmış!

Ne iyi ettim de bugün işe gitmedim.

Müdür deli olmuştur... Olursa olsun. Yapılacak bir yığın iş vardı.. Varsa vardı!.. Karşımdaki o fingirdek, o şıllık daktilo kızlar.. Ötekiler... O, bütün gün iş yapıyormuş gibi görünüp hiç bir şey yapmayanlar... O, işe ilk girdikleri andan itibaren ne zaman emekli olacaklarını hesaplayanlar... Saçma sapan, geri zekâlılara özgü konuşmalarıyla insanı çileden çıkartan asalaklar... Dairenin duvarındaki kirli, kurşunî yağlıboya... Nikotinden rengini - biçimini değiştirmiş teneke sigara tablaları... Daktilo tıkırtıları... **"Müdür bey seni çağırıyor!", "Müdür bey çok kızmış!", "Bakanlıktan evrak geldi mi?", "Aysel nişanlısından ayrılmış!", "Lâle sinemasındaki filmi gördün mü?", "Bir kopye kâğıdı verir misin?."**

Kahretmemek elde değil be!..

Birincisini bitirip ikinci kadeh rakımı doldurdum... Pikaba sevdiğim bir plâğı koydurttum. Bir yandan da parmaklarımla tempo tutuyor, rakı içiyor, meze yiyorum öğlen öğlen... Günlerden ne pazar, ne cumartesi, ne tatil, ne bayram, ne de izinliyim...

Bugün işe gitmedim!

orhan duru

•

eleştiriler değinmeler

"İMPARATOR"

İlginç bir deneme Erol Toy'un "İmparator" adlı romanı. Yazınımızın tek düzeliği içinde ilginç bir deneme. Yazınımızdaki çeşitlenmenin imgelerinden biri.

Bu roman iki yönden eleştirilebilir. 1 — Dili yönünden. 2 — Yüzeyde günlük tarihsel gerçekler açısından.

Dili yönünden :

Erol Toy Türkçesine titiz bir yazar. Ancak aşırı titizliği kimi yerlerde yanlışlıklara, türkçede söylenmiyen biçimlere ya da zorlamalara yol açıyor. Örneğin daha ilk sayfada: **"kirpiklerinde kırpış oldu."** deniliyor. Bunun yerine **"Gözlerini kırptı.."** ya da **"kırpıştırdı."** denilebilirdi. Gene ilk sayfada başka bir yerde **"Fehmi bir eliyle ...yeli engellemeye çalışırken, öteki eliyle işlevini sürdürüyordu."** deniliyor. Burada **"işlevini sürdürüyordu."** yerine **"çalışmasını sürdürüyordu"** ya da **"işini sürdürüyordu."** deyimi kullanılabilirdi. Daha bir iki yerde **"işlev"** sözü doğrudan doğruya iş karşılığı kullanılıyor ve okumayı, anlamayı zorlaştırmaktan öte, yapıtın türkçesine bir katkısı olmuyor bunun. Çünkü aslında işlev sözü, başlangıçta "amel." "fiil" karşılığı ortaya atılmıştı. Ayrıca sözlükte "bir nesnenin gördüğü iş." diye açıklanıyor. Yani aslında "Bir makinenin işlevi." diyebilirsiniz ama "Fehmi işlevini sürdürüyordu." diyemezsiniz.

Sayın yazar Toy, ayrıca hemen her yerde **"vazgeldi."** diye bir sözcük kullanıyor. Bu da "caymak" gibi türkçe bir sözcükle aynı anlamda ise, hiç olmazsa "**vazgeçti..**" **demek** daha yerinde olmaz mıydı?

Başka bir yerde **"Ticaret konusunda uzun deneyimleri vardır."** deniliyor. Burada da sadece **"deney"** sözünü kullanmak yeterli olurdu herhalde. Başka bir yerde de **"Bunca yıllık deneyimim olmasa, bizimkini yer derdim."** cümlesi geçiyor. Kısaca "deney" olarak kullanılabilecek bu sözcük "deneyim" biçimine sokuluyor, bu da biraz zorlama oluyor.

Bir yerde roman kahramanının yanında çalışan biri **"Olur efendim. İzin çıkar çıkmaz, bendeniz de eyleme geçerim."** diyor. Buradaki "eylem" sözcüğü de "hareket" karşılığı kullanılmış olsa gerek. Yazar, "hareket" sözcüğünü kullansaydı belki daha yerinde olurdu ve "bendeniz" sözüyle daha iyi giderdi.

Yüzeyde günlük tarihsel gerçekler açısından :

Sayın Erol Toy bu romanında bir iş adamının yaşamını ve yükselişini dile getiriyor. Romanda anlatılan iş adamı gerçekte yaşamakta olan bir iş adamını andırıyor. Romanda başka gerçek kişiler de var: Atatürk, İnönü, Celâl Bayar, Recep Peker.. gibi. Böylece Batı yazınında örneklerini gördüğümüz bir roman türünü de ilk defa deniyor sayın yazar. Ancak bu tür yarı belgesel romanlar öteki tür romanlardan daha çok inandırıcı olmak zorundadır bir bakıma. Salt kurguya, yanî **fiction'a** dayıyamazsınız böyle yapıtları. Gerçekten yaşanmış bir takım olaylar söz konusudur çünkü. Olaylar ve kişiler üzerinde son derece dikkatli olmak zorunluğu çıkar ortaya. Romanın kurgusal gerçeği ile günlük gerçek, günlük tarihsel akış inandırıcı bir biçimde uyumlu duruma sokulmalıdır ki, okuyucu gerçek duygusundan uzaklaşmamış olsun. Roman dediğimiz şey, gerçeği araştıran bir yazın biçimidir aslında. En küçük sapma, okuyucuda yapaylık (sun'ilik) duygusu uyandırır. Bu açıdan bakıldığında Erol Toy'un romanında bir takım uyumsuzluklar göze çarpıyor ister istemez.

Örneğin, romana göre, Fehmi Çok ve başka iş adamları İnönü hükümetini devirmek istediklerinde, bir Kıbrıs sorunu yaratıyorlar. Sonra da İnönü'yü deviriyorlar. Oysa günlük gerçek, tersidir bunun. Söz konusu olan, 1962 yılının son aylarında ortaya çıkan hükümet bunalımı ise, başka nedenleri vardır gerçekte. İnönü, Kennedy'nin cenazesinde bulunmak üzere Amerika'ya gitmiştir. Amerika'dayken hükümetin ortakları olan partiler CKMP ve YTP hükümetten çekilmişlerdir. İnönü hükümeti de böylece düşmüştür. İnönü bir daha hükümeti kurmak istememiş, ancak o sırada patlak veren Kıbrıs sorunu, İnönü'nün bu defa bir azınlık hükümetiyle yeniden iş başına gelmesini sağlamıştır. Öyleyse bir bakıma İnönü için, Kıbrıs sorunu,

koalisyon ortaklarının çekilmesiyle düşen hükümeti başka bir yoldan kurmanın aracı olmuştur. Ayrıca Kıbrıs sorunu, iş adamlarının her istediği zaman çıkarılabilir bir sorun olsaydı, onlarca pek sevildiği öne sürülen Demirel'in güçlü olduğu bir dönemde, 1967 yılında da patlak vermezdi. Demirel dönemindeki Kıbrıs bunalımı daha ağır olmuş ve Türkiye 17 gün savaşın eşiğinde dolaşıp durmuştur. Bu konularda romanda bir uyum sağlamak için gazete koleksiyonlarına bir bakmak yeterli olabilirdi.

Sonra, sayın Erol Toy, her yönden kudretli bir iş adamı tanıtıyor okuyuculara. Toy'un kahramanı Fehmi Çok neler yapmıyor ki... Hükümetleri deviriyor, darbeler hazırlıyor, tedhiş olaylarını el altından düzenliyor, daha 1960 yıllarında gelecek on yılda olacakları önceden tahmin edebiliyor ve ona göre hesabını yapabiliyor.

Türkiye'de, iş adamlarını bu kadar yetenekli görmek, herşeyi yapabileceklerini sanmak, gerçeklere aykırıdır en başta. Gerçeklere aykırı olduğu da çok kez görülmüştür yakın çağda. Uzak görüşlü iş adamları olabilir belki. Ama onların da tarihsel akışa yön verebilecek yetenekte olduklarını öne sürebilmek güç gibi geliyor.

Bu noktada yazar, öne sürdüğü kişiliğin salt kurgusal olduğunu, gerçek kişilerle ilişkisi olmadığını söylerse, o zaman daha yukardaki uyum sorunu yeniden ortaya çıkar. O durumda roman kişisini, gerçek kişilerle karşılaştırmak kaçınılmaz olur. Böyle bir karşılaştırma sonucu ise, daha ilk bakışta bir açık abartmayı ve gerçeklerden sapmayı gösterir. Böyle bir sonuç ise yazar'ın lehine olmasa gerek.

"DEVLET VE TABİAT"

Hüzünlü, baskılı, sıkıntılar ve yoksulluklarla dolu geçmiş günlerin (ya da bugünlerin), unutulmuş sokak ve semtlerin, az bulunur betik ve sözcüklerin, kişi burukluğunun, toplum ya da devlet saçmalığının, ezikliğin, çaresizliğin ve bütün bunlara karşı direncin, umudun, kıyamın ozanıdır Ece Ayhan. Kolay künhüne varılmaz ondaki **kara alaycılığın üstelik. Çözüm bekleyen ince** mısralar, **dörtlükler**, şiirsel biçimler çıkar karşınıza ve beklenmedik anlarda.

İşte **"Devlet ve Tabiat"**! Son moda mor kapağıyla (Sungu Çapan), kuşeye yakın kâğıdıyla. Alibaba ciltevi. Kim bu Alibaba? Alibaba ve kırk haramiler mi? Olamaz. Çünkü: **"Haramiler ki kırkın üstünde artık sayıları."**

Ece Ayhan'ınki gibi anlamı ve çağrışım yükü bir ölçüde sonsuzadek uzanan bir şiiri, Türkçe'yi bilmeyenler okuyamıyorlar diye esenlik duyabilir kişi.

"Devlet ve Tabiat."

Devlet ve doğa da canına okuyor insanın gerçekte.

Örneğin, **Mor külhanî** Üsküdar'lı ve orta ikiden ayrılmadır. Daha fazla okuma olanağı bulamadı ve tesbih çekerdi sınıfta, arka sıralarda. Müsamerelere herkes çıkarılırdı ama o çıkarılmazdı. Sonra efe ve külhanî oldu doğaya uygun biçimde. **"Valde atik'te eski şair çıkmazında oturur."** du.

"Abi" sözünü çok kullanırdı ister istemez, karşısındaki abisi olmasa da. Bu nedenle **"Şiirimiz karadır abiler".** Her işi yapardı ve **"Şiirimiz de her işi yapar abiler."**

Ama durum böyle olsun mu istedi. Hayır. **"Bir teneffüs daha yaşasaydı."** İnekler **"Maveraünnehir nereye dökülür?"** diye sordular. Ulan, nereye dökülürse dökülür. Bize ne? Ama bu yüzden yok oldu işte **"intiharın parasız yatılı küçük zabit okullarında."**

Anası kaygılıydı eski deneylerle. Kaygıları da gerçekleşirdi kimi zaman **"Her yıl arar ve bulur ve sarsıldığını kimse göremez — idam edilmiş torununun ilk adımı."** Deneyler uzanırdı Meşrutiyete. O zamanlar **"Kontrbasist yarbay Alman Lange bey şef."** di. Çalardı mızıkayla Bavyera marşları germanofil Türklere.

Sonuç kaçınılmazdı elbette, anasıyla babasının başına bu kadar şey gelince.Ayrıca **"fazla babalarıyla dondurma yiyenler"**den değildi o. Babası dövülürken güllabici odunlarla tımarhanede, düşünürdü hep son zamanlarda işittiği "halk" sözcüğünün anlamını.

"Biz tüzüklerle çarpışarak büyüdük kardeşim!"

Tüzükler düşürdü onu bu yollara, tüzükler, nizamnameler, kararnameler, yönetmelikler, tebliğler, bildiriler, bildirgeler, onaylar..

STANİSLAS LEM : Dünyanın önde gelen bilim - kurgu yazarlarından biri. Bu yıl iki romanını okudum. **"Eden"** ve **"Solaris".** İkisi de son derece ilginç. Polonyalı yazar Lem, Amerikan bilim - kurgu'sundan farklı ögelere dayanıyor. **Eden** adlı romanda bir uzay gemisi bir gezegene iniyor. Burada insanlar başka bir uygarlıkla karşılaşıyorlar. Bu uygarlığın kentleri, sanayii var. Ama bunların niçin kurulduğunu, ne yaptığını anlamak mümkün değil. Çünkü insanlar bu uygarlığa dünyadaki ölçülerle yaklaşıyorlar. Yazar, yoksa hiç bir uygarlığın anlaşılamıyacağı kanısını mı savunuyor? Bu da belli değil. **Solaris**'te ise gene uzayın boşluğunda anlaşılmaz bir gezegenle karşılaşıyoruz. Burada gene insanların kavrıyamıyacağı okyanus büyüklüğünde bir yaratık var. Bu yaratığın ölçüleri, mantığı insanlarınkinden tüm ayrı. Sonuç gene bir anlamsızlıkta ve boşlukta bitiyor.

İVAN İLİÇ : Kalkınmanın ve gelişmenin sınırlı olduğu, dolayısıyle ölçüsüz büyümenin durdurulması gerektiği yolundaki görüşlerin ortaya atıldığı bugünlerde İvan İliç adlı bir yazarın sözleri :

"Üretim, yarattığı zenginliklerden daha fazlasını tüketmiştir. Hızlı ulaşım araçları, kazandırdığından daha çok zaman kaybına yol açmıştır. Genel eğitim, insanların eğitilmesi olanağını ortadan kaldırmıştır. Hekimlik, tedavi ettiklerinden daha çok hastalık yaratmıştır."

Bu görüşlere sadece paradoks deyip geçebilir miyiz?

mustafa balel

•

"yolun başı" ve başkaldıran insan

"Deli Bayram'ı da öyle astılar. Ağa sözüyle yürüyüp akılsız başını nara yakan Deli Bayram'ı. Konağın önüne çatılmış üç direğin ucunda. Ala sökmeden..." (s. 37) diye destansı bir anlatım, öze uygun bir biçimle başlıyor Necati Güngör, "Yıkılsın Urfa Kalesi" adlı öyküsüne... Belediye Başkanı Temür Ağa'nın sadık kulu Deli Bayram. Ağası öl dese ölecek türden bir yanaşma. Tilki Temur'a bağlı mı bağlı... Birine diş mi biliyor ağa, yoksa birinin toprağına mı göz dikti, o saat defterini dürüyor Deli Bayram, yeter ki bir çıtlatsın ağası. Deli Bayram gibi bir yanaşması olur da sırtı yere mi gelir gayrı o insanın. Büyüdükçe büyüyor Tilki Temür, topraklarının dönümünü, cebindeki tapuların sayısını bilemez duruma geliyor artık. Dağda domuzu eksik... Dediği dedik, kırdığı kırdık. Jandarması polisi onun ağzını gözlüyor. Deli Bayram gibi bir eli kanlıya sırtını dayar da başını çevirip de şöyle kötü gözle bakabilecek babayiğit çıkabilir mi artık ona? Ee bu kadarı yetişir artık, hem ne diye boşuboşuna ekmek yedirsin artık. Hem sonra "Kudurmuş it, döner sahibini dalar" (s. 40) belki. En iyisi kurtulmalı artık bu gözükanlıdan... Öyle yapıyor Temür Ağa da. Yakalatıyor günün birinde jandarmalara, yirmibeş kişinin kanlısı Deli Bayram'ı... Dar ağacını karşısına dikerler de durur mu Bayram? "Ağam gösterdi ben vurdum; o sakladı ben kaldım: Benim bundan ileri bir cünham yoktur. Ben asılacaksam, Temür Ağa da beraber gelsin. Adalet yerini bulsun" (s. 40) diyorsa da dinleyen kim.. Ve kaçıyor günün birinde Deli Bayram hapishaneden, ver elini ağanın evi.. Dayıyor silahı döşüne: "Kalk şimdi de başbaşa mahkeme olalım! Bunca kana girdik birlikte, günah işledik. Tüyü bitmedik çocukların ahını aldık! Ölümden besbeter kötülükler hakettik... Lâkin birimizin her saniyesi ölüm korkusuyle geçip eti diken

diken olurken birimiz de avrat koynunda sefa sürmekteyiz..." (s. 42) demesiyle ağzının orta yerine kurşunları yağdırması bir oluyor.

Cabir dağının bir kovuğunda uyurken bastırıyor jandarmalar Temür Ağa'nın Deli Bayram'ını. Kolundan yaralanarak düşüyor ellerine, yaralı kollarından kanlar sıza sıza uzanıyor boynu darağacına...

"Yansıma" dergisinde, Yolun Başı, Gen Günler Ömürsüz ve Yıkılsın Urfa Kalesi adlı öyküleriyle tanıdığımız genç öykücü Necati Güngör'ün ilk kitabı "Yolun Başı" biri uzun - Korku Dağları - sekiz öyküden oluşuyor. Kırsal kesim emekçilerinin ağa tarafından sömürülüşü, yine aynı kesim insanlarının gerek köylerdeki makinalaşmanın, gerekse feodalite bürokrasi dayanışmasının sonucu yaşama olanakları ellerinden alınınca kasabalara ve kentlere göç etmek zorunda kalan bu kesim insanlarının yeni yerleşme bölgelerinde karşılaştıkları ekonomik güçlükleri vurgulayan sekiz öykü.

Bir arasınıf olan bürokrasinin, özellikle bu kesimin tabanını oluşturan küçük bürokratların her dönemde sermaye kesimiyle sıkı fıkı olduğu göz önüne alınacak olduğunda "Yolun Başı"nda bürokrasi - sermaye içli dışlılığının ufak ayrılıklarla kırsal kesimde olduğunca, kentlerde de görüldüğü, iki tarafın da biribirlerinden yararlandıkları, kısacası bürokrasiye sırtını dayamamış bir feodal ağa ya da sermaye sahibi düşünülemiyeceği gibi, bunlardan birine sırtını dayamamış küçük bir memurun da düşünülmemesi kaçınılmazlaşıyor. Söz gelimi Yıkılsın Urfa Kalesi adlı öyküdeki Temür Ağa'nın, Deli Bayram'ı kullanması, Tilki Temür'ün ağzını gözleyen jandarma ve polis sayesinde oluyor. Gen Günler Ömürsüz'de, kaçak et kesip satan iki arkadaşın peşine düşen belediye zabıtasının sıkıştırılınca "Emir kuluyuz, yakala derler, yakalarız" (s. 50) biçiminde kendini temize çıkarmak zorunda kalıp aslında onların yakalanmasını isteyenin eskiden çalıştıkları mezbahanın patronu olduğunu açıklaması bunu kanıtlamalı. Örnekleri daha da artırmak "mümkün"... Korku Dağları'nda hazine topraklarını üzerine geçirmek için tapu müdürüyle dostluk kuran Poyraz Ağa'nın, hazine topraklarını topraksız köylüye dağıtmak için bucağa gelen tapuculara daha bucağa varmadan yazdırıp çizdirip işi bitirtmesi yine aynı dayanışmanın belirgin bir örneği...

Kimi sanatçılarımızın kaderci tutumlarına, sineye çekme edebiyatı yapmayı sürdürmelerine karşılık, insanlarının çoğunda gördüğümüz başkaldırışlar, örneğin Bayram'ın hapisten kaçıp kendisini ateşe atan Temür Ağa'yı vurması; kaçak et satan gencin zabıtayı zorlayarak kendisini yakalamasını isteyen mezbaha patronunun karşısına dikilip hesap sorması (Gen Günler Ömürsüz); Memet'in hapisten çıkar çıkmaz ilk işi başlarına musallat kesilen Deveci Cabbar'ı camide kıs-

tırıp kimseye sattırmadığı tarlalarını ya değeri olan parayı ödeyip alması ya da başka alıcıları engellemesi için sıkıştırması (Türkü Getiren Kuşlar); Binlerce dönüm hazine arazisinin üzerine konmak isteyen Poyraz Ağa'ya karşılık toprakları işgal edip motor getirip sürdüren köylüler (Korku Dağları); borç bahanesiyle kendisinden haraç alıp duran Efe Kadir'i kahvenin ortasında kumar masasında temizleyen işçinin başkaldırışı (Dağlara Kar Yağdı); kasaplıktan boyacılığa, boyacılıktan ardiyeci Emin'in külüstür kamyonuyle odun nakliyesine başlayan adamın, dağlarda freni tutmayan odun ve insan yüklü kamyonla birlikte aşağı yuvarlanıp ölmesi üzerine hafif bir yarayla kazayı atlatan yeğeninin soluğu doğru ardiyeci Emin'in yanında alıp baltayla saldırması gibi daha da artırılabilecek örnekler Güngör'ün bu alanda güdümlü bir sanat kavgası sürdürmekte olduğu kanısı uyandırıyor.

Haksızlıklara boyun eğecek, her şeyi oluruna bırakacak, çıkarları uğruna el etek öpecek, gelene ağam gidene paşam diyecek türden insanlar değil onun insanları... Kaldı ki içlerinde öyleleri çıkmış olsalar da doğaldır. Bu koşullar altında şöyle ya da böyle davranmakta suçlayamayız onları, nedenine gelince, şematize insan tipinin toplumcu gerçekçilik açısından doğurduğu sakıncalar göz önüne alınacak olursa bu tür karakterlerle karşılaşma olasılığının zorunlu olduğu gerçeği çıkar ortaya. Azla yetinmeyen, gözü yukarda kimseler de sayılmaz Güngör'ün kişilerinin çoğu. Sığır yerine koyun barsağını işlemekten mutluluk payı çıkaracak kadar alçak gönüllü ve "kanaatkâr": "Zevkim için barsak işleyeyim dersen, koyununkini seçeceksin. Usandırmaz adamı; bir uçtan alır, ötekinden çıkarsın." (s. 7); kirişhanede işlerin eski sıkılığı kalmayıp da içlerinden bir kaçına yol verileceğini anladıklarında, evli barklı, çoluklu çocuklu, borçlu arkadaşlarına yol verildiğini görmektense, tek onlar çalışsın düşüncesiyle kendiliğinden işi bırakıp kent aşırı iş arayıp duracak kadar mert; patronun güler yüzlü davranıp kendilerine çay ikram ettiği vakit bunun altından çıkacak sömürüyü hesap edecek ölçüde kuşkulu insanlar...

"Yolun Başı"ndaki en güzel öykülerden biri de "Tandır Ekmeği"... İmmi kadın, kocasının gurbette öldüğü haberini aldığında işin kendisine düştüğünü kavrıyor, çalışıp çabalayıp el kadar oğlunu büyütüyor. Köy yerinde yaşam çetin, köy yerinde ekmek kavgası zor. Hele ki bir kadın için... İmmi kadın saçını süpürge edip, açlığa tokluğa aldırmadan oğlunu büyütüyor köylük yerde. Oğlan büyüyor, serpiliyor, boy atıyor, geliyor, çam yarması bir delikanlı olup çıkıyor zamanla... Derken Hurşit ağanın kızına tutuluyor. "Vaz geç oğul,

dengimiz değil, vermez kardaşları." (s. 24) diyorsa da dinletemiyor anası. Gidiş o gidiş. İtler ağasının çorlu kızı uğruna tatlı canından oluyor oğlan... O gün kasabaya yerleşiyor İmmi kadın. "O gavurun köyünde ölmektense, müslüman toprağında ölürüm" (25) diyor önüne gelene. Geçim derdi bitecek değil a kasabaya geldi diye. Ekmekçilik. yapıyor İmmi kadın. Hali vakti yerinde ailelerin tandırları başında ekmek pişirmekle geçiriyor ömrünün arta kalanını. "Bugün kahveci Rüstem'in ekmeğindeydi. Öğlen sıcağında kara çizgili alnından oluk gibi ter boşanırken daralıp bunalmış, tandırın başında bir tas suyu kandırı kandırı dikmişti. (..) Hamur bitince kendini eve dar atmış, cengerli - bakırı çıkmış - tastaki çorbayı kaşıklamıştı." (23) Kasapoğlu'nun ekmeği pişirlecek aynı gece yarısı... Dokuz teneke undan yoğurulmuş hamur pişirilecek. Kendisiyle birlikte dört kiracının oturduğu eski kerpiç evdeki odasında sancıdan kıvranmakta İmmi kadın. Var gövdesi tir tir titriyor, her bir yanını ateş basmış, ayakta duracak hali yok. "Benim halım hal değil Zörhe oğul. Heç takatı yok dizlerimin. Gözlerimin feri kalmadı. Tandırın başında ölürüm!.. Var bir soluk da yarına.." (s. 27) diyecek oluyor kapısını çalan haberciye. Bunu diyen sen misin, küplere biniyor Kasapoğlu'nun karısı. Hop oturup hop kalkıyor. "Kör olası karının yediği şeye bak sen! Yarına kalsınmış. Dokuz teneke hamuru nasıl bekletirim ben yarına? Hastalığı durup durup da bugünü mü bulmuş zillinin? Ölecekse de ekmeği pişirip ölsün!" (s. 27) İki büklüm sürüne sürüne gelip tandırın başında işe koyuluyor İmmi kadın çar naçar. Arttıkça artıyor derdi, ateş bunaltıyor bir yandan, sızıları bir yandan, dayanamıyor kadıncağız. Kustukça kusuyor. Bir işe yarayacağından iyice umudu nu kesen ev sahibesi evine dönmesine izin veriyor. Konu komşunun içirdikleri tuzlu sularla zehirin etkisi daha da artıyor; kocasının ve oğlunun yanına gidiyor İmmi kadın bir daha dönmemecesine...

Öz olarak belirtmek gerekirse, yolun başında olan bir öykücü izlenimi bırakmıyor Necati Gügör. Destansı bir anlatımın sıcaklığı, alt yapıdaki temel sorunların kişi yaşamındaki etkilerinin; emek - sermaye sömürüsünün; sermaye - bürokrasi işbirliğinin ezdiği insanların gerçek dramını daha bir vurguluyor, daha bir içtenleştiriyor... Gönül isterdi ki, Güngör, Korku Dağları'nda gerçeğe noktası noktasına bağlı kalmayı yeğlemesin, o güzelim başkaldırı örneğini bir hapisane ile sonuçlamasın... Hepsi bir yana, "Yolun Başı" hikâyeciliğimizde bir umut.

hıfzı topuz

•

keçi boynuzu

Bir bulgar filmi seyrettik geçen gün Paris'te: "Keçi boynuzu". Konu 16 ncı yüzyılda Bulgaristan'da geçiyor. Osmanlı yönetimi var ülkede. Bir köy evi. Genç bir karı koca, bir de küçük kızları yaşıyor bu evde. Keçileri var adamın. Bir sabah sürüyü alıp dağa çıkıyor. Kadın yalnız evde. Türkler evi basıyorlar. Dört kişi, kıskıvrak yakalayıp kadını, kızının gözleri önünde teker teker ırzına geçiyor- Evde bir delikanlı var, belki uşak, belki akraba, pek belli değil. Samanlığa gizlenmiş. Bir ata atlayıp hemen dağa çıkıyor. Kocayı bulup anlatıyor olanları. Adam deliye dönmüştür. O da atladığı gibi ata dört nala köye dönüyor. Vuruşacak, öldürecek... Dalıyor eve. Ama karısı can vermiştir çoktan. Kadının çıplak cesedini buluyor yerde. Kızı da bir köşede içini çeke çeke ağlamaktadır. Adam kucakladığı gibi kızını çıkıyor evden. Ne yapacak? Kimden öç alsın? Nasıl? Ateşe veriyor evini. İçinde karısının cesedi, çatır çatır yanıyor o ev. Ve kucağında kızı yeniden çıkıyor dağa. Ağıla varıyor. Orada yaşadığı bir barınak vardır. Giriyorlar içeri. Adamın ilk işi kızının saçlarını kesmek oluyor. "Bu dünyada kadın olarak yaşanmaz, erkek olacaksın" diyor kızına. Erkek olmak istemiyor küçük kız. Yine ağlıyor hüngür hüngür.

İşte filmin başlangıcı bu. İrkitiyor insanı bu başlangıç. Dehşet olayları ile giriyorsunuz filmin havasına. Korkunç bir ırza geçiş olayı. Baskı, korku, şiddet, ezgi... İsveç filmlerini andıran erotik ve sadist seks sahneleri ile karışıyor bu saldırılar. Filmin amacı siyasal mı, erotizm mi, anlıyamıyorsunuz. Hele "Osmanlı yönetimi altında Bulgaristan'ın durumu" gibi ön yargılar da girince araya, gerginleşiyorsunuz büsbütün. Yine mi bizi suçlamaya kalkıyorlar diyorsunuz. Yine mi eski düşmanlıklara döneceğiz? Yine mi, siz bize işkence et-

tiniz, ırzımıza geçtiniz... gibi yargılara varılacak? Bu mu filmcilik ahlâkı ? Uluslar arasında eski kinleri, düşmanlıkları canlandırmaya mı yönelmeli sinema, diye düşünmeye başlıyorsunuz ister istemez...

Ama film bambaşka bir yönde gelişiyor. Aradan dokuz yıl geçmiş, küçük kız, genç ve güzel bir kız olmuştur. Babası onu hep erkek gibi yetiştiriyor. Odunla vuruşmayı öğretiyor kızına. Bıçak olmazsa keçi boynuzuyla saldırmayı, uzaktan bıçak atmasını, silâh kullanmasını öğretiyor ona. Bir gün öldürülen karısının öcünü alacaktır. Biliyor karısının ırzına geçenleri. Onları temizleyecektir teker teker. Ama kendisi öldürmeyecektir hiçbirini, kızına öldürtmeye kalkacaktır.

Bir süre sonra başlar karısının ölümünden sorumlu olanları pusuya düşürmeye. Kız silahı çekemez bir türlü. Dayak yer sonunda. Ama teker teker öldürülür ırza geçenler. Ya baba saplar bıçağı, ya da kızı, istemeye istemeye, zorla, babasının baskısıyla.

Ama kız bıkmıştır bu baskıdan, şiddet olaylarından. İçinde kadınlık duyguları vardır. O da süslü elbiseler giyecek, sevgilisiyle buluşacak, kadınlığını yaşayacaktır.

Babasının ödü kopar, kızında duygu denen birşey doğup gelişecek diye. Kızı bir sabah ağılda bir oğlak'ı yakalar, sever, öper.. Babası keçiyi kızın elinden alıp keser, derisini de kızına yüzdürür; duyguyu, sevgiyi yok etmek için.

Kızı günün birinde bir genci sever. O da keçi çobanıdır. Gizli gizli buluşurlar. Baba şüphelenir bir gün. Dağlara düşer. Çobanın yaşadığı kulübeye varır. Gözler içeriyi. Kız çobanla koyun koyunadır. Gizlenir bir köşeye. Bekler sabahı. Kızı süzülür gider sevgilisini uyandırmadan. Baba hemen dalar kulübeye. Öldürür kızının sevgilisini. Baba, kızını herkesten kıskandığı için mi delikanlıyı öldürmüştür, yoksa onda duygu ve sevgi denen herşeyi yok etmek için mi, belli değil. Ama baba korkunç bir canavar kesilmiştir. Ertesi gün kız yine gider çobanın kulübesine. Bir de bakar ki sevgilisi bıçaklanmıştır. Tüm dünyası yıkılmıştır kızın. Sevgilisinin cesedini çiçeklerle örter. O da babasının yaptığını yapacaktır. Hayvanları çıkarır ağıldan. Sonra kulübenin dört bir yanını ateşe verir. Baba bir ağacın berisine gizlenmiş, kızını izlemektedir. Mutludur yaptığı işten. Ama birdenbire hiç beklenmedik bir şey olur. Alevler tam yükselmeye başlarken kız sevgilisinin yanına atar kendini. Baba da haykıra haykıra atılır yangına. Ama iş işten geçmiştir artık. Adam kollarında kızının cesediyle çıkar alevlerin arasından.

Konu bu. Şiddet ve çılgınca bir öç alma direnişi. Bir de şu var: ne yapsanız duyguları, sevgiyi yok edemezsiniz, bir kızın kadınlık duygularını öldüremezsiniz. 1973 Şikago Festivalinde birincilik almış

bu filmde Bergman'la Shakespeare birbirine karışıyor. İçiniz ezgilerle dolu çıkıyorsunuz sinemadan. Teknik çok iyi. Baba da, kız da çok iyi oynuyorlar. Filmin amacı politik değil, insanların bir takım duygularla düştükleri çelişkileri göstermek.

Ama bu dramın kökünü Türklere dayatarak babanın şiddet yolunu seçmesini bir direniş eylemiymiş gibi göstermenin ne gereği vardı?

"değinmeler" dolayısıyle günel altıntaş'a gelen mektuplardan bazıları

1.

GÜNEL ALTINTAŞ'A

(Tarihsiz)

Bir arkadaşına anlattıkları ile, kadın
hikâyecilerin tartışmaları ile,
yolculuklarda kadınların orospuluk
katsayılarının artmaları ile
ilgili olarak:

"...Bunlar bu hususlarda o kadar ileriye gittiler ki, onların hal ve durumlarında utangaçlık izleri görülmez, **onlardan birçoklarının toplantılarında ve konuşmalarında kötü sözler kullanarak söğüp saydıklarını görüyorsun,** haya ve utangaçlıkları, **bu gibi sözleri** büyükleri ve mahremleri önünde **söylemelerine engel olmaz.** Çünkü kötü olan alışkanlıklar bunları söğmeyi ve fuhuş kabilinden olan işleri açıktan söylemeğe ve işlemeğe sevk etmektedir. (*)"

(*) İbni Haldun Mukaddimesi I, s. 326. Millî Eğitim, İst. 1954.

2.

DEĞİNMELER BİS

31 Ağustos 1973

— günel altıntaş'a —

Kadın emekli bir kızdır.

Kuşaktan aşağısını hıyar
yukarısını beyin

yönetmelidir:
Hıyarla beyinin iş sahalarını karıştıranlar
Hıyarlı beyin salatası ısmarlayıp
Söğüş yiyen müşteriye benzerler.

Kızlar liseli öğrencilere benzerler
Pasoları vardır, ucuz tarifeden yolculuk ederler
Lise bitince, paso geçmez olur
Onlar da tam bilet alırlar.

Her kilidin kesenkes ve kaybolmaz
bir anahtarı olsaydı
anahtarcılık diye bir kurum olmazdı.

Kızlar kadınlarla ortak çalışmalılar.

Toplumsal mutluluğun bireysel mutlulukların toplamından oluştuğunu varsayarsak, doğumlarda erkek - dişi sayısal eşitliğini korumak için, dengebozanların dışasatımını öneriyorum.

Savaşta "ekmek" kartları dağıtılırmış.
Barışta "mutlu kılma" kartları dağıtılmalı (yalnız dişilere)
Yıl sonu denetiminde, kartına en çok damgayı vurdurmuş olan kadına "yılın en çok mutlu kılan dişisi" ünvanı verilmeli.

Eski çağlardan günümüze dek
bir çok kapıyı açan anahtarlar
ve herhangi bir anahtarla açılan kapılar
kapı - anahtar tarihinin konusu olmuştur.

En güzel yatak en güzel kızlı yataktır
en güzel kız en güzel yataklı kız değildir.

(İmzasız)

3.

Ankara : 27.11.1973

Canım Kardeşim;

"Değinmeler"i aldım. Okudum. Anlıyabildiğim ölçüde; beğendim, beğenmediklerim oldu, düşündürücü olanları, güldürenleri, duygulandıranları da var. Kapak resminden bile kitabın esprisine ulaşmak mümkün. Kitabın arka sayfasındaki fotoğrafına da doya-

sıya baktım, baktım. Tıpatıp sensin o resim: yarı aralık dudaklarından çağlayan gibi, gürül gürül konuşacaksın sanki!.

"Beğenmediklerim de oldu" yolundaki eleştirime karşı sen de: "sanatçının paçasında her zaman bir takım diş yaraları vardır" biçiminde savunmaya kalkışma sakın. Desen de, vızgelir ya! Nitekim, benim eleştirilerim de sana vız gelir!. Daha ötesi; yazılarındaki pervasızlıklardan anlaşılıyor ki; sana DÜNYA vızgeliyor!. Kutlarım seni böylesi BOŞVERİŞLERİNDEN ötürü!. Kahpe feleğin anasını da ancak böyle s...ebilirsin!. Keşke, çoğumuz senin gibi olabilsek!. Şöyle kalıpları, çerçeveleri yırtabilsek!,

Gönderdiğin Dergiler ve Kitabın için tekrar tekrar teşekkürler. Başarılarının sürekli olmasını dilerim. Gözlerinden özlemle öperim.

(İmza saklı)

4.

1 Aralık 1973

(...)

İşte böyle Sayın Günel Altıntaş. Cinsel tatminsizliğinin bunalımında bir kadının yazılarını okumak zahmetinde bulundunuzsa, size teşekkür ederim!.

Dün gece, geç saatlere kadar, sizin DEĞİNMELER'inizi okudum. Ve size yazmaya karar verdim. Daha önce Soyut'a gönderdiğim saçma bazı yazılarımı (ve şayet unutmadınızsa, neden üç isim kullandığımı soran mektubunuzla) geri göndermek zahmetine katlandığınız için size teşekkür etmek istiyorum. Ayrıca, elimdeki diğer karalamaları da size göndermek ve şayet değerse, onların bir işe yarayıp yaramayacağı hakkında bir fikir vermenizi isteyecektim. Yazmazsanız da üzülmem. Çünkü henüz kendimin de çok beğendiğim bir yazım yok. Ama birgün birşey çıkaracağım gibi geliyor bana. Ve bekliyorum hep, nasılsa birgün, işe yarar birşey yazabileceğim; tıpkı, ondokuz yaşımı beklediğim gibi belki de!.

Şimdi sizin DEĞİNMELER'iniz hakkında yazmak istiyorum. Onların çoğunu daha önce derginizde okumuştum. İsterseniz dalkavukluk falan demeyin, çünkü sizi tenkit edebilseydim büyük bir zevk alacaktım. Başkalarıyla alay edenin mutlaka çok kuvveteli sinirleri ve çok güçlü bir kişiliği olması gerekir. Ve sizi öyle buluyorum ben okuyucu olarak. Buna rağmen, sizi yıkabilecek bir tenkit yapamayacağım. Oysa pek zevk alacaktım.

Hiç ilgisi olmadığı halde, Montaigne'nın DENEMELER'i ve

yine La Rochefoucauld'un ÖZDEYİŞLER'i kadar zevkle okudum kitabınızı.

5.

2 Aralık Pazar

Sayın Günel Altıntaş, galiba sizi aldattım. Dün gece geç vakit size bu mektubu yazmıştım. Ve kitabınızda tenkit edebileceğim birşey bulamadığımı söylemiştim. Yatarken tekrar kitabınızı alıp girdim yatağa. Sizin yaptığınız gibi, ilgilenmediğim bazı konuları atlamıştım. Bir gece evvel, **din, kutsal kitap** başlığını görünce orayı atlayıp, **toplum hukuk** v.s. konularına geçmiştim, (ben Tevrat'ı, İncili ve Kur'anı okudum ve bu hususta kimseyle tartışmak istemiyordum, onun için okumak istememiştim). Meğer bu arada kadınlarla ilgili sayfalarınızı da atlamışım. Ve işte, sizi tenkit edebilecek bir ipucu bulabildim. Sabahın saat sekizi ve ben her işi bırakmış size yazıyorum. İyi mi... Azgın bir boğaya benziyormuşsunuz meğer siz. Zavallı, ruhsal yönden tatmin edilmemiş, sevgilere küsmüş, yalnız maddeye dayanan bir boşalımı tatmışsınız belki de (başka şeklini ben de bilmiyorum aslında ama). Yine de sizi çok beğendim, o düzenli boşalıma ulaşamadıkça, çok şey yazabileceksiniz demektir. Dediğiniz gibi, yalnız yazılarınızı okuduğunuz zaman o zevki tadıyorsunuz herhalde. Bu da kendinizden başka sevgi bulamadığınızı söylüyor bana. Zaten, iki taraflı sevgi olamayacağına da inanmışsınız!.

Size yazılarımı göndermekten vazgeçtim. Yazdıklarımın neye benzediğini bilmiyorum. Cevap yazsanız çok acı tenkit edeceksiniz muhakkak; veya hiç cevap yazmayarak beni daha çok yıkacaksınız.

Bir okuyucu olarak, yazılarınızda işaretlediğim (tekrar okumadan, gözlerimi kapatıp iyice duymak, zevkini almak isteğini duyduğum satır başlarını işaretlemiştim) sayfa ve konu **no** larını yazacağım. Bilmem memnun olur musunuz? Bazılarının üstünde notlarım da var. Ama artık onları yazmaya cesaret edemem. Bunun için en az sizin kadar iyi yazıyor olabilmem gerek herhalde, veya düşünüyor olmam...

S. 12 22 — 23 (çok çok güzel)

S. 14 27 — 29 (7.. satır)

S. 15 32 (bence yanlış, isterseniz, sonra izah ederim.)

S. 16 33 — 37

S.17 39 — 40 — 43 — 44 — 48 — 53 — 54 — 57 — 58 — 60 — 64 — 66 (?) — 68 — 72 (?) — 80 — 83 — 91 — 96.

S. 42 7 — 9 — 13.

S. 71 1 — 2 — 9 (hayır) 18 — 35 (yazık, sanmazdım sizin böyle düşüneceğinizi)

S. 83 2 — 8 — 18 — 26 — 21 — 27 — 30 — 31 — 34 (yanlış) — 36 — 40 — 42 — 43 — 45 (Rochefoucould benzer yönünüz hoşuma gidiyor çok) — 56.

Size daha çok şey yazmak istiyordum, ama öyle yoruldum ki.. Hem belki bunları bile okumayacaksınız.

Saygılar. Tebrikler.

(İmza saklı)

6.

16 Aralık 1973

Mektubundan sonra Soyut'un yüzüncü sayısını, sonra da "Değinmeler"i aldım. Ulan, gerçekten güzel bir kitap yapmışsın. Demek ki, aforizmalar dergilerde kalıp gitseymiş, yazık olacakmış. Keşke her değinme altına, yazılma tarihi olmasa bile, yayım tarihini koysaymışsın. Bu kitapla bir şey daha ortaya çıkacak, yaygın bir sanıydı bu, bende de öyleydi, belki Said Maden de kapaktaki avratsal hacıyatmazı böyle bir duyguyla çizdi, belki seni bile etkilemiştir bu sanının ortaklığı ve yaygınlığı, sanılıyordu ki, aforizmalar, Günel'in belden aşağı konularda yazdıklarıdır, - hele belden aşağı şeyleri ucuz diye niteleyenimiz de çoktur - oysa bu kitapla görülüyor ki, hiç de öyle değil. Saydım, kitabın dörtte birini bile bulmuyor bu bölüm. Hani bir de buralara gelecek olsan, ne değinmeler yazarsın Günel... Bana yaz olur mu, nasıl satıyor kitabın, ötekileri ne zaman çıkarıyorsun? Dağıtımını nasıl yaptın? Etkisi nasıl oldu, anlat bana. Kutlarım seni.

(İmza saklı)

bize gelen kitaplar :

TÜRKİYE PROLETARYASI / A. ŞNUROV — İnceleme, (Çeviren : Güneş Bozkaya), 7,5 lira. (Toplatıldı.)

MAHMUDO İLE HAZEL / ÖMER POLAT — Roman, 15 lira.

SONSUZ TOPRAKLAR / JORGE AMADO — Roman, (Çeviren : Orhan Suda), İkinci Baskı, 20 lira.

KABAHAT KİMDE / A. İ. HERZEN — Roman, (Çeviren : Güneş Bozkaya), 25 lira.

EKONOMİ POLİTİĞİN İLKELERİ / P. NİKİTİN — (Çeviren : Orhan Suda), 15 lira.

ELVADA GÜLSARI / CENGİZ AYTMATOV — Roman (Çeviren : Güneş Bozkaya), 15 lira.

SOSYOLOJİ VE TARİH / DOĞAN ERGUN — 10 lira.

YEDİ AŞILMIŞLARIN HİKÂYESİ / LEONİD ANDREYEV — Roman, (Çeviren : Güneş Bozkaya), 10 lira.

TÜRKİYE AMERİKAN İLİŞKİLERİ / NAMIK BEHRAMOĞLU — 10 lira.

Yar Yayınları — Ticarethane Çıkmazı, Bozkurt Han 25/1 — Cağaloğlu — İstanbul.

YAŞAYAN ÖLÜLER / PATRICK WHITE — Roman, (Çeviren : Sevil Noyan Güner), 20 lira.

Tel Yayınları — P. K. 636 — İstanbul.

ALLAHIN GARİBİ / KAZANCAKİS — Roman, (Çeviren : Ender

Gürol), 20 lira.

FIRTINAYLA, BORAYLA DENENMİŞ ARKADAŞLIKLAR / NİHAT BEHRAM — Şiirler, 10 lira.

YOLCULUK, ÖZLEM, CESARET VE KAVGA ŞİİRLERİ / ATAOL BEHRAMOĞLU — Şiirler, 7,5 lira.

YERALTINDAN NOTLAR / DOSTOYEVSKİ — Roman, (Rusça aslından çeviren : Ahmet Ekeş), 10 lira.

SERGİ / FERRUH DOĞAN — Karikatürler, 10 lira.

HAVANA'DAKİ ADAMIMIZ / GRAHAM GREENE — Roman, (Çeviren : Nihal Yeğinobalı), 15 lira.

HAZİRAN / SELÇUK BARAN — Hikâyeler, 12,5 lira.

Cem Yayınevi — Cağaloğlu / İstanbul.

●

TÜRK FOLKLORU / PROF. PERTEV NAİLİ BORATAV — (100 Soruda Dizisi), 25 lira.

Gerçek Yayınevi — Cağaloğlu Yokuşu, Saadet İşhanı, Kat 4 — Cağaloğlu / İstanbul.

●

BİLİMDE VE FELSEDE DİYALEKTİK NEDİR / ALİ KIZILIRMAK — 5 lira.

SOSYALİZMİN ALFABESİ / LEO HUBERMAN — (Çeviren : Doç. Dr. Mehmet Selik) 8 lira.

Odak Yayınları — Atatürk Bulvarı, 105/13 — Kızılay / Ankara.

●

YOLUN BAŞI / NECATİ GÜNGÖR — Hikâyeler, 7.5 lira.

Oluş Yayınevi — Babıâli C. 54 — Cağaloğlu / İstanbul.

●

NASRETTİN HOCA'NIN TORUNLARI / AYHAN YETKİNER — (Cumhuriyetin 50'nci yılında Türk Karikatüristleri), 15 lira.

(Kendi yayını, isteme adresi yazılmamış)

●

DİZGİ YALNIŞI YOK / OSMAN SERHAT — Şiirler, 5 lira.

İsteme Adresi : **Aydın So. 34/12 — Bostancı / İstanbul.**

ECİR — SABIR / H. RAHMİ GÜRPINAR — Çocuk Kitapları Dizisi,
EVCİLİK OYUNU / BURHAN GÜNEL — Çocuk Kitapları Dizisi, 12.50 lira.
PİLLİ BEBEK / HAKKI ÖZKAN — Çocuk Kitapları Dizisi, 12.50 lira.
TARİHİMİZDE İLKLER / OĞUZ ARIKANLI — Tarih Dizisi, 20 lira.
FLORANSA'DA BAHAR / JOACHİM FERNAU — Roman, (Çeviren : Çiğdem Bozdoğan), Günün Kitapları Dizisi, 15 lira.
Milliyet Yayınları — Cağaloğlu / İstanbul.

PATRONA BİR PAKET KADIN / ART BUCHWALD — Mizah romanı, (Çeviren : Eray Canberk), 15 lira.
Koza Yayınları — Nuruosmaniye C. Özaydın Han, Kat 4 — Cağaloğlu / İstanbul.

CİNSEL YAŞAM / Dr. Haydar DÜMEN — Üçüncü Basım, 40 lira.
Genel Dağıtım : Bateş Bayilik Teşkilâtı — Cağaloğlu / İstanbul.

SOYUT / Aylık Edebiyat Dergisi / 1 Şubat 1974 / Yeni Dizi : 67. Sahibi ve Sorumlu Yönetmeni : Halil İbrahim Bahar / Bu sayıyı Hazırlayan ve Teknik Sorumlu : Mehmet Sumakçıoğlu / Yönetim Yeri: Ankara Caddesi, Ankara Hanı, Kat: 4, No: 44 - Sirkeci, İstanbul.

●

Havale ve Yazışma Adresi : Halil İbrahim Bahar / Mithatpaşa Cad. 19/3, Beyazıt - İstanbul / Sayısı 5, Yıllık Abonesi 100, altı aylığı 60, Yabancı memleketlere 180 lira / Dizgi, baskı: Halk Matbaası (Tel : 22 19 98) İstanbul

●

Gönderilen yazı ve şiirler üç ay içinde yayımlanmazsa, daha sonra da yayımlanmayacak demektir. / Gönderilen yazılarla ilgili mektuplara cevap verilmez. Yayımlanmayan yazıların niçin yayımlanmadığı açıklanmaz. / Her ayın 10'uncu günü yazılar matbaaya verildiğinden, bu tarihten sonra elimize geçecek yazılar bir sonraki sayıya kalır.

Florürlü diş macunu

diş minelerini sertleştirir,
çürümeleri önler !

HAYAT ECZA DEPOSU
KOLL. ŞTİ.

Sirkeci Nöbethane, Darussaade Caddesi
No. 7, Kat 2 — İSTANBUL
Tel: 22 86 37 — 22 64 61

İstanbulun Anadolu yakasında
3 milyon metrekarelik bir sahada

150.000 nüfuslu yeni bir şehir doğuyor

